

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
Katedra společenských věd

Společnost a poznání

Právo a management jako součást společenských věd

Ostrava 2020

Recenzenti:

Doc. PhDr. Jelena Petrucijová, CSc.

Prof. Dr. Josef Dolista, Th.D, Ph.D

Autoři:

Martina Schneiderová - Zuzana Šilhanová - Martin Láníček - Pavla Petříková - Jan Siostrzonek
– Jiří Klega – Radim Kalabis

Editor:

Jiří Klega

© Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2020

Obálka © Beata Rakowská

ISBN 978–80–248-4436-7

Úvod.....	- 4 -
Kompetence pro manažerské velení u vedoucích pracovníků v petrochemickém průmyslu (Martina Schneiderová)	- 6 -
Úrok a úroková sazba (Zuzana Šilhanová)	- 18 -
Řešení úpadku oddlužením v legislativním vývoji (Martin Láníček)	- 24 -
Úskali smlouvy o převodu obchodního podílu aneb jak se vyhnout koupi zajíce v pytli (Pavla Petříková).....	- 32 -
Právo na svobodný přístup k informacím v soudní praxi se zaměřením na povinné subjekty (Martin Láníček)	- 40 -
Právo na spravedlivé soudní rozhodnutí (Jan Siostrzonek)	- 50 -
Závislost více smluv v soudní praxi (Pavla Petříková).....	Chyba! Záložka není definována.
Otázka limitů vlády práva v případě vyhlášeného nouzového stavu (Jiří Klega).....	- 71 -
Mimosoudní rozvod manželství v České republice – možné výhody a nevýhody a srovnání s francouzskou právní úpravou (Radim Kalabis).....	- 76 -

ÚVOD

Monografie s názvem *Společnost a poznání: Právo jako součást společenských věd* je souhrnem mezioborových zkoumání a analýz Katedry společenských věd VŠB-TUO. Monografická publikace apeluje na současné a aktuální otázky společnosti a její název odpovídá zaměření na vzájemný vztah společnosti, práva a společenských věd. Propojenost jednotlivých věd, stejně jako skutečnost, že dílčí problémy prostupují napříč jednotlivými disciplínami, se odráží v textech autorů této publikace, kterou otevírá svým textem *Kompetence pro manažerské vedení u vedoucích pracovníků v petrochemickém průmyslu* kolegyně **Martina Schneiderová**, která se zaměřuje prostřednictvím metodiky „Diagnostika kompetencí pro manažerské vedení v mimořádných krizových situacích“ na problematiku vedení u vedoucích pracovníků z oblasti petrochemického průmyslu, a to prostřednictvím uváděné studie, jejímž cílem bylo zjistit, nakolik jejich předpoklady odpovídají požadavkům pro tzv. manažera-velitele, tedy člověka, který je schopen efektivně řídit nejen v běžných situacích, ale zejména v případě mimořádné události.

V textu *Úrok a úroková sazba* se kolegyně **Zuzana Šilhanová** zaměřuje na úskalí úrokových sazeb zejména v kontextu závažného společenského problému zadlužení osob a nedostatečné finanční gramotnosti některých skupin obyvatel. Zmiňuje také tzv. finanční desatero, jehož dodržování vidí jako zásadní a v tomto kontextu se snaží problém přiblížit.

Příspěvek **Martina Láníčka** *Řešení úpadku oddlužením v legislativním vývoji* zpracovává poslední vývoj institutu tzv. oddlužení jako způsobu řešení úpadku, který je určen převážně pro fyzické osoby nepodnikající. Otázky osvobození od části dluhů autor komentuje v kontextu legislativních změn této úpravy v České republice ve snaze poukázat na důvody, které vedly k dílčím změnám, včetně úvahy nad společenskou smysluplností tohoto institutu.

Kolegyně **Petra Petříková** ve své odborné práci *Úskalí smlouvy o převodu obchodního podílu aneb jak se vyhnout koupě zajíce v pytli* sleduje obchodněprávní praxi a otázku uzavírání smluv o převodech obchodních podílů ve společnostech s ručením omezeným, které patří mezi nejvíce zastoupené druhy obchodních korporací. Soustředí se na rozbor konkrétního soudního sporu mezi převodcem a nabyvatelem obchodního podílu s důrazem na to, jakou pozornost je před uzavřením smlouvy třeba věnovat celkovému stavu společnosti, neboť obchodní podíl jako předmět převodu nelze ztotožňovat se zbožím.

Text *Právo na svobodný přístup k informacím v soudní praxi se zaměřením na povinné subjekty* od kolegy **Martina Láníčka** se zaměřuje na otázky svobodného přístupu k informacím v

kontextu tuzemské legislativy a judikatury ve vztahu k okruhu povinných subjektů, tedy subjektů, které jsou povinny poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti. Autor se pak zaměřuje přímo na tzv. veřejné instituce, byť nepatří mezi typické orgány veřejné moci.

Kolega **Jan Siostrzonek** si ve svém odborném příspěvku *Právo na spravedlivé soudní rozhodnutí* klade otázku, zda existuje právo na spravedlivé rozhodnutí soudu. Samotné spravedlivé soudní rozhodnutí jakoby podle něj stálo mimo zájem. Snaží se blíže definovat zásadní pojmy, tj. právo a spravedlnost a spravedlivý proces jako takový.

Ve svém druhém textu nazvaném *Závislost více smluv v soudní praxi* popisuje kolegyně **Pavla Petříková** praktickou aplikaci § 1727 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění. Autorka vychází ze zkušeností ze své odborné soudní praxe a konkrétního soudního sporu mezi bankou a klientem, který rozhodovala.

Otázka limitů vlády práva v případě vyhlášeného nouzového stavu je názvem i obsahem příspěvku **Jiřího Klegy**, přinášející nad kladenou otázkou, zda v rámci vyhlášeného nouzového státu je stát, potažmo jeho výkonná moc, oprávněn nadřadit svou vládu moci nad vládu práva. Teoretická úvaha nad smyslem principů práva a zásad právního státu, je nahlížena také z pohledu pedagoga a vztahu těchto úvah k praktické stránce výuky práva.

Závěrem pak kolega **Radim Kalabis** pojednává ve svém odborném textu *Mimosoudní rozvod manželství v České republice – možné výhody a nevýhody a srovnání s francouzskou právní úpravou* o velmi závažné společenské otázce rozvodovosti v kontextu právních aspektů řešení této životní situace. Autor porovnává úpravu českého práva s dalšími úpravami v Evropě, včetně úvah de lege ferenda.

KOMPETENCE PRO MANAŽERSKÉ VELENÍ U VEDOUCÍCH PRACOVNÍKŮ V PETROCHEMICKÉM PRŮMYSLU

Competencies for Managerial Command of Petrochemical Managers

Martina Schneiderová

Abstrakt

Prostřednictvím metodiky „Diagnostika kompetencí pro manažerské velení v mimořádných krizových situacích“ byl testován soubor padesáti vedoucích pracovníků z oblasti petrochemického průmyslu. Cílem studie bylo zjistit, nakolik jejich předpoklady odpovídají požadavkům pro tzv. manažera-velitele, tedy člověka, který je schopen efektivně řídit nejen v běžných situacích, ale zejména v případě mimořádné události.

Abstract

Through the methodic „Diagnosis of competences for manager command in extraordinary crisis situations” an ensemble of fifty managers from an area of petrochemical industry were tested. An objective of this study was to find out, how much their abilities respond to the requirements for so-called manager-commander, therefore someone, who is able to effectively manage not just in common situations, but especially in a case of an extraordinary event.

Klíčová slova

Manažerské velení, autorita, komunikace, zátěž, sebeřízení, management

Key words

Managerial Command, Authority, Communication, Stress, Self-management, Management

Úvod

Manažerské velení v mimořádných krizových situacích chápeme jako specifický způsob řízení mimořádných událostí, který nahrazuje obvyklou strategii řízení centralistickým způsobem řízení a koordinace. Jedná se o situační rozhodování v časové tísní s množstvím ohrožujících faktorů a s vysokými nároky na celkovou odolnost jedince, o rozhodování, které kromě řešení aktuální situace determinuje i závažnost a rozsah následných škod. Protože vedení organizace

nese odpovědnost i za řešení mimořádné události, je potřeba, aby v řídicích strukturách organizací působili manažeři s předpoklady k velitelskému řízení. Principem manažerského velení je kromě znalostí z oblasti bezpečnosti práce, také rychlé rozhodování se a volba nové (neobvyklé, zvláštní) strategie a její okamžitá implementace do stávajícího systému, strategie k záchraně významných zdrojů organizace - zejm. lidských a ekonomických (Schneiderová, Schneider, Kvarčák, Néték, 2017).

Krizovou situací se rozumí mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav. Za krizi nejčastěji považujeme kritickou situaci (situaci ve spojitosti s krizovými jevy), kdy v určitém prostředí dojde k nahromadění negativních, pro krizi příznačných jevů nestability, jež znemožňují řádné fungování určité oblasti infrastruktury a vyžadují zásadní řešení (Hendrych, 2008).

Uplatnění metodiky **Diagnostika kompetencí pro manažerské velení v mimořádných krizových situacích** je orientováno nejen do oblastí, pro které je řešení mimořádných událostí pracovní náplní (např. hasiči, policie, management organizací v oblasti chemie, metalurgie, těžkého strojírenství apod.). Z hlediska další implementace jsou do praktické aplikace prioritně zahrnuty obory a provozy, kde se vyskytuje velký počet lidí, lidé se sníženou schopností pohybu, kde se skladují nebezpečné látky a manipuluje se s nimi.

Tato metodika a její praktická aplikace představuje pilotní základ prevence vzniku a předcházení škod velkého rozsahu prostřednictvím personální strategie a personální práce organizací. Zakládá zejména specifický kompetenční model pro management velení jako integrální součást rozvoje budoucích manažerů a podnikatelů. Její ekonomický a finanční význam spočívá především ve výběru a cílené přípravě jedinců schopných zabezpečovat záchranu zdraví, životů a majetku v kritickém čase od vzniku mimořádné události do doby příjezdu profesionálních složek IZS (Schneiderová, Schneider, Kvarčák, Néték, 2017).

Výzkumný soubor

Hodnocení zahrnuje rozbor šesti klíčových kompetencí a požadovaných odborných znalostí u padesáti vedoucích pracovníků v pracovních pozicích Vedoucí skladu (15 zaměstnanců), Vedoucí operátor skladu (12 zaměstnanců), Velitel jednotky požární ochrany (10 zaměstnanců), Bezpečnostní technik (6 zaměstnanců), vedoucí technolog (3 zaměstnanci) a po jednom zástupci pracovních pozic Hlavní požární technik, Operátor, SOP a vedoucí oddělení. Každý respondent byl testován prostřednictvím on-line aplikace Diagnostika kompetencí pro manažerské velení.

Kompetence

Pojem kompetence je v poslední době často chápán jako soubor znalostí, dovedností, zkušeností, metod a postupů, ale také postojů, které jednotlivec využívá k úspěšnému řešení různých úkolů a životních situací, umožňují osobní rozvoj i naplnění životních aspirací. Měřítkem úspěšnosti je dosažené jednání v kontextu situace (Havlíčková, 2015, s. 15-16).

V rámci použité metodiky jsou klíčové kompetence podle jejich ovlivnitelnosti (možnosti dalšího rozvoje) děleny na tzv. tvrdé kompetence, které se týkají osobnostních předpokladů s omezenou možností jejich rozvíjení (jsou limitovány). Do této kategorie jsou zařazeny kompetence Autorita (osobnost), Zpracování informací, Zátěž, Seberegulace/Selfmanagement. Naproti tomu jsou tzv. měkké kompetence obecné i specifické, týkají se dovedností, lze je rozvíjet. Do této kategorie jsou zařazeny kompetence Komunikace a interakce, Management a Odborné znalosti.

Míra požadovaných kompetencí je vyjádřena v kategoriích standard a podstandard, rizikové faktory v rámci daných kompetencí jsou vyjádřeny ve dvou kategoriích jejich míry, tj. akceptovatelná míra rizika a vysoká míra rizika. Kompetence manažera-velitele jsou vymezeny optimální požadovanou vysokou mírou subkompetencí (Standard), optimum pro rizikové faktory je akceptovatelná míra rizika (Schneiderová, Schneider, Kvarčák, Nétek, 2017).

Následující interpretace jsou celkovým hodnocením souboru všech testovaných. U jednotlivých subkompetencí obsahují definici požadovaného standardu s kvantifikací v relativních četnostech (kolik % testovaných dosáhlo požadovaného optima). Dále je v rámci každé subkompetence definován tzv. podstandard, tedy stav, kdy jsou dané subkompetence (v kontextu působení manažera-velitele) rozvinuty v nedostatečné míře, a to včetně informace, kolik % testovaných nedosahuje optima. Ostatní testování se příp. blíží standardu pro manažera-velitele (v rámci běžné populace se jedná o nadprůměrně rozvinuté subkompetence, z pohledu managementu velení jsou zde však rezervy).

Rizikové faktory obsahují položky, které jsou pro manažera-velitele nežádoucí. Všechny položky označené jako rizikové faktory však nejsou jednoznačně negativní, v běžných situacích mohou být pro manažera žádoucí a přínosné (např. přátelskost, schopnost kritizovat, kolegialita, empatie, partnerské jednání, demokratický přístup aj.). V krizové situaci je ovšem třeba držet tyto proměnné pod kontrolou, příp. je potlačit. V rámci níže uvedených interpretací jsou popsána tato rizika s kvantifikací v relativních četnostech (kolik % testovaných vykazuje vyšší míru rizika).

Komunikace a interakce

Schopnost argumentovat: Čtvrtina testovaných umí sdělovat objektivní údaje, fakta, kterými něco objasní nebo vyvrátí. Jsou schopni přesvědčit ostatní o pravdivosti toho, co říkají. Argumenty mohou být podloženy praxí nebo teorií, ale jsou jasné a přesné. Téměř polovině testovaných (42%) se nedaří nalézt vždy argumenty, které jsou pro ostatní přijatelné a které je přesvědčí o tom, že dotyční mají pravdu. Chybí řečnická přesvědčivost a místo podávání logických faktů se spíše snaží manipulovat.

Schopnost sdělovat jasně a konkrétně: Pětina testovaných (22%) dokáže sdělovat věci jasně a srozumitelně, umí je vysvětlit ve vztahu k situaci nebo na konkrétních příkladech. Volí vhodná slova, mají dobrou slovní zásobu. Téměř polovině (42%) testovaných se nedaří nalézt vždy vhodná slova, lidé jim nemusí rozumět. Sdělení mohou být někdy rozsahem nepřiměřená (zbytečně rozvláčná nebo naopak až příliš stručná), málo konkrétní.

Rizikové faktory

Podezíravost: Třetina testovaných nevěří lidem, neočekávají, že jejich úmysly jsou dobré. V krizové situaci může tento přístup komplikovat včasnou volbu vhodné strategie, vést k přetížení a zvyšovat psychickou i fyzickou zátěž.

Kritický přístup: Čtvrtina testovaných (26%) se projevuje velmi kriticky, mají vyhraněné názory, podle kterých vše posuzují. Cizí myšlenky a názory odmítají. Mohou se proto dostávat do konfliktů, demotivovat svým přístupem lidi kolem sebe.

Soucit: Téměř pětina testovaných (18%) se projevuje jako příliš citliví a soucitní lidé. Přílišná citlivost jim neumožňuje udržet si potřebný odstup. Přílišná citová zainteresovanost znemožňuje dívat se na věci objektivně a může ovlivnit rozhodování v krizových situacích (na úkor objektivitu).

Starostlivost, altruismus: Přibližně třetina testovaných (34%) bere na sebe přílišnou zodpovědnost za druhé. Mají pocit, že se o všechny a o všechno musí postarat, brání jim to v delegování. Posilují (nevědomě) u druhých nesamostatnost a závislost.

Afiliativnost: Přibližně třetina testovaných (34%) je příliš fixována na pozitivní zpětnou vazbu od druhých, velmi jim záleží na tom, aby je druzí měli rádi. Mají tendenci vidět lidi v lepším světle, stává se, že je druzí využívají nebo opakovaně zklamou.

Empatie: Pětina testovaných (20%) vykazuje příliš vysokou míru empatie (vcítění se do druhých), která znemožňuje vnímat lidi objektivně, jednat racionálně.

Kolegialita: Více než třetina testovaných (36%) je příliš orientována na přátelskou atmosféru v pracovním týmu, podřizuje se kolektivu, své kolegy vždy upřednostňuje před ostatními.

Konfliktnost: 10% testovaných se projevuje konfliktně. Nenechají si nic líbit, mají tendenci vyhrotit situaci. Případně naopak pro dosažení svého cíle nejsou schopni dělat nepopulární rozhodnutí, být nepopulární jim vadí, takovým rozhodnutím se spíše vyhýbají, nechávají to na jiných. Ve snaze vyhnout se konfliktu se paradoxně do konfliktu dostávají.

Zpracování informací

Operativní myšlení: Nastaveného optima v rámci této subkompetence bylo dosaženo pouze v jednom případě. Více než dvěma třetinám testovaných (68%) dělá problém myslet operativně, pohotově aplikovat poznatky do nových situací. Práce s informacemi je hodně metodická, nestrukturované problémy, kdy není možné využít známých postupů a zásad, jsou řešeny s obtížemi. Ostatní testovaní jsou v pásmu běžného nadprůměru, ale nedosahují optima pro manažera-velitele.

Praktické myšlení: Čtvrtina testovaných (24%) myslí velmi prakticky, zajímají je takové informace, které se dají využít v praxi, snaží se vždy o to, aby poznatky byly prakticky uplatnitelné. U srovnatelného počtu testovaných (26%) myšlení praktické není, více se zajímají o koncepci, o správnost řešení, než o jeho využití.

Strategické myšlení: Pouze 6% testovaných přemýšlí strategicky, dlouhodobě, ale s ohledem na podmínky. Jedná se o systémové jedince, kteří uvažují v souvislostech, snaží se sladit cíle s postupy a prostředky. Umí myslet hypoteticky, dovedou stanovit správné předpoklady pro řešení. Zapojují také intuici, což je v mimořádné krizové situaci nutné. Téměř polovina testovaných (44%) nejsou stratégové, uvažují spíše aktuálně, některé předpoklady a souvislosti jim mohou unikat.

Divergentní myšlení: Jen 4% testovaných myslí „do šířky“, tzn. neradi postupují jediným možným způsobem. Jsou kreativní, připouští (hledají) více možností řešení. 40% testovaných myslí konvergentně (úžce), jsou zaměřeni na jediné řešení, neradi improvizují.

Globální myšlení: Pro manažera – velitele je důležité umět se dobře se orientovat ve struktuře problému, mít nadhled. Je třeba komplexně posoudit vše, co souvisí s řešeným problémem. Polovina testovaných se blíží nastavenému standardu v rámci této subkompetence, její optimální míry však nebylo dosaženo. Polovina testovaných se příliš zabývá detaily a uniká jim celkový pohled na věc. Neradi mění pohled na věc, nemají rádi kompromisy. Respektují příliš jednoznačnou vazbu mezi příčinou a důsledkem, jejich úvahy nesměřují k využití jiných možností.

Analytické myšlení: 10% testovaných dokáže lehce rozpoznat dílčí detaily a dovede z nich vybrat ty, které jsou pro řešení podstatné. Na základě přesné analýzy se umí v problému orientovat, zdůvodnit racionálně vybrané detaily a zvolit další správný postup. Téměř polovina

testovaných (42%) může díky analytickému přístupu ztrácet celkový přehled a pohlížet na změny příliš kriticky. Hodně jim záleží na dílčích krocích, kontrola správnosti postupu je pro ně velmi důležitá. Může se to odrážet v rychlosti řešení.

Rizikové faktory

Zájem o teorii: Téměř polovina testovaných (44%) se jeví více jako teoretici než praktici. Zaměřují se spíše na konstrukci teoretických modelů, na tvorbu koncepcí. Více je zajímavá samotné řešení než jeho praktické využití, zatěžuje je brát do úvahy nějaké jiné vstupy (okolnosti), které přímo s řešením daného problému nesouvisí.

Další rizikové faktory v rámci zpracování informací jsou u respondentů v akceptovatelné míře rizika. Stereotypy jsou uplatněny v míře pomáhající potlačit nejistotu a obavy. Nesnaží se být originální za každých okolností, i v nepřehledné situaci si udržují nadhled, dokáží se zorientovat.

Autorita

Odpovědnost: 20% testovaných jsou odpovědní jedinci, kteří mají sílu ovlivňovat situaci v souladu s požadovanými hodnotami, jsou schopni převzít odpovědnost za situaci a druhé lidi, i když není zaručený úspěch. Jsou zásadoví a odpovědní, ale umí se podělit o odpovědnost s druhými lidmi. 44% testovaných si cení vlastní svobody a vlastních pravidel více než těch požadovaných. Tam, kde s normami a požadavky nesouhlasí, buď striktně (konfliktně) prosazují svůj pohled na věc nebo raději přenechají odpovědnost někomu jinému (vyhnou se rozhodnutí).

Přirozená autorita: 20% testovaných je autoritou, jejíž názory, postoje či rozhodnutí ostatní členové skupiny obvykle přijímají a řídí se jimi. Jsou přesvědčiví, lidé jim věří, nemusí své požadavky zdůvodňovat a vysvětlovat. Nátlak většinou nemusí vyvíjet. Polovinu testovaných druzí jako přirozenou autoritu, která by je mohla vést, nevnímají. Mohou je oceňovat za odbornost nebo některé vlastnosti, ale jejich vliv na druhé je malý nebo jen formální. Více jim vyhovuje formální autorita, spojená s postavením (s různými znaky moci).

Rozhodnost: Více než třetina (36%) testovaných se umí rozhodnout a vybrat takový postup, který je v dané chvíli nejlepší ze všech možných. Rozhodují se nejen po rychlé analýze problému, ale i intuitivně. V rozhodování se nenechávají ovlivňovat lidmi kolem sebe. Téměř polovina testovaných (48%) nejsou rozhodnými jedinci (jsou váhaví). Na jejich rozhodování mají vliv okolnosti a lidé kolem nich.

Sebedůvěra: Pouze 8% testovaných si věří a nemá zbytečné obavy. Jejich důvěra v sebe je neotřesitelná, pochybnosti o sobě si nepřipouští. Pro manažera-velitele je vysoká sebedůvěra

důležitá, v situaci krize lidé vycítí známky nejistoty, a to může situaci značně zkomplikovat. Více než polovina testovaných (58%) si příliš nevěří, nejsou to sebevědomí jedinci. Často jsou nejistí.

Aktivita: Jen 8% testovaných lze označit jako hodně aktivní jedince, kteří potřebují, aby věci byly v pohybu, aby se pořád něco dělo. Na tom, co dělají, jim záleží. Nejednají bez rozmyslu, jejich aktivita je účelná. Většina respondentů (62%) nemá potřebu být stále v akci. Jsou spokojeni, i když nemusí nic dělat.

Rizikové faktory

Arogance: Téměř polovina testovaných (48%) se projevuje často (zejména tam, kde pocítují nejistotu nebo nechtějí, aby byli považováni za slabé) arogantně, tj. velmi sebevědomě a namyšleně, pyšně a pohrdavě vůči ostatním lidem. Svou převahu nedávají vždy najevo vhodným způsobem.

Submisivita: Polovina respondentů (52%) je ochotna se podřizovat, nerada se prosazuje. Tito jedinci neradi přebírají zodpovědnost za druhé.

Egocentrismus: Pro pětinu testovaných (22%) je zásadní, aby byli úspěšní. Neberou příliš ohledy na druhé lidi, jsou to spíše individualisti. V týmu pracují jen v pozici (roli), která jim vyhovuje.

Zátěž

Odolnost vůči stresu: Pětina testovaných (22%) zvládá dlouhotrvající vysokou zátěž lépe než ostatní, dobře snáší stresové situace, dokážou se vyrovnat s překážkami. Zvýšená zátěž má negativní vliv na výkon u 38% testovaných. Tito jedinci mají tendenci podléhat stresu.

Vyrovnaná osobnost: Nastaveného optima v rámci této subkompetence bylo dosaženo pouze v jednom případě. Třetina testovaných jsou poměrně vyrovnaní a adaptivní jedinci, kteří obvykle dovedou zachovat emoční odstup v situacích, které prožívají jako zátěžové. U dvou třetin testovaných (66%) výkon není stabilní, je ovlivněn aktuálním psychickým stavem. I drobnosti mohou tyto jedince vyvést z rovnováhy, hůře se adaptují na změny.

Zvládání zátěže množstvím práce: 10% testovaných lze označit jako energické jedince, pracovní aktivita je nezátěžuje, ale nabíjí. Tři čtvrtiny testovaných (78%) příliš mnoho práce stresuje, v takové situaci se cítí pod tlakem, jsou více podráždění, příp. jsou demotivováni.

Rizikové faktory

Obavy a strach: U třetiny testovaných (32%) je jednání pod vlivem strachu a obav ochromené.

Pocity bezmoci a beznaděje: Pocity bezmoci a beznaděje znemožňují polovině testovaných zvládat krizové situace. Pociťují-li bezmoc a beznaděj, komplikuje to zvládání zátěžových situací, musí více energie zaměřit na vyrovnání se stresem.

Bezstarostnost: Tři čtvrtiny testovaných (78%) si nepřipouští riziko nebo přehlíží varovné signály, jejich jednání může být nebezpečné.

Psychická zranitelnost: 30% testovaných jsou velmi citliví lidé, kteří se trápí maličkostmi, hodně si připouští neúspěchy. Uvědomují si možná ohrožení, v mimořádných krizových situacích jsou psychicky zranitelní.

Afekce: 30% testovaných jedná hodně emotivně, jejich citové reakce jsou příliš silné a neumí je ovládat. Rozum ustupuje emocím.

Impulzivita: Pětina testovaných má sklon jednat náhle, ukvapeně, bez rozvahy a adekvátního důvodu či jasného účelu. Takovéto reakce fungují automaticky a daným jedincům se nedaří je zvládat.

Náladovost: 40% testovaných se projevuje jako náladoví jedinci, lidé kolem nich pak nevědí, jak budou reagovat, co od nich mají čekat.

Vnitřní napětí: V zátěži vždy pociťuje vnitřní napětí (pocity úzkosti či podráždění) téměř polovina testovaných (48%), neumí pak být v klidu. Tito jedinci musí vyvíjet akci k tomu, aby se napětí zbavili. Nesnáší situace, které jsou překážkou pro dosažení vlastních cílů, jsou pak netrpěliví. Stres, který si vyvolávají, je stimuluje k činnosti, ale ne vždy ke správnému cíli.

Seberegulace

Rychlé rozhodování: Rychlost v rozhodování nemá negativní vliv na správnost rozhodnutí pouze u 6% testovaných, kteří se dokážou rychle a správně rozhodovat i pod tlakem. Rychlé rozhodování je problematické pro více než polovinu testovaných (56%). Buď se rozhodují rychle, ale často na úkor správnosti či přesnosti, nechtějí s problémy zbytečně ztrácet čas. Nebo si naopak při rozhodování dávají na čas, neradi se rozhodují pod tlakem. Stres významně negativně ovlivňuje (blokuje) rozhodování.

Sebeřízení: 14% testovaných má silnou vůli, dokážou vytrvat, i když se jim nedaří. Dílčími neúspěchy se nenechají odradit a jsou schopni řešit věci, které jim nejsou příjemné nebo jsou obtížné. Pro 30% respondentů je těžké se přinutit k věcem, které jim nejdu nebo je neuspokojují. Svou energii raději věnují něčemu jinému.

Cílevědomost: 10% testovaných lze označit jako cílevědomé jedince, kteří obvykle dosáhnou toho, co si předsevzali. Téměř polovina (48%) testovaných se cítí příjemněji v neorganizovaném prostředí, striktní nastavení cílů jim nevyhovuje. Chybí jim jasná vize.

Smysl pro povinnost: 14% testovaných má smysl pro povinnost, respektuje nastavené normy, upřednostňuje povinnost před osobními zájmy. Více než třetina testovaných (38%) si osobní svobody cení více než dodržování povinností a pravidel, příp. respektují nastavené normy, pokud nejsou v diametrálním rozporu s jejich normami vnitřními.

Rizikové faktory

Potřeba uplatnění: 28% testovaných chce vyniknout, upozornit na sebe, nedělá jim dobře splývat s davem. Záleží jim na tom, aby se prosadili, aby získali dobré postavení.

Potřeba úspěchu: 14% respondentů chce být za každých okolností mimořádně úspěšných. Dílčí neúspěchy je mohou odradit. Situace, které jim nezaručí jednoznačný úspěch, je odrazují.

Soupeřivost: 12% testovaných neumí prohrávat, chtějí vyhrát za každou cenu.

Motivovanost mocí a povýšením: 42% testovaných usiluje o pozici, která přináší moc a vliv, neradí se podřizují.

Důvěřivost: Ve vztazích k druhým lidem, kteří jsou blízcí nebo kteří se projevují přátelsky, je více než polovina testovaných (54%) důvěřivá, přehlíží jejich chyby, má tendenci je omlouvat, konfliktní záležitosti neřeší (chtějí tak konfliktům předejít). Stává se, že tyto jedince někdo opakovaně zklame.

Management

Ochota vést druhé: V situacích, kdy je třeba vést skupinu, se pouze 10% testovaných staví do popředí, přebírají iniciativu, projevují se jako leader. Více než dvě třetiny testovaných (68%) většinou nemá potřebu vést druhé, nemají tendenci přebírat iniciativu při plnění úkolů.

Operativní řízení, organizační dovednosti: Pětina testovaných (20%) jsou výborní organizátoři, umí převést stanovené úkoly na vykonatelné činnosti, zvládají časové řízení. Organizace práce není silnou stránkou pro 28% testovaných, řešení aktuálních provozních záležitostí je zatěžuje, mají rezervy v time managementu.

Dovednost kontrolovat a hodnotit: Hodnocení a kontrola jsou pro 12% testovaných přirozenou součástí práce a řízení. Umí jasně stanovit, kdy a co se bude kontrolovat, dokážou hodnotit výkony sebe i druhých. Při kontrole a hodnocení není důsledných téměř polovina testovaných (44%).

Dovednost motivovat druhé: Čtvrtina testovaných (26%) umí na lidi působit, aktivizovat je, vhodně je motivovat. 18% testovaných dělá obtíže iniciovat druhé lidi, nedaří se jim vhodně je motivovat, používají omezenou škálu motivačních prostředků.

Dovednost rozhodovat: 14% testovaných se projevuje jako rozhodní jedinci, dokážou se zorientovat v nabídce více variant řešení a zvolit to správné. Situace, kdy se musí rozhodovat,

pro ně nejsou stresující. Situace, kdy je třeba se rozhodovat, jsou stresující pro téměř polovinu testovaných (46%).

Dovednost stanovovat cíle: Při stanovování i dosahování cílů je velmi efektivní 10% testovaných. Při práci udržují nastavený směr a většinou se jim podaří dosáhnout stanovených výsledků. Více než třetina testovaných (38%) není příliš efektivní při stanovování i dosahování cílů. Při práci nemají nastavený směr nebo se od původního záměru často odchyľují.

Dovednost koordinovat činnosti: 28% testovaných jsou dobří koordinátoři. Dokážou přidělovat lidem dílčí činnosti tak, aby se vše vzájemně doplňovalo, zadávat úkoly podle předpokladů jednotlivců, umí delegovat. 32% testovaných dělá potíže zkoordinovat množství činností a lidí do plně funkčního celku.

Rizikové faktory

Partnerské jednání: Pětina testovaných (20%) za všech okolností upřednostňujete partnerské jednání, dělá jim potíže jednat autoritativně.

Demokratický přístup: Třetina testovaných (34%) jednoznačně upřednostňujete demokratický styl řízení, což může být v situaci mimořádné krize, kdy je třeba uplatnit autoritu, překážkou. Tito jedinci chtějí rozhodovat týmově, zvažovat názory druhých lidí, mají problém jednat z pozice síly.

Liberální přístup: Většina (70%) testovaných je příliš liberální, nesnáší zásahy do svobod svých i druhých lidí. Většina pravidel a norem je příliš svazuje. Tento přístup bývá také uplatňován při nedostatku manažerských zkušeností či dovedností.

Odborné znalosti

Časový limit pro vyplnění testu je 12 minut. Test obsahuje celkem 40 položek. Tato část testu je záměrně zařazena až na úplný závěr, kdy testování čelí únavě a je pro ně obtížnější se soustředit (jsou v zátěži).

Odborné kompetence specifické (složka znalostní) zahrnují nezbytné poznatky z oblasti požární ochrany, bezpečnosti práce, traumatologie a základní znalosti záchrany člověka, práva v mimořádných situacích (evakuace aj.) a krizového managementu. Tyto kompetence řadíme mezi tzv. měkké kompetence – lze je rozvíjet.

Většina testovaných (70%) dosáhla velmi dobrých výsledků, tj. 70 a více % správných odpovědí. 28% testovaných odpovědělo správně na 80 a více % odpovědí a ve čtyřech případech bylo dosaženo úspěšnosti více než 90%. 60% testovaných zvládlo zodpovědět všechny položky testu v nastaveném časovém limitu.

28% testovaných dokázalo správně odpovědět na 50 – 69% otázek. V těchto případech byl většinou časový limit vyčerpán dříve, než testovaní prošli všechny otázky testu. Pouze v jednom případě byl výsledek méně než 50% správných odpovědí (daný jedinec stihl zodpovědět 40% otázek v časovém limitu).

Celková úroveň odborných znalostí je velmi dobrá. V rámci testovaných znalostí jsou rezervy zejména v oblasti traumatologie a záchrany člověka, kde se častěji objevovaly nesprávně odpovědi nebo tyto otázky nebyly zodpovězeny vzhledem k vypršení časového limitu.

Závěr

Je třeba brát v úvahu, že mezi výsledky jednotlivců jsou značné individuální rozdíly, a to zejména u kompetencí Autorita (osobnost), Komunikace a interakce a Management, kde testovaní dosáhli jak vysoce nadprůměrné, tak nedostatečné úrovně kompetencí.

Rizikové faktory či nedostatky týkající se oblastí managementu, komunikace a interpersonálních dovedností je možné trénovat. Zásadní je problematika zvládnutí zátěže – nedostatky v rámci této kompetence negativně ovlivňují (mentální) výkon, řídicí schopnosti, komunikaci i důvěru v sebe sama. V mimořádných krizových situacích může být překážkou motivovanost (viz rizikové faktory Selfmanagement).

Úroveň odborných znalostí se ve většině případů jeví jako velmi dobrá, objektivně nelze posoudit především znalosti z oblasti traumatologie a záchrany člověka, které byly zařazeny v dotazníku jako poslední, do výsledku se negativně promítl časový limit. Nesplnění úkolů v limitu, tj. pomalost v řešení, ukazuje na nepevnost, nedostatečnou zafixovanost a tím i delší čas na promýšlení ostatních znalostí. Nesplnění časového limitu ale také může být projevem působení zátěže, únavy - průměrná doba vyplnění testu je 3 hodiny. Test odborných znalostí je záměrně zařazen až v závěru celé diagnostické procedury a ukazuje mj. na úroveň schopností rozhodovat a plnit požadované úkony v souladu s bezpečnostními normami, navíc pod tlakem.

Soupis literatury a pramenů

HAVLÍČKOVÁ, Dagmar a kol. *Metodika - Kompetence, Kvalita, Kvalifikace, (sebe)Koncepce: pro neformální vzdělávání*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2015. 526 s. ISBN 8087449509.

HENDRYCH T. Termín krizová situace a jeho vymezení v krizovém řízení. „112“, *Odborný časopis požární ochrany, integrovaného záchranného systému a ochrany obyvatelstva* [online].

2008, roč. VII, č. 6 [cit. 6.4.2020]. Dostupné z
http://www.hzsmsk.cz/sklad/kraoo/publikace/004termin_krizsit.pdf

SCHNEIDEROVÁ, Martina, KVARČÁK, Miloš, SCHNEIDER, Marek, SCHNEIDEROVÁ, Anna a NÉTEK, Václav. *Diagnostika kompetencí manažerského velení v mimořádných krizových situacích*. Technologická agentura ČR, 2017.

ÚROK A ÚROKOVÁ SAZBA

The interest and the interest rate

Zuzana Šilhanová

Abstrakt

Sedm z deseti Čechů vnímá jako závažný problém míru zadlužení běžných občanů ČR. Zároveň je však finanční gramotnost Čechů podle statistik podprůměrná. Je zcela zásadní pro fungování jednotlivce, jakož i společnosti, aby lidé rozuměli termínům jako půjčka, úvěr, jistina, pohledávka, příslušenství pohledávky, úrok, úroková sazba, úrok z prodlení, zadluženost. Nebo aby alespoň dodržovali tzv. finanční desatero, tj. přemýšleli, ptali se, porovnávali, poradili se, propočítávali, a až poté vše provedli, jak je k tomu – mimo jiné všechny myslitelné subjekty – vyzývá i jejich samotná národní banka.

Abstract

Seven out of ten Czechs perceive the level of indebtedness of ordinary citizens of the Czech republic as a serious problem. At the same time, however, the financial literacy of the Czechs is below average – according to statistics. It is essential for the functioning of the individual, as well as of the society, that people understand terms such as loan, credit, claim, interest, interest rate, interest on late payments, indebtedness. Or at least that they follow the so-called Financial Ten Commandments, i.e. to think, to ask, to compare, to consult, to calculate, and after all that, to realize – as their national bank, among other thinkable subjects, calls them for to do so.

Klíčová slova

Finanční gramotnost, půjčka, úvěr, úrok, úroková sazba, úrok z prodlení, zadluženost

Key words

Financial literacy, loan, credit, interest, interest rate, interest on arrears, indebtedness

Úvod

Každodenní hlavní mediální titulky ve všech běžných médiích: „**Finanční gramotnost Čechů je spíše podprůměrná**“, „Zhruba třetina Čechů loni skončila v mínusu, nemyslí na rezervy“,

„Mladí Češi vědí, kolik stojí iPhone, cenu chleba neznají“, „Polovina Čechů ani neví, jak se dobrat příčiny exekuce“....

Na stranu druhou - v šetření z ledna roku 2020 položilo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR několik otázek týkajících se problematiky dluhů a zadlužení. Zjišťován byl jednak názor na míru zadlužení běžných občanů ČR, jednak názor na míru zadlužení České republiky jako státu. Dotázaným byla položena otázka, zda současná míra zadlužení země i občanů představuje problém z pohledu české veřejnosti. **Přibližně dvě třetiny občanů pokládají míru zadlužení obyvatelstva za vysokou**, u státu to jsou tři pětiny dotázaných. **Sedm z deseti Čechů vnímá jako závažný problém míru zadlužení běžných občanů ČR**, více než tři pětiny si totéž myslí o míře zadlužení státu (CVVM, 2020).

A konečně úvodem ještě pár konkrétních čísel - dluh obyvatel ČR byl ke konci roku 2019 celkem cca. 2,45 bilionu korun, meziročně tak vzrostl o 5,8 procenta. Objem ohroženého dluhu, tj. dluhu, u kterého nebyly zaplacené tři po sobě následující řádné splátky úvěru nebo který byl zesplatněn, činil na konci roku 2019 celkem 30,8 miliardy korun. Více než třetina Čechů má finanční rezervu **jen do 10 000 Kč**. Celých 39 % lidí nemá **našetřeno** více než 10 000 Kč, dalších 9 % má na nenadálé výdaje připraveno do 20 000 Kč.

Takže; sedm z deseti Čechů si je vědomo, že zadlužit se, resp. být zadlužen, není ideálním stavem. Byť je výuka finanční gramotnosti v rámci středoškolského vzdělávání povinná již od roku 2009, dosáhl index finanční gramotnosti ČBA (Česká bankovní asociace) v loňském roce 56 bodů ze 100. Lidem prostě dlouhodobě činí zásadní problémy zcela jednoduché praktické otázky, resp. znalosti pro běžný život absolutně nezbytné... kupříkladu co je to jistina, pohledávka, příslušenství pohledávky, **úrok, úroková sazba**, úrok z prodlení. A to pro fungování nejen jednotlivce v životě, ale i celé společnosti není dobrý předpoklad.

Základní pojmy

Zastavme se u úroku a úrokové sazby. **Poskytování půjček a úvěrů tady bylo odjakživa**, úrok byl ve své podstatě vždy obvyklou a dobrovolně přijímanou součástí půjčky či úvěru. Součástí evropské civilizace je úrok regulérně od renesance, před touto dobou byl považován za nemorální (avšak hojně užívaný) instrument. Lidé si tehdy téměř výhradně půjčovali v situaci, kdy byli v přechodné nouzi, zcela typicky v případě zásadní neúrody či v případě nějaké životní rodinné tragédie; uplatňovat úrok tedy automaticky znamenalo zneužívat dlužníkovu tíseň.

Jen pro zajímavost – v islámském právu, resp. v Koránu (ve všeobecném kodexu chování stoupenců islámu, zahrnujícím všechny aspekty jejich života) je půjčování na úrok dodnes hříchem, byť výnosným. Velmi jednoduše řečeno: úrok je vše nad rámec jistiny, je nespravedlivý, ničí lidský charakter, úrok je zcela zakázán. Islámské moderní bankovníctví se

muselo s touto zásadou nějak chytře popasovat. Vznikly tak bankovní instrumenty, které fungují, opět velmi zjednodušeně řečeno, na bázi investování: investor poskytne vlastní finanční prostředky agentovi, který s nimi poté hospodaří a po realizaci předmětného obchodu (a samozřejmě odečtení vlastních nákladů) vrací investorovi jeho investici, spolu s podílem na zisku. Půjčka či úvěr je tak formálně chápána jako investice a bankovní instituce se s dlužníkem nedělí o nic jiného než o investiční výnos. Složitě? Ne, jen kreativní.

Ale teď zpět do systému kontinentálního práva.

Z pohledu ekonoma je nejjednodušší definicí ta, která říká, že **úrok** (interest) je platba za to, že jednotlivci nebo korporaci bylo umožněno používat cizí kapitál. Úrok se platí ve výši odsouhlasené úrokové sazby v průběhu času. **Úrokovou sazbou** (interest rate) se rozumí procento celkové půjčené sumy, které k ní bude přičteno jako úrok (Lamming, 1995, s. 219).

Úrok v právním slova smyslu je **příslušenstvím práva, přesněji pohledávky**. Úrokový vztah je akcesorickým vztahem vůči vztahu, jehož předmětem je jistina, z níž jsou úroky odvozeny. Úrokový závazek je podmíněn hlavním závazkem existujícím mezi stranami. Úrokový vztah přísluší zásadně vztahu hlavnímu, jehož předmětem je peněžité plnění. Výše úrokového závazku se určuje určitou (zpravidla procentuálně vyjádřenou) částí z hodnoty hlavního závazku za určitou časovou jednotku (obvykle rok – p.a.). Od **smluvního úroku**, který je nutno sjednat dohodou stran a **vyjadřuje sjednanou hodnotu peněz**, je odlišován **úrok z prodlení**, který je **sankcí stíhající dlužníka v prodlení** (Hendrych, 2001, s. 974).

Smluvní úroky

Jak bylo výše uvedeno, není úrok nic jiného než „peněžitou odměnou za půjčení peněz“, resp. „cenou peněz“, „cenou za poskytnutí finančních prostředků“, úrok zkrátka vyjadřuje **mezi smluvními stranami dohodnutou hodnotu peněz**.

Výše úroku je sice věcí dohody mezi stranami úvěrové smlouvy, český právní řád však stanovuje určité limity, tj. chrání slabší stranu smlouvy proti nepřiměřeně vysoké výpůjční sazbě úroků. Konkrétně ustanovení § 1796 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, stanoví, že **„neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.“**

Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 15. 12. 2004, spisové značky 21 Cdo 1484/2004 definoval **mezní výši smluvní výpůjční sazby úroku spotřebitelského úvěru**, kdy uvedl, že: **„neodpovídá obecně uznávaným pravidlům chování a vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu, aby dlužník poskytoval věřiteli nepřiměřené**

nebo dokonce lichvářské úroky; podle Nejvyššího soudu nepřiměřenou a tedy odporující dobrým mravům je zpravidla taková výše úroků sjednaná ve smyslu ustanovení § 658 odst. 1 občanského zákoníku, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček. V projednávané věci soudy zjistily, že úroková míra u úvěrů poskytovaných bankami činila v době uzavření smluv o půjčce 9 % až 15,5 % ročně. Vzhledem k tomu, že dohodnutá výše úroků (ve výši 60 % ročně) podstatně (téměř čtyřnásobně) přesahovala horní hranici této obvyklé úrokové míry, je za tohoto stavu věci odůvodněn právní závěr, že šlo o ujednání, které je v rozporu s dobrými mravy, a tedy ve smyslu ustanovení § 39 občanského zákoníku neplatné.“

Prvním závěrem v rámci výuky finanční gramotnosti týkající se úroku a úrokové sazby by tedy mělo být zjištění, že úrok sice vyjadřuje mezi smluvními stranami dohodnutou hodnotu peněz, tato dohoda však není neomezená, naopak má své morální a tím i logické limity.

Dalším principem, jehož podstatu by měl v souvislosti s úrokem každý z nás vědět, je **dohoda stran o období, za které bude úrok nabíhat**. Než se jistina stane splatnou, přirůstá věřiteli k jistině jen smluvní úrok. Po splatnosti jistiny přirůstá úrok z prodlení. Otázkou je, zda vedle úroku z prodlení přirůstá vedle něj (souběžně) také smluvní úrok. Je to věcí smluvních stran, aby si ujednaly, za jaké období bude úrok nabíhat, tj. zda-li jen do okamžiku splatnosti nebo až do okamžiku skutečného zaplacení. K tomuto judikoval Nejvyšší soud ČR dne 27. 6. 2007, pod spisovou značkou 33 Odo 657/2005, následující: „Ustanovení § 658 odst. 1 ani jiné ustanovení občanského zákoníku nestanoví, na jakou dobu lze při peněžité půjčce dohodnout úroky. Uvedené ustanovení je strohé, zakotvuje toliko možnost si při peněžité půjčce tyto úroky dohodnout; o době, na kterou tak lze učinit mlčí. Vzhledem k jeho dikci, která neobsahuje jednoznačný příkaz či zákaz ve vztahu k vymezení předmětné doby, jakož i k jeho povaze, z níž nevyplývá, že se od něho nelze odchýlit, je možné dovodit, že jde o ustanovení dispozitivní povahy, jež smluvní strany nikterak neomezuje v možnosti upravit si obsah jejich úrokového závazkového právního vztahu v rámci smluvní autonomie (pokud jde o dobu, na niž se úroky sjednávají). Nelze tedy vyloučit, aby si smluvní strany při peněžité půjčce dohodly úroky i za dobu, po kterou bude jistina dlužníkem skutečně užívána (do jejího faktického vrácení věřiteli), tedy i za dobu, v níž se dlužník případně ocitne v prodlení se splněním svého závazku, neboť jistinu ve sjednané lhůtě splatnosti věřiteli nevrátí.“

Pro úplnost je vhodné v této souvislosti citovat ustanovení § 1805 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, které stanoví, že „věřitel, který bez rozumného důvodu otálí s uplatněním práva na zaplacení dluhu tak, že úroky činí tolik co jistina, pozbývá právo požadovat další úroky. Ode dne, kdy uplatnil právo u soudu, mu však další úroky náleží.“

Komentář k občanskému zákoníku shrnuje, že toto ustanovení chrání dlužníka před dalším narůstáním úroku, ať již z úvěru (zápůjčky, přečerpání účtu apod.) či prodlení, nebo i jiných obdobných částek, pokud již dosáhly výše jistiny a věřitel bez rozumného důvodu otálí s uplatněním své pohledávky. Občanský zákoník z roku 1964 takovou ochranu nestanovil a judikatura k němu ji odmítla, při zdůraznění dlužnickovy povinnosti znát okamžik splatnosti svých dluhů a platit je včas: judikatura popřela, že by dlužnickovu ochranu před věřitelovým otálením vyžadovaly dobré mravy (33 Cdo 2190/2012). Ustanovení § 1805 odst. 2 tak do českého právního řádu opětovně zavádí pravidlo *ultra alterum tantum*, mající původ v římském právu, a uvedené závěry Nejvyššího soudu ČR překonává (Hulmák, 2014, s. 371).

Úroková sazba

V již dříve zmiňovaném testování finanční gramotnosti obyvatel zazněla kupříkladu i otázka složeného úročení a otázka výhodnosti úrokové sazby počítané ročně (p.a.), oproti sazbě počítané měsíčně (p.m.) - správně na tuto otázku dokázala zodpovědět pouze třetina (36 %) dotázaných. A jaký je tedy závěr?

Konstatovat, že **podstatu složeného úročení** chápe v dnešní době snad každý, je naprosto zcestné. Na zadání – půjčka 100 000 Kč na 12 let při úrokové sazbě 5 % ročně – odpověděla většina tazatelů, že bance vrátí za 12 let 160 000 Kč ($100\,000 + 12 \times 5\,000 = 160\,000$); málokdo vzal v potaz fakt, že se úrok připisuje ročně, a že je tak nutno bance vrátit 179 590 Kč, nikoli 160 000 Kč ($100\,000 \times (1 + 5/100)^{12}$). Jedná se v případě složeného úročení opravdu o tak zcela triviální záležitost, kterou by měl pochopit každý člověk se základním vzděláním?

Stejně tak je potřeba dokola vysvětlovat, že zásadní pro výši úrokového závazku, který se určuje určitou (zpravidla % vyjádřenou) částí z hodnoty hlavního závazku za určitou časovou jednotku, je právě ona **časová jednotka** – obvykle je to rok (p.a.), může to být také kvartál, měsíc (p.m.) či den (p.d.). Je nutné si uvědomit, že celková dlužná částka je o něco vyšší v případě čtvrtletního připisování než při připisování ročním; dlužná částka opět zas vzroste, budeme-li aplikovat připisování měsíční atd.

Je esenciální základní znalostí každého z nás, aby věděl, co je úrok, jaký je rozdíl mezi úrokem a úrokem z prodlení, co je to úroková sazba, jak funguje složené úročení, jaký je princip vytváření finanční rezervy. Bez těchto znalostí se dnes neobejde nikdo z nás.

Závěr

Povědomí obyvatel České republiky o tom, jak správně hospodařit s penězi, jak si půjčovat peníze, jak správně investovat, jakou si dlouhodobě vytvářet finanční rezervu se podle všech veřejně dostupných statistik dlouhodobě nikterak nezlepšuje.

Povinná výuka finanční gramotnosti, právní řád, judikatura českých soudů ani judikatura evropská nikoho nespasí, nezačnou-li lidi konečně sami u sebe. Úplně jednoduchý návod uvádí na svých webových stránkách v rámci tzv. Desatera spotřebitele Česká národní banka, v rámci kterého odkazuje na „ŠEST P“ – Přemýšlejte, Ptejte se, Porovnávejte, Poradte se, Propočítejte, až poté vše Proveďte (ČNB, 2020). Naše babičky by řekly: „Používejte selský rozum.“ A tato věta nás bezprostředně vede sama od sebe k závěrům, který zastávají mnozí psychologové, jakož i garanti pro výuku finanční gramotnosti, a to, že i kdyby se mnohonásobně navýšil počet hodin výuky finanční gramotnosti, stejně se základním návykům i v této oblasti, tj. finančního vzdělávání, musíme naučit primárně ve své rodině.

Soupis literatury a pramenů

Bibliografické citace monografických publikací

HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001. 1190 s. ISBN 80-7179-360-4

HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721 – 2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014. 1335 s.

LAMMING, Richard, BESSANT, John. Macmillanův slovník podnikání a managementu. 1. vydání. Praha: Management Press, a.s. 1995. 294 s. ISBN 80-85603-47-0

Bibliografické citace elektronických dokumentů

Centrum pro výzkum veřejného mínění – Názor na zadlužení obyvatel a státu – leden 2020 [online]. CVVM [cit. 20.4.2020] Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/ekonomicke-ostatni/5151-nazor-na-zadluzeni-obyvatel-a-statu-leden-2020>

Desatero spotřebitele [online]. ČNB [cit. 20.4.2020] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/ochrana-spotrebitele/desatero-spotrebitele/>

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 2004, spisové značky 21 Cdo 1484/2004 [online]. NS ČR [cit. 20.4.2020] Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/judikatura/judikatura>

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 06. 2007, spisové značky 33 Odo 657/2005 [online]. NS ČR [cit. 20.4.2020] Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/judikatura/judikatura>

ŘEŠENÍ ÚPADKU ODDLUŽENÍM V LEGISLATIVNÍM VÝVOJI

The Solving Bankruptcy by Debt relief in Legislative Development

Martin Láníček

Abstrakt

Oddlužení je způsob řešení úpadku, který je určen převážně pro spotřebitele. Umožňuje jim, aby byli při splnění podmínek osvobozeni od placení části dluhů. V České republice byl institut oddlužení zaveden s účinností od 1. 1. 2008 a podmínky oddlužení se v průběhu doby měnily. K té nejvýznamnější a zřejmě nejkontroverznější změně došlo od 1. 6. 2019. Cílem příspěvku je poukázat na důvody, které k této změně vedly, a zamyslet se nad tím, zda byla taková změna potřebná.

Abstract

Debt relief is a way of dealing with bankruptcy that is mainly for consumers. It allows them to be exempted from paying part of their debts if they meet the conditions. In the Czech Republic, the institute of debt relief was introduced with effect from January 1, 2008 and the conditions of debt relief have changed over time. The most significant and probably the most controversial change took place on June 1, 2019. The aim of the paper is to point out the reasons that led to this change, and think about whether such a change was needed.

Klíčová slova

Insolvenční řízení, oddlužení, splátkový kalendář, spotřebitel

Key words

Insolvency proceedings, Debt elimination, Repayment schedule, Consumer

Úvod do problematiky

Málokterý právní předpis vyvolal v minulém roce u veřejnosti takový ohlas, jako zákon číslo 31/2019 Sb., kterým byl s účinností od 1. 6. 2019 novelizován insolvenční zákon (tj. zákon číslo 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení – v textu dále též jen „insolvenční zákon“). Insolvenční zákon byl uvedenou novelou měněn v mnoha směrech, ale ta zřejmě nejpodstatnější změna se týkala institutu oddlužení. Také proto se pro něj vžilo označení

„oddlužovací novela“. Dříve než bude přistoupeno k popisu a hodnocení těch nejvýznamnějších změn provedených uvedenou novelou, považuji za vhodné pro bližší pochopení a hodnocení důvodů novely připomenout vývoj institutu oddlužení a také celého insolvenčního práva v novodobé historii České republiky.

Úpadkové právo v České republice před účinností oddlužovací novely

Za insolvenční nebo-li úpadkové právo je právní teorií považován soubor právních norem, upravujících řešení úpadkové situace dlužníka. Hlavním důvodem, pro který bylo historicky přistupováno ke speciální právní úpravě úpadkového práva, byla snaha zabránit zvýhodnění některých věřitelů dlužníka v případě, kdy se dlužník dostal do úpadku, tj. nebyl schopen uhradit všechny své závazky vůči více věřitelům. Pokud by totiž nebyla úpadková situace dlužníka řešena podle insolvenčních pravidel, mohli by věřitelé uplatňovat své pohledávky vůči dlužníkovi individuálně a nekoordinovaně, což by při nedostatku prostředků a majetku dlužníka k jejich úplnému krytí nutně vedlo k tomu, že někteří věřitelé budou uspokojeni ve větší míře než jiní, ať již z důvodu dřívější splatnosti jejich pohledávek nebo proto, že postupovali vůči dlužníkovi aktivněji. Účelem a cílem právní úpravy úpadkového práva je těmto situacím předcházet a motivovat oprávněné subjekty, tj. zejména dlužníka nebo jeho věřitele, aby při zjištění úpadku iniciovali zahájení úpadkového řešení s dlužníkem, při kterém by pak byli podle zvoleného způsobu řešení uspokojováni věřitelé kolektivně podle předem nastavených pravidel.

Úpadkové právo v České republice prošlo poněkud komplikovaným vývojem. V novodobé historii bylo po letech direktivně plánovaného hospodářství obnoveno na zákonné úrovni s účinností od 1. 10. 1991 zákonem číslo 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání. Uvedený zákon definoval především úpadek dlužníka a dále způsoby, jakými měl být řešen. V první řadě se jednalo o konkurs, který představoval tzv. likvidační způsob řešení úpadku, při kterém docházelo k prodeji veškerého zpeněžitelného majetku dlužníka (úpadce), popřípadě jiných jeho aktiv a k rozdělení výtěžku ze zpeněžení těchto aktiv mezi přihlášené věřitele poměrně podle jednotlivých skupin. Po skončení konkursu zpravidla dlužníkovi nezbyl žádný likvidní majetek, ale dluhy v rozsahu, ve kterém nebyly v konkursu uspokojeny, mu zůstaly. Zatímco obchodním společnostem se po konkursu nabízelo řešení alespoň v podobě řádného ukončení jejich činnosti, protože skončení konkursu bylo legitimním důvodem pro jejich zrušení a výmaz z obchodního rejstříku, tak fyzické osoby (podnikatelé i spotřebitelé) si nesly dále své dluhy do další fáze života. Konkurs tak pro fyzické osoby příliš velký praktický význam neměl, snad s výjimkou případů, kdy disponovaly větším majetkem a byl zde zájem na tom, aby výtěžek jeho zpeněžení nebyl vyplacen pouze některým věřitelům, ale byl pod dohledem konkursního

soudu a správce konkursní podstaty rozdělen mezi všechny věřitele podle pravidel konkursní matematiky. Pokud však výtěžek nepostačoval na úhradu všech závazků fyzické osoby, tak jí nesplacené dluhy zůstaly. Takové osoby ztrácely často motivaci k získání lépe placené práce, protože od určité příjmové hranice cokoliv získaly navíc, jim bylo exekučně sraženo, a nezřídka se uchýlovaly do tzv. zóny šedé ekonomiky. Je pravdou, že již zákon o konkursu a vyrovnání nabízel určitou alternativu a umožňoval řešit úpadek i tzv. sanačním způsobem, a to vyrovnáním, při jehož úspěšném zvládnutí mohl být dlužník zproštěn povinnosti splnit věřitelům neuhrazenou část svých závazků. Vyrovnání se však v praxi příliš neosvědčilo. Jedním z důvodů byla nepochybně skutečnost, že podmínkou pro potvrzení vyrovnání soudem byl souhlas většiny dlužníkových věřitelů, jejichž hlasy počítané podle výše pohledávek představovaly více než tři čtvrtiny všech přihlášených pohledávek. Jinak řečeno, bez souhlasu podstatné části věřitelského portfolia, nemohl dlužník tento sanační způsob řešení svého úpadku prosadit. V praxi to znamenalo naprostou převahu konkursů nad vyrovnáními. I v těch málo případech, kdy se podařilo dlužníkům dohodnout se svými věřiteli na vyrovnání, se jednalo o podnikatele, zejména velké obchodní společnosti, zatímco počet spotřebitelských vyrovnání byl prakticky nulový. Je však třeba současně dodat, že závazky spotřebitelů, zejména v podobě spotřebitelských úvěrů, se začaly ve větší míře objevovat až na přelomu tisíciletí a za dobu účinnosti zákona o konkursu a vyrovnání nepředstavovaly až na závěrečných pár let významný společenský problém. Právě stoupající počet dlužníků z řad spotřebitelů (nepodnikatelů) po roce 2005, kteří se dostali do úpadkové situace, k jejímuž řešení byl stávající zákon o konkursu a vyrovnání z výše uvedených důvodů zcela nevyhovující, vedly k tomu, že po zdoluhavém legislativním procesu byl přijat nový insolvenční zákon, který vstoupil v účinnost od 1. 1. 2008. Kromě řady jiných institutů zavedl insolvenční zákon nově řešení úpadku oddlužením. Oddlužení bylo primárně určeno výhradně pro fyzické osoby (výjimečně také nepodnikající právnické osoby), které neměly dluhy z podnikání, pozdější novely pak umožnily za určitých podmínek oddlužit také podnikatelské závazky. Principem oddlužení bylo, že dlužník mohl být při splnění zákonných podmínek osvobozen od závazků v rozsahu, v jakém nebyly v průběhu oddlužení uhrazeny. K těm základním podmínkám patřilo splnění alespoň 30 % závazků přihlášeným nezajištěným věřitelům v průběhu oddlužení (přihlášení věřitelé, kteří měli své pohledávky za dlužníkem zajištěny např. zástavním právem na jeho majetku, byli uspokojeni z prodeje předmětu zajištění) a dále poctivý záměr dlužníka při podání návrhu na oddlužení a v celém jeho průběhu. Oddlužení mohlo být řešeno 2 způsoby, a to buď plněním splátkového kalendáře, který v praxi naprosto převažoval, anebo zpeněžením majetkové podstaty. Volba způsobu řešení oddlužení byla na věřitelích. Co však lze označit za vskutku revoluční, byla možnost dlužníka prosadit řešení svého úpadku oddlužením bez

souhlasu svých věřitelů. Věřitelům zůstala výše uvedená možnost volby mezi dvěma způsoby řešení oddlužení, případně podávání námitek proti oddlužení jako takovému s poukazem na zákonné překážky. Pokud však nebyla dána zákonná překážka, tak řešení úpadku oddlužením již věřitelé podle nové zákonné úpravy zabránit svými hlasy nemohli, i kdyby se na tom všichni shodli. Přístup soudů k povolování a následnému schvalování oddlužení od počátku poněkud zdrženlivý a lze říci opatrný. Dlužník byl povinen již při podání návrhu na povolení oddlužení doložit, že má příjmy, které mu umožňují splnit minimálně 30 % svých závazků alespoň při některém ze způsobů oddlužení a vysvětlit důvody, pro které se dostal do úpadku. Prvotní převažující představy byly totiž takové, že oddlužení by mělo být umožněno pouze takovým „pocitivým“ dlužníkům, kteří se do úpadkové situace dostali např. nezaviněnou ztrátou zaměstnání, při které nebyli nadále schopni plnit své závazky, nebo např. v důsledku zhoršení jejich zdravotního stavu. Proto soudy z počátku zkoumaly z předložených listin mnohem podrobněji vývoj vzniku dlužnických závazků, a pokud například zjistily, že se dlužník dostal do úpadkové situace zcela vlastní vinou, oddlužení mu nepovolily. Vývoj však ukázal, že realita je poněkud odlišná. O oddlužení začali čím dál tím více žádat dlužníci, kteří si svou úpadkovou situaci přivodili sami lehkomyšlným, marnotratným nebo obecně málo zodpovědným přístupem ke svým majetkovým záležitostem (počínaje tzv. řetězením úvěrů a půjček a konče třeba i utrácením peněz v hracích automatech) a soudy postupem času přestaly takovým dlužníkům v oddlužení bránit, což bylo aprobováno i ze strany vyšších soudů. Pozornost se přesunula na chování dlužníka v průběhu oddlužení. Pokud dlužník v průběhu oddlužení osvědčil, že změnil přístup k řešení své ekonomické situace, jednal poctivě, zdržel se lehkomyšlného či nedbalého přístupu, splatil věřitelům minimálně 30 % jejich pohledávek a splnil také ostatní povinnosti podle zvoleného způsobu oddlužení, mohl na závěr získat dobrodiní spočívající v osvobození od dluhů v rozsahu, ve kterém nebyly při oddlužení uspokojeny. V průběhu času se dále změnil také přístup k posuzování zdrojů dlužníka pro oddlužení. Dlužníci, kteří na počátku oddlužení nebyli schopni doložit, že budou ze svých příjmů schopni plnit oddlužení tak, aby splatili alespoň 30 % svých závazků, což jak bylo uvedeno výše bylo jednou z podmínek pro povolení a schválení oddlužení, hledali přirozeně alternativní řešení. Jako nejvhodnější se ukázalo uzavření dohod s jinými osobami, které se písemně zavázaly, že po dobu oddlužení budou dlužníkovi poskytovat určitou peněžitou částku (dar), která mu při nedostatku vlastních příjmů umožní oddlužení splnit. V případech, kdy byl těmito „dary“ třetích osob toliko dorovnán příjem dlužníka do požadované 30% hranice, soudy takový postup zpravidla akceptovaly, ale v případě, kdy měly být veškeré splátky do oddlužení poskytovány pouze z těchto „darů“, nebylo zpočátku oddlužení povolováno s odůvodněním, že není smyslem oddlužení, aby celé břemeno splátek nesly třetí osoby. Také tato překážka však

v průběhu doby přestala být posuzována tak přísně a soudy často začaly schvalovat oddlužení také osobám, které poskytovaly do oddlužení splátky výhradně z darů od třetích osob. Osobně jsem považoval takový přístup za správný a přínosný jak pro dlužníky, tak pro věřitele. Dlužníkům umožňoval vstup do oddlužení i v případě, že jejich příjmy ze zaměstnání (podnikání, důchodového pojištění) nebyly v takové výši, aby byli schopni na počátku doložit schopnost splnit 30 % nezajištěných závazků, pohledávky věřitelů zase mohly být uspokojovány z prostředků, ke kterým by se věřitelé při jiném způsobu vymáhání pohledávek (exekuce, konkurs) sotva dostali.

Přestože se poměrně brzy ukázalo, že oddlužení představuje systémové řešení zadluženosti občanů, nebylo ušetřeno kritiky, a to jak ze strany hájící věřitele, tak dlužníky. První skupina, která opakovaně zdůrazňovala zásadu, že dluhy se mají plnit, vnímala jako nespravedlivé, že dlužníkům mohou být odpuštěny dluhy, aniž by je zcela zaplatili. Je však třeba si uvědomit, že hovoříme o období kolem roků 2009 až 2013. Toto období bývá často označováno jako „byznys s dluhy“ a v soudní praxi se vyznačovalo masivním nárůstem soudních a rozhodčích žalob ve spotřebitelských věcech. Spotřebitelské právo se v té době v České republice teprve vyvíjelo a soudy v uvedených letech ještě nedokázaly reflektovat veškerá pravidla spotřebitelského práva, která jsou již dnes mezi právníckou veřejností považována za samozřejmá. Stalo se tak, že civilním i exekučním řízení prošla řada nároků, které by dnešní optikou nemohly obstát s ohledem pravidla ochrany spotřebitele (netransparentní rozhodčí smlouvy, nepřiměřeně vysoké úroky, nemravné smluvní pokuty, či jiné poplatky). V důsledku toho se věřitelům často podařilo exekučně vymáhat pohledávky ve výši, která podstatným způsobem převyšovala původní nominální výši jistiny (tj. půjčenou částku nebo třeba přírůstek k jízdě). Od okamžiku, kdy insolvenční soud povolil dlužníkovi oddlužení, již ze zákona k dalšímu navyšování pohledávek nedocházelo, exekuce po dobu trvání oddlužení nemohla pokračovat a nadto dlužník mohl být po úhradě části závazků osvobozen od zbytku dluhů, což nepochybně řadě věřitelů z řad bank, nebankovních institucí nebo tzv. inkasních agentur narušovalo jejich podnikatelské záměry. Přesto však lze říci, že většina věřitelů se po prvotních rozpacích s novým systémem smířila a jejich výhrady proti institutu oddlužení jako takovému nebyly až tak výrazné. Požadavek na minimální 30 % plnění z pohledávek (včetně veškerého příslušenství a nákladů) byl zřejmě i pro většinu věřitelů ze spotřebitelských úvěrů, jejichž pohledávky tvořily a nadále tvoří podstatnou část pohledávek přihlašovaných do oddlužení, dostatečný k tomu, že oddlužení v původním znění bylo pro ně akceptovatelné. I pro ně mělo jisté výhody, neboť nemuseli vynakládat prostředky na individuální vymáhání pohledávek, v ideálním případě ji stačilo přihlásit a pak jen pravidelně inkasovat měsíční splátky, případně se podílet na výtěžku zpeněžení majetku, pokud bylo oddlužení výjimečně řešeno zpeněžením

majetkové podstaty. Navíc s rostoucím počtem exekucí se také čím dál tím více stávalo, že se při exekucním vymáhání na věřitele nedostalo a ti pak museli čekat v řadě, až budou uspokojeni věřitelé s přednostním pořadím, zatímco v případě oddlužení byli uspokojováni tito věřitelé poměrně s ostatními. Jako mnohem více problematická se začala stávající právní úprava jevit z pohledu dlužníků, neboť i přes výše uvedené rozvolnění rozhodovací praxe, nastavené podmínky stále neumožňovaly významné části dlužníků jejich dluhovou situaci řešit. Jejich dluhy narůstající o příslušenství totiž v průběhu času dosáhly často takové výše, že splátkami ze svých příjmů, ani výtěžkem z rozprodeje svého majetku nebyli schopni splnit požadavky oddlužení, zejména pokud šlo o požadovanou 30 % hranici. Uvedený stav byl shledán jako neudržitelný s tím, že veřejným zájmem je návrat ekonomicky vyloučených osob do aktivního ekonomického života. Proto byly hledány po vzoru zahraničních právních úprav nové modely, kterými by se mohlo takovým lidem pomoci. Výsledkem těchto snah byla právě oddlužovací novela.

Oddlužovací novela

Nebylo v zásadě sporu o tom, že řešení zadlužení fyzických osob by měl nadále zajišťovat institut oddlužení, ovšem po patřičné úpravě. Prvotní záměr předkladatele legislativního návrhu označovaný v legislativním procesu jako „nulová varianta“ spočíval stručně řečeno v tom, že dlužník bude po určitou dobu (až 7 let) plnit věřitelům ze svých příjmů splátky v postižitelném rozsahu a pokud dodrží všechny povinnosti, nebude zatajovat příjmy ani vytvářet nové dluhy, může být osvobozen, i když nesplatí nezajištěným věřitelům ani korunu. Takový návrh vyvolal poměrně značný odpor a v zákonodárném sboru se pro něj nenašla podpora. V průběhu legislativního procesu došlo ke kompromisní úpravě, kterou lze stručně shrnout v následujících bodech. První změna spočívá ve způsobech řešení oddlužení. Nově lze oddlužení plnit buď „zpeněžením majetkové podstaty“ nebo „plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty“. O způsobu řešení oddlužení hlasují věřitelé, a pokud žádný z uvedených způsobů nezvolí, pak rozhodne soud o provedení oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty. Vzhledem k tomu, že lze jen sotva předpokládat, že si věřitelé zvolí méně výhodnou formu oddlužení zpeněžením majetkové podstaty, bude pravděpodobně drtivá většina oddlužení prováděna plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty, což prvotní zkušenosti po účinnosti novely jasně potvrzují. Další podstatnou změnou je opuštění vstupního předpokladu doložení 30% podmínky uspokojení pohledávek nezajištěných věřitelů. Dlužník tak již od 1. 6. 2019 není povinen při podání oddlužení dokládat, že má příjmy, které mu při jejich udržení umožní splatit za 5 let 30 % závazků se vším příslušenstvím, ale nově postačí, že doloží schopnost plnit pro účely oddlužení měsíčně alespoň

2 200 Kč (polovinu pro insolvenčního správce, polovinu ostatním věřitelům), plus výživné, má-li stanovenou vyživovací povinnost. Něco jiného nastává na konci oddlužení. Přes některé nepřesné informace v médiích nadále platí, že splnění 30 % závazků nezajištěným věřitelům po 5 letech trvání oddlužení svůj význam má. Pokud totiž dlužník tuto hranici splní, tak se předpokládá (stanovení se vyvratitelná právní domněnka), že řádně splnil i své další povinnosti v průběhu oddlužení a nebude-li z podnětu ostatních procesních subjektů (insolvenční správce, věřitelé) namítáno něco jiného, bude od placení zbytku dluhů osvobozen. Stejně tak může být osvobozen již po 3 letech, pokud se mu za tu dobu podaří splatit 60 % přihlášených pohledávek nezajištěných věřitelů. Oproti tomu, pokud výše závazků, které dlužník splatí za 5 let trvání oddlužení, nedosáhne 30 % hranice, pak je na něm, aby přesvědčil soud, že vynaložil veškeré úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů. Jak se bude v praxi posuzovat vynaložení takového úsilí, je otázkou, na jejíž odpověď si budeme počkat až do druhé poloviny roku 2024, kdy budou končit první 5 leté cykly zahájené za účinnosti oddlužovací novely. Rozhodně některé „odborné“ názory, které splnění 30 % podmínky bagatelizují a o přijatém řešení oddlužení hovoří v médiích např. jako o „převlečené nule“, je třeba brát s rezervou. I proto bych doporučoval dlužníkům, kteří vstoupili do oddlužení podle nových pravidel, aby nepodceňovali situaci a pokud je to v jejich silách, snažili se minimálně 30 % hranici splnit, což jim přinese v závěrečné fázi výhodnější pozici, neboť splnění ostatních povinností, resp. jejich neporušení, se u nich bude předpokládat. Další významnou změnou, kterou bych rád zmínil, je zavedení (resp. spíše rozšíření) kategorie tzv. podřízených pohledávek, za něž se nově v případě oddlužení považují také úroky, úroky z prodlení a poplatek z prodlení z pohledávek přihlášených věřitelů a smluvní pokuta sjednaná pro případ prodlení ve výši, ve které v souhrnu převyšují výši jistiny pohledávky. V praxi to znamená, že pokud si dlužník půjčil např. 100 tisíc Kč a v průběhu doby pohledávka narostla o úroky a úroky z prodlení o dalších 200 tisíc Kč na celkových 300 tisíc Kč, tak do hlavního splátkového kalendáře bude zařazeno toliko 200 tisíc Kč (100 tisíc úvěr + 100 tisíc příslušenství) a zbytek příslušenství ve výši 100 tisíc Kč bude v kategorii podřízených pohledávek, které se nepočítají do základu pro výpočet 30 % ani 60 % hranice a lze je začít uspokojovat teprve tehdy, pokud bude hlavní splátkový kalendář splněn ze 100 %. Lze tak předpokládat, že až na výjimky se tyto podřízené pohledávky nebudou v oddlužení uspokojovat. Oddlužovací novela přinesla řadu dalších změn nejen v oblasti oddlužení, jejichž výčet a stručný popis již přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Jakým způsobem se bude vyvíjet oddlužení podle nových parametrů, ukáže až čas, neboť v současné době je dosud příliš brzy na podrobné analýzy. Již v tuto chvíli se však potvrzují předpoklady, že počet zájemců o řešení oddlužení bude oproti stavu před oddlužovací novelou

přibývat, byť nárůst není tak velký, jak se možná čekalo. Přes řadu kritik považuji osobně nově nastavené podmínky oddlužení za korektní a vyvážené. Na rozdíl od některých kritiků se domnívám, že se jedná o řešení, které může umožnit řadě dlužníků dostat se z dluhové pasti. Podmínka minimálního měsíčního plnění ve výši 2 200 Kč, navýšená o případné výživné, by pro dlužníky, jejichž zájem o oddlužení je opravdový, neměla být nepřekonatelnou překážkou, obzvláště je-li zde naděje, že na konci může dojít k jejich osvobození od zbytku dluhů, které mohou dosahovat řádově stovky tisíc Kč. Za připomenutí dále stojí, že po dobu oddlužení nepokračuje exekuce, pohledávky přihlášené do oddlužení se nenavyšují o další příslušenství, pokuty a náklady, věřitelé jsou uspokojováni poměrně a nikoliv přednostně podle lepšího pořadí jako v exekuci. Oproti tomu dlužník má po dobu oddlužení řadu povinností, jejichž splnění je podmínkou následného osvobození a nesmí vytvářet nové závazky, což je určitě přínosné pro věřitele pohledávek z běžného dlužníkovy života, jako jsou pronajímatelé, dodavatelé elektřiny plynu apod. a v neposlední řadě také věřitelé pohledávek na výživném. Současně však platí, že ani ta nejlepší právní úprava sama o sobě nic nezmůže, pokud sami dlužníci nebudou mít zájem svou ekonomickou situaci smysluplně řešit. Pokud ano, pak se domnívám, že oddlužení v nových podmínkách jim k tomu dává ideální možnost. Nakolik se uvedené optimistické představy potvrdí, se však ukáže až v průběhu dalších období

Soupis literatury a pramenů

SPRINZ, P., JIRMÁSEK, T., ŘEHÁČEK, O., VRBA, M., ZOUBEK, H., a kol. Insolvenční zákon. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck. 2019, 1248 s.

Důvodová zpráva k zákonu číslo 182/2006 Sb. a k zákonu číslo 31/2019 Sb. (www.psp.cz)

ÚSKALÍ SMLOUVY O PŘEVODU OBCHODNÍHO PODÍLU ANEB JAK SE VYHNOUT KOUPI ZAJÍCE V PYTLI

Pitfalls of the share transfer agreement or How to avoid buying a pig in a poke

JUDr. Pavla Petříková

Abstrakt

V obchodněprávní praxi jsou poměrně často uzavírány smlouvy o převodech obchodních podílů ve společnostech s ručením omezeným, které patří mezi nejvíce zastoupené druhy obchodních korporací. Obsahem článku je rozbor konkrétního soudního sporu mezi převodcem a nabyvatelem obchodního podílu. Jeho cílem je zdůraznit, jakou pozornost je před uzavřením smlouvy třeba věnovat celkovému stavu společnosti, neboť obchodní podíl jako předmět převodu nelze ztotožňovat se zbožím.

Abstract

In commercial law practice, contracts on the transfer of shares in limited liability companies, which are among the most represented types of business corporations, are quite often concluded. Content of this article is an analysis of a particular litigation between the transferor and transferee of an ownership interest. Its aim is to emphasize what attention should be paid to the overall state of the company before the contract is concluded, since the shareholding as the object of the transfer cannot be identified with the goods.

Klíčová slova

Společnost s ručením omezeným, obchodní podíl, smlouva o převodu obchodního podílu, vymínění si vlastností obchodního podílu, odpovědnost za vady, prodlení, úroky z prodlení.

Keywords

Limited liability company, business share, contract on transfer of business share, defining the characteristics of business share, liability for defects, delay, interests on late payment

V projednávané věci se žalobce po žalované domáhal zaplacení částky 3 500 000 Kč se zákonnými úroky z prodlení za dobu od 1. 1. 2016 do zaplacení. Žalobu odůvodnil tím, že mezi žalobcem jako převodcem a žalovanou jako nabyvatelem byla uzavřena smlouva o převodu

obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným XY. Žalovaná částka představuje dlužnou úplatu za převod obchodního podílu. Ačkoliv se žalovaná stala jediným společníkem a zároveň jednatelem společnosti, tyto skutečnosti byly zapsány do obchodního rejstříku, žalovaná žalobci úplatu za převod obchodního podílu dosud nezaplatila.

Žalovaná s žalobou nesouhlasila, nárok žalobce neuznala ani z části. Žalovaná v průběhu řízení učinila nesporným, že sjednanou úplatu za převod obchodního podílu ve společnosti XY v částce 3 500 000,- Kč žalobci dosud nezaplatila. Na svou procesní obranu v první řadě tvrdila, že dodatkem č. 1 k této smlouvě byla splatnost kupní ceny obchodního podílu prodloužena do 31. 12. 2016. Dále žalovaná uvedla, že předmětná smlouva o převodu obchodního podílu je neplatná, když toto právní jednání žalovaná učinila v omylu, a to o podstatných skutečnostech, pokud by žalovaná byla bývala o svém omylu věděla, předmětnou smlouvu by nikdy nebyla bývala uzavřela. Tvrzený omyl žalované se měl týkat stavu majetku společnosti, jejího obratu a závazků vůči třetím osobám.

Ve vztahu k procesní obraně žalované žalobce učinil nesporným, že podepsal a žalované doručil návrh dodatku č. 1 k předmětné smlouvě o převodu obchodního podílu, dle kterého měla být splatnost kupní ceny za převod obchodního podílu prodloužena do 31. 12. 2016. Až v průběhu tohoto řízení však žalobce zjistil, že žalovaná jím navržený dodatek akceptovala, a že tedy došlo k uzavření dohody o prodloužení splatnosti do 31. 12. 2016. K další argumentaci žalované, týkající se omylu o podstatných skutečnostech, žalobce uvedl, že smlouva o převodu obchodního podílu byla uzavřena dne 3. 8. 2015, tyto námitky žalovaná začala vznášet až po roce a půl od uzavření smlouvy. Pokud žalovaná bezprostředně po uzavření smlouvy zjistila jakékoli nesrovnalosti, mohla a měla věc řešit ihned, například žádat slevu z kupní ceny, odstoupit od smlouvy, apod. Nic takového však žalovaná neučinila. Takto opožděně uplatněné námitky považuje žalobce za účelové, vedené snahou vyhnout se placení.

Na základě provedených důkazů dospěl soud k tomuto závěru o skutkovém stavu:

Dne 3. 8. 2015 byla mezi žalobcem jako převodcem a žalovanou jako nabyvatelem uzavřena smlouva o převodu obchodního podílu. Předmětem smlouvy byl převod obchodního podílu ve výši 100 % ve společnosti s ručením omezeným XY. Cena za převod obchodního podílu byla dohodnuta na částku 3 500 000 Kč a byla splatná do 31. 12. 2015. Žalovaná jako nabyvatelka obchodního podílu si v předmětné písemné smlouvě nevymínila žádné konkrétní vlastnosti tohoto podílu, toliko v článku IV., bodě 4. bylo uvedeno, že „Převodce i nabyvatel byli seznámeni se stavem a výší závazků a pohledávek, hmotného majetku (viz přílohy) společnosti a s tímto souhlasí. V případě, že se vyskytnou závazky a pohledávky, které nebyly zahrnuty do předávajícího seznamu, převodce a nabyvatel se dohodli na společném řešení takto vzniklé situace“. Ačkoli ve smlouvě o převodu obchodního podílu je specifikováno celkem devět

příloh, mezi účastníky řízení bylo nesporné, že tyto přílohy se fakticky nikdy součástí písemné smlouvy o převodu obchodního podílu nestaly, neboť nebyly smluvními stranami předem odsouhlaseny a podepsány, z tohoto důvodu je dle názoru soudu jejich obsah v této věci právně irelevantní, když smlouva o převodu obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným musí být uzavřena písemně s úředně ověřenými podpisy. Dodatkem č. 1 k této smlouvě o převodu obchodního podílu ze dne 28. 12. 2015 byla splatnost kupní ceny obchodního podílu v částce 3 500 000 Kč prodloužena do 31. 12. 2016. Na základě této smlouvy o převodu obchodního podílu byla žalovaná bezprostředně po jejím uzavření zapsána do obchodního rejstříku jako jediný společník a zároveň jednatel společnosti.

S ohledem na níže uvedené právní posouzení sporu soud neprováděl dokazování týkající se tvrzení žalované o tom, že předmětnou smlouvu uzavřela v omylu, a to o podstatných skutečnostech, přičemž tvrzený omyl žalované se měl týkat stavu majetku společnosti, jejího obratu a závazků vůči třetím osobám. Ze stejného důvodu nebyl soudem proveden žalovanou navržený důkaz znaleckým posudkem ohledně obvyklé ceny obchodního podílu k datu uzavření smlouvy o jeho převodu.

Pokud jde o právní posouzení sporu, dospěl soud k těmto závěrům:

Mezi žalobcem a žalovanou byla dne 3. 8. 2015 uzavřena smlouva o převodu obchodního podílu ve smyslu ustanovení § 14, § 207 a následujících zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění a dle ustanovení § 2079 a následujících zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění. Předmětem sporu je dlužná kupní cena za převod obchodního podílu. Splatnost této sjednané kupní ceny byla původně dohodnuta do 31. 12. 2015, následně písemným dodatkem č. 1 ze dne 28. 12. 2015 došlo k prodloužení splatnosti do 31. 12. 2016. Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že žalovaná žalobci z této ceny za převod obchodního podílu dosud nezaplatila ničeho. V ustanovení § 207 odst. 1 zákona o obchodních korporacích (zákon č. 90/2012 Sb., v platném znění) není výslovně uvedeno, že smlouva o převodu obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným musí mít písemnou formu. Navazující ust. § 209 odst. 2 zákona o obchodních korporacích však stanoví, že převod podílu je vůči společnosti účinný doručením účinné smlouvy o převodu podílu s úředně ověřenými podpisy. Vzhledem k tomu, že ust. § 209 odst. 2 zákona o obchodních korporacích jako podmínku účinnosti vůči společnosti stanoví doručení smlouvy o převodu podílu s úředně ověřenými podpisy, nemůže se tedy jednat například o písemné potvrzení dříve ústně uzavřené smlouvy, lze dle názoru soudu dovést, že smlouva o převodu obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným musí být dle zákona uzavřena písemně s úředně ověřenými podpisy. Za této situace jsou právně zcela bezvýznamné přílohy, které byly sice formálně vyjmenovány jako součást smlouvy, ve skutečnosti se však touto součástí nikdy nestaly, a to z toho důvodu,

že nebyly smluvními stranami předem odsouhlaseny a podepsány. Z tohoto důvodu lze při právním posouzení tohoto sporu vycházet pouze z textu samotné smlouvy o převodu obchodního podílu a nikoli z příloh, které byly pouze formálně vyjmenovány jako její součást. Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že neexistuje žádný originál smlouvy, jehož součástí by předem odsouhlasené písemné přílohy byly. Otázkou, zda převodce ze smlouvy o převodu obchodního podílu odpovídá za vady plnění z této smlouvy, se zabýval Nejvyšší soud České republiky v usnesení sp. zn. 29 Cdo 5452/2008 ze dne 26. 10. 2010. Z tohoto kromě jiného vyplývají tyto závěry: Smlouva o úplatném převodu obchodního podílu není kupní smlouvou podle ust. § 409 a následujících obchodního zákoníku (nyní § 2079 a následující občanského zákoníku), proto na takový převod nelze přímo vztáhnout právní úpravu odpovědnosti za vady zboží. Určení ceny při úplatném převodu obchodního podílu je předmětem smluvní svobody stran. V obchodních vztazích je na každém, aby se s vyvinutím maximálního úsilí staral o svá práva, přičemž to, že nabyvatel obchodního podílu neprovedl před uzavřením smlouvy pečlivou ekonomickou analýzu, jde k jeho tíži. Obchodní podíl jako předmět převodu nelze ztotožňovat se zbožím. Je však možné, aby si strany smlouvy o převodu obchodního podílu dohodly, jaké „vlastnosti“ musí obchodní podíl, resp. - zprostředkovat - podnik společnosti, o jejíž obchodní podíl jde, mít. Pouze pokud jde o takové dohodnuté (vymíněné) vlastnosti obchodního podílu (k němu příslušejícího podniku), lze právní úpravu odpovědnosti za vady použít.

Dle názoru soudu formulaci v článku IV., bodě 4. smlouvy „Převodce i nabyvatel byli seznámeni se stavem a výší závazků a pohledávek, hmotného majetku (viz přílohy) společnosti a s tímto souhlasí. V případě, že se vyskytnou závazky a pohledávky, které nebyly zahrnuty do předávajícího seznamu, převodce a nabyvatel se dohodli na společném řešení takto vzniklé situace.“ nelze považovat za platné vymínění si konkrétních vlastností převáděného obchodního podílu. I kdyby ujednání ve smlouvě bylo možno považovat za platné vymínění si konkrétních vlastností převáděného obchodního podílu, nabyvatelka obchodního podílu měla postupovat dle ustanovení § 2099 a následujících občanského zákoníku, týkajících se uplatnění práva z vadného plnění. Z těchto zákonných ustanovení kromě jiného plyne povinnost kupujícího oznámit prodávajícímu vadu věci bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při včasné prohlídce a dostatečné péči zjistit, a dále sdělit, jaké konkrétní právo z vadného plnění si zvolil. Nutno zdůraznit, že opožděností námitek ve vztahu k vlastnostem převáděného obchodního podílu žalobce již argumentoval v podání ze dne 22. 3. 2017. V daném případě byla smlouva uzavřena 3. 8. 2015, dle tvrzení samotné žalované byl 28. 12. 2015 uzavřen písemný dodatek o prodloužení splatnosti ceny podílu do 31. 12. 2016. Nutno zdůraznit, že v tomto dodatku není o tvrzených vadách obchodního podílu, případně o uplatnění práv z vadného plnění žádná

zmínka. Tuto argumentaci žalovaná prokazatelně použila až v podání ze dne 20. 2. 2017, tedy více než rok a půl od uzavření smlouvy.

Lze tedy uzavřít, že účastníci řízení uzavřeli platnou smlouvu o převodu obchodního podílu, přičemž žalovaná žalobci dohodnutou cenu obchodního podílu v částce 3 500 000 Kč dosud nezaplatila. Vzhledem k tomu, že dle dodatku č. 1 ke smlouvě o převodu obchodního podílu byla splatnost ceny obchodního podílu prodloužena do 31. 12. 2016, ve smyslu ustanovení § 1970 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění vznikl žalobci nárok na zaplacení úroků z prodlení v zákonné výši od data 1. 1. 2017. Výše zákonných úroků z prodlení vyplývá z ustanovení § 2 nařízení vlády č. 351/2013 Sb., v platném znění a odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8% bodů. Dle tohoto ustanovení činí výše zákonných úroků z prodlení v předmětné věci 8,05% ročně. K procesní obraně žalované nutno uvést, že pokud žalovaná podmiňovala uzavření smlouvy o převodu obchodního podílu konkrétními vlastnostmi tohoto obchodního podílu, resp. podniku, ať už ve vztahu ke stavu majetku společnosti, jejímu obratu či závazkům vůči třetím osobám, bylo na žalované, aby si konkrétní vlastnosti, které musí obchodní podíl, resp. zprostředkovaně podnik společnosti, o jejíž obchodní podíl jde, mít, vymínila v písemné smlouvě o převodu obchodního podílu. Jedině v případě, pokud by písemná smlouva o převodu obchodního podílu obsahovala takové platné vymínění si konkrétních vlastností převáděného obchodního podílu, mohla žalovaná jako nabyvatelka obchodního podílu v případě výskytu vad plnění z této smlouvy postupovat dle ustanovení § 2099 a následujících občanského zákoníku, týkajících se uplatnění práva z vadného plnění. Dle názoru soudu nelze spor účastníků řízení posoudit dle ust. § 583 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění o omylu, jak tvrdila žalovaná. Dle tohoto zákonného ustanovení jednal-li někdo v omylu o rozhodující okolnosti a byl-li v omyl uveden druhou stranou, je právní jednání neplatné. Vzhledem k tomu, že žalovanou tvrzené rozhodující okolnosti se výlučně týkaly vlastností obchodního podílu, resp. podniku společnosti, o jejíž obchodní podíl šlo, spor účastníků řízení je nutno posoudit dle speciálních ustanovení týkajících se právní úpravy odpovědnosti za vady. Kromě toho nebylo prokázáno, že by žalobce jako převodce obchodního podílu uvedl žalovanou v omyl o rozhodujících okolnostech, když písemná smlouva o převodu obchodního podílu žádné konkrétní vymínění si vlastností převáděného obchodního podílu neobsahuje. Z těchto důvodů soud procesní obranu žalované neshledal důvodnou.

Odvolací soud prvostupňové rozhodnutí potvrdil. Kromě jiného uvedl, že Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ve sp. zn. 33 Odo 519/2006 mimo jiné dospěl k závěru, že nelze akceptovat, že by bylo možno se účinně dovolat neplatnosti pro omyl za situace, kdy by omylu se

dovolávající osoba zanedbala pro ni ve věci objektivně existující možnost přesvědčit se o pravém stavu věci a bez příčiny se ve svém úsudku nechala mylně ovlivnit případnými dojmy, náznaky řešení, resp. hypotézami o vlastnostech předmětu zamýšleného právního úkonu. Dále Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ve sp. zn. 29 Cdo 5452/2008 konstatoval, že smlouva o úplatném převodu obchodního podílu není kupní smlouvou; na takový převod nelze přímo vztáhnout právní úpravu odpovědnosti za vady zboží. Je však možné, aby si strany smlouvy o převodu obchodního podílu dohodly, jaké „vlastnosti“ musí obchodní podíl, resp. zprostředkovaně – podnik společnosti, o jejíž obchodní podíl jde, mít. Pokud jde o takové dohodnuté (vymíněné) vlastnosti obchodního podílu (k němu příslušejícího podniku), lze právní úpravu odpovědnosti za vady zboží použít. Odvolací soud pouze doplnil, že judikatura je aplikovatelná i za účinnosti nové právní úpravy. Podle ustanovení § 2112 odst. 1 věty první OZ neoznámil-li kupující vadu bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při včasné prohlídce a dostatečné péči zjistit, soud mu právo z vadného plnění nepřizná. Odvolací soud, shodně jako soud prvního stupně, zastává názor, že ve smlouvě o převodu obchodního podílu nebyly vymíněny vlastnosti obchodního podílu. Rovněž ze samotné smlouvy se podává, že žalovaná byla seznámena se stavem společnosti, aniž by byl stav blíže specifikován, resp. byly rozvedeny vlastnosti obchodního podílu, jeho hodnota apod. Domáhala-li se žalovaná neplatnosti daného právního jednání (smlouvy o převodu obchodního podílu) s odkazem na tvrzení, že bylo jednáno v omylu, který měla lstí vyvolat žalobkyně ohledně stavu podniku společnosti, o jejíž obchodní podíl v této věci jde, pak odvolací soud s odkazem na citovanou judikaturu dovolacího soudu zdůrazňuje, že žalovaná zcela zanedbala pro ni ve věci objektivně existující možnost přesvědčit se o pravém stavu věci. Obchodní podíl společnosti koupila na popud svého manžela, který se žalobkyní jednal a nyní se stará o vedení společnosti. Podle deklarovaného průběhu kontraktace (o stav společnosti se zajímali toliko u notáře těsně před uzavřením smlouvy) si žalovaná sama jakékoliv informace o společnosti neopatřovala a před samotným kontraktačním jednáním je ani nezjišťovala. Jestliže žalovaná, jak sama uvedla, o společnosti nic bližšího nevěděla a blíže se o převáděný obchodní podíl (potažmo společnost) nezajímala, nejednala obezřetně. Zde je nezbytné uvést, že v obchodních vztazích je na každém, aby se s vyvinutím maximálního úsilí staral o svá práva, přičemž to, že žalovaná neměla zkušenosti v daném oboru, bylo jejím podnikatelským rizikem, které se nedostatečným úsilím (péčí) násobí. Nemůže se tak dovolávat omylu, jestliže sama nebyla dostatečně obezřetná a zanedbala očekávatelnou péči, jak je popsáno výše. Pro úplnost odvolací soud dodává, že v řízení ani nebylo prokázáno, že by žalobkyně skutečně žalovanou hodlala uvést či uvedla v omyl. Pokud se údaje prezentované v přílohách smlouvy lišily od skutečnosti, byly smluvní strany dohodnuty, že tyto odchylky spolu vyřeší, k tomu však žalovaná v řízení nic netvrdila. Odvolatelka se dále mýlí,

namítá-li nesprávnost závěrů soudu prvního stupně stran vztahu smlouvy o převodu obchodního podílu a kupní smlouvy. Soud prvního stupně v souladu s judikaturními závěry zcela správně konstatoval, že na takový převod nelze přímo vztáhnout právní úpravu odpovědnosti za vady zboží, jak je upravena v rámci kupních smluv. Tuto právní úpravu je možné aplikovat pouze za předpokladu, že jsou vymíněny vlastnosti převáděného obchodního podílu, resp. – zprostředkovaně – podniku společnosti, o jejíž obchodní podíl jde. Pokud jde o takové dohodnuté (vymíněné) vlastnosti obchodního podílu (k němu příslušejícího podniku), lze právní úpravu odpovědnosti za vady zboží použít. Z uvedeného pak plyne, že pokud by smlouva o převodu obchodního podílu obsahovala vymíněné vlastnosti obchodního podílu, resp. podniku společnosti, o jejíž obchodní podíl jde, pak vady obchodního podílu, jak je popisuje žalovaná, které měla zjistit již v srpnu 2015, by měly být s odkazem na § 2112 odst. 1 věty první OZ oznámeny žalobkyni bez zbytečného odkladu poté, co se o nich žalovaná dozvěděla, tj. v srpnu 2015. Jestliže však žalovaná výslovně vady obchodního podílu nevytýká, je pochopitelné, že je u žalobkyně ani neuplatnila.

Nejvyšší soud České republiky dovolání podané žalovanou odmítl.

Závěr

Smlouva o převodu obchodního podílu uzavřená ve smyslu ust. § 14, § 207 a následujících zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění a dle ust. § 2079 a následujících zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění není kupní smlouvou podle ust. § 409 a následujících obchodního zákoníku (nyní § 2079 a následující občanského zákoníku), proto na takový převod nelze přímo vztáhnout právní úpravu odpovědnosti za vady zboží. Určení ceny při úplatném převodu obchodního podílu je předmětem smluvní svobody stran. V obchodních vztazích je na každém, aby se s vyvinutím maximálního úsilí staral o svá práva, přičemž to, že nabyvatel obchodního podílu neprovedl před uzavřením smlouvy pečlivou ekonomickou analýzu, jde k jeho tíži. Obchodní podíl jako předmět převodu nelze ztotožňovat se zbožím. Je však možné, aby si strany smlouvy o převodu obchodního podílu dohodly, jaké „vlastnosti“ musí obchodní podíl, resp. - zprostředkovaně - podnik společnosti, o jejíž obchodní podíl jde, mít. Pouze pokud jde o takové dohodnuté (vymíněné) vlastnosti obchodního podílu (k němu příslušejícího podniku), lze právní úpravu odpovědnosti za vady použít.

Provedení pečlivé ekonomické analýzy může například spočívat v tzv. testu insolvence. Povinnost provést tento test je nyní pro obchodní korporace zakotvena například v ust. § 40 zákona. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění týkajícím se omezení výplaty zisku nebo jiných vlastních zdrojích. Dle tohoto zákonného ustanovení

obchodní korporace nesmí vyplatit zisk nebo prostředky z jiných vlastních zdrojů, ani na ně vyplácet zálohy, pokud by si tím přivodila úpadek podle jiného právního předpisu (odst.1). Zálohu na výplatu podílu na zisku lze vyplácet jen na základě mezitímní účetní závěrky, ze které vyplyne, že obchodní korporace má dostatek prostředků na rozdělení zisku. Výše zálohy na výplatu zisku nemůže být vyšší, než kolik činí součet výsledku hospodaření běžného účetního období, nerozděleného zisku z minulých let a ostatních fondů ze zisku snížený o neuhrazenou ztrátu z minulých let a povinný příděl do rezervního fondu. K výplatě zálohy nelze použít rezervních fondů, které jsou vytvořeny k jiným účelům, ani vlastních zdrojů, jež jsou účelově vázány a jejichž účel není obchodní korporace oprávněna měnit (odst.2).

V nauce (Richter, T. Insolvenční právo, s. 124 až 126) se uvádějí dvě formy tohoto testu- test předlužení, rozvahový test (balance sheet test), který poměřuje hodnotu dlužníkovu majetku oproti výši jeho závazků, a test likvidity (cash flow test), v němž se zjišťuje, zda je dlužník schopen platit své závazky tak, jak se stávají splatnými, zda tedy jeho likvidní aktiva postačují k úhradě splatných závazků.

Tyto testy insolvence obchodních korporací mohou sloužit jak pro testování interní (například pro účely výplaty dividend a tantiém, dále pro účely ochrany manažerů v situaci, kdy po nich věřitelé uplatňují nároky na náhradu škody způsobené opožděným podáním insolvenčního návrhu), tak pro externí testování cizích korporací (prováděný věřiteli dlužníka, bankami, insolvenčními správci či zájemci o koupi podílu ve společnosti – jako tomu bylo v projednávaném sporu).

Soupis literatury a pramenů

LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Praha. Wolters Kluwer (ČR), 2014, 2000 s.

ŽIŽLAVSKÝ, M. Test insolvence: filtr pro výplatu dividendy, nástroj ochrany manažerů. Bulletin advokacie, rok 2016, číslo 6, strana 8

PRÁVO NA SVOBODNÝ PŘÍSTUP K INFORMACÍM V SOUDNÍ PRAXI SE ZAMĚŘENÍM NA POVINNÉ SUBJEKTY

Right to Free Access to Information in Judicial Practice with a Focus on Obligated

Entities

Martin Láníček

Abstrakt

Príspevek sa zaoberá právom na slobodný prístup k informáciám. Zamereňuje sa na vývoj tuzemskej legislatívy a judikatury vo vzťahu k okruhu povinných subjektů, teda subjektů, ktoré sú povinné poskytovať informácie vzťahujúce sa k ich pôsobnosti. Zvláštnu pozornosť je venovaná tzv. verejným inštitúciám, ktoré síce nepatria medzi typické orgány verejnej moci, pretože im zákonodárca uložil povinnosť poskytovať informácie vzťahujúce sa k ich pôsobnosti.

Abstract

The paper deals with the right to free access to information. It focuses on the development of domestic legislation and case law in relation to the group of obliged entities, ie entities that are obliged to provide information related to their competence. Special attention is paid to so-called public institutions, which are not typical public authorities, but the legislator has imposed on them the obligation to provide information relating to their competence.

Klíčová slova

Právo na informácie, povinný subjekt, verejná inštitúcia, správny súdnictví, Ústavný súd

Key words

Right to information, obliged entity, public institution, administrative justice, Constitutional Court

Úvod do problematiky

Právo na slobodný prístup k informáciám je právni naukou tradične řazeno mezi jednu z nejdůležitějších záruk zákonnosti výkonu veřejné moci. Tuto funkci plní především tím, že slouží občanům ke kontrole její činnosti. Po společenských změnách, ke kterým došlo v bývalém Československu na počátku 90. let minulého století, bylo právo na slobodný přístup k informáciám zakotveno mezi základní politická práva na ústavní úrovni, a to nejprve v Listině

základních práv a svobod, která byla uvozena ústavním zákonem číslo 23/1991 Sb. a po vzniku České republiky pak s účinností od 1. 1. 1993 v usnesení předsednictva České národní rady číslo 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, konkrétně v jejím článku 17. V uvedeném článku se mimo jiné praví, že právo na informace je zaručeno a státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti s tím, že podmínky a provedení stanoví zákon. Tímto prováděcím zákonem se stal s účinností od 1. 1. 2000 zákon číslo 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím (dále též „informační zákon“), který je ve znění pozdějších předpisů nadále součástí právního řádu České republiky. Vedle tohoto zákona byl ještě dříve přijat speciální zákon o právu na informace o životním prostředí. Právo na informace o životním prostředí však představuje samostatné speciální téma, které přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Zákon o svobodném přístupu k informacím

Jak již bylo řečeno, informační zákon je obecným právním předpisem, kterým se na zákonné úrovni provádí článek 17 Listiny základních práv a svobod. Zákon upravuje postupně především okruh subjektů, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti (tzv. povinné subjekty), způsob poskytování informací, důvody, pro které lze poskytnutí požadovaných informací odmítnout, či omezit a také procesní souvislosti s tím spojené, mezi které patří způsob podávání žádostí o informace, rozhodování o těchto žádostech, způsob poskytování informací, právo na úhradu nákladů spojených s poskytováním informací, opravné či jiné prostředky, nebylo-li žádostem zcela vyhověno a také speciální ustanovení ve vztahu k soudnímu přezkumu.

Právě možnost soudního přezkumu postupu povinných subjektů při vyřizování žádostí o informace představuje významnou garanci toho, že žádost žadatelů bude posouzena v souladu s příslušnými ustanoveními právních předpisů. Je totiž třeba si uvědomit, že povinné subjekty jsou často dotazovány na informace, u kterých může docházet ke střetu mezi právem žadatelů na jejich poskytnutí a zájmem povinných subjektů na jejich ochraně (např. z důvodu ochrany obchodního tajemství), což se z logických důvodů může projevit v konečném rozhodnutí povinného subjektu, zda informaci poskytnout, či nikoliv. Jak přitom bude uvedeno níže, tak mezi povinné subjekty nepatří zdaleka pouze tradiční správní orgány (myšleno státní orgány nebo orgány územní samosprávy), které jsou ve své činnosti zvyklé rozhodovat o právech a povinnostech osob v různých oblastech veřejného života a lze tak u nich předpokládat erudovaný postup, ale také řada jiných subjektů, které nemají s rozhodovací činností příliš zkušeností (myšleno rozhodování ve správním řízení) a dodržování postupů předepsaných zákonem jim může činit větší potíže. Možnost domáhat se přezkumu postupu povinných

subjektů a jim nadřazených orgánů u nezávislého soudu, tak nepochybně přispívá k tomu, že žadatelům se dostane co možná nejširší možnosti domoci se svých práv a požadované informace jim nebudou poskytnuty pouze v těch případech, kdy má jejich neposkytnutí, resp. omezení oporu v platném právu. Rozhodovací pravomoc na úseku svobodného přístupu k informacím podle informačního zákona přísluší soudům ve správním soudnictví, tj. specializovaným senátům krajských soudů v prvním stupni a Nejvyššímu správnímu soudu, který jakožto vrcholný soudní orgán ve věcech patřících do pravomoci soudů ve správním soudnictví rozhoduje mimo jiné o kasačních stížnostech proti rozhodnutím krajských soudů. S ohledem na ústavní dimenzi práva na svobodný přístup k informacím se pak nespokojení účastníci řízení před správními soudy nezdědka obrací s ústavními stížnostmi až k Ústavnímu soudu. Úlohou těchto soudů (správních i ústavního) je pak především posouzení zákonnosti postupu povinných subjektů při vyřizování žádosti o informace v konkrétním případě. Neméně významná je však také jejich úloha při výkladu sporných zákonných ustanovení, kterým přispívají ke sjednocování rozhodovací praxe nejen soudů, ale také povinných subjektů. V souvislosti s touto úlohou soudů se lze občas setkat s námitkou, že Česká republika není založena na precedenčním systému práva. To je jistě pravdou a soudní rozhodnutí vskutku nejsou formálně součástí právního řádu České republiky (s výjimkou nálezů Ústavního soudu, kterými došlo ke zrušení právního předpisu nebo jeho části), ale i přes tuto obecnou nezávaznost má judikatura soudů, zvláště pak rozhodnutí soudů vyšších instancí, důležitý význam a vliv na budoucí rozhodování. Obecně totiž platí, že každý spor o poskytnutí informací se může instanční cestou dostat k Nejvyššímu správnímu soudu, případně s ústavní stížností až k Ústavnímu soudu, u kterých lze předpokládat, že budou postupovat ve shodě se svými předchozími rozhodnutími. Příslušné zákony (soudní řád správní a zákon o Ústavním soudu) dokonce předpokládají, že pokud se příslušné 3 členné senáty Nejvyššího správního soudu nebo Ústavního soudu hodlají při řešení určité otázky v konkrétní věci odchýlit od předchozího rozhodnutí tohoto soudu, musí věc postoupit širší skupině soudců (7 člennému rozšířenému senátu Nejvyššího správního soudu nebo celému plénu v případě Ústavního soudu), které by měly řešení sporných otázek sjednotit.

Zřejmě nepřekvapí, že velká skupina sporů na úseku svobodného přístupu k informacím se týká rozsahu a omezení informací, které jsou povinné subjekty povinny žadatelům poskytnout. Poněkud překvapivější se může jevit, že ještě po 20 letech od účinnosti informačního zákona se stále objevují spory o to, které subjekty mají vůbec povinnost informace podle uvedeného zákona poskytovat a patří tak slovy zákona mezi povinné subjekty.

Povinné subjekty

Informační zákon v původním znění řadil v § 2 mezi tzv. povinné subjekty i) státní orgány, ii) orgány územní samosprávy a iii) subjekty, kterým zákon svěřil rozhodování o právech, právech chráněných zájmech nebo povinnostech fyzických nebo právnických osob v oblasti veřejné správy s tím, že pro poslední uvedenou skupinu platila informační povinnost pouze v rozsahu jejich rozhodovací činnosti. Vyjmenované 3 skupiny povinných subjektů jsou s částečnou formulační změnou součástí právní úpravy do dnešní doby a jejich vymezení nepůsobilo až na výjimky v praxi výrazné potíže. Do první skupiny povinných subjektů nepochybně patří orgány moci zákonodárné, výkonné a soudní, stejně tak subjekty, které jsou v Ústavě zařazeny mimo uvedenou tradiční „triádu“ orgánů veřejné moci (Česká národní banka a Nejvyšší kontrolní úřad) a dále např. bezpečnostní sbory (Policie, Hasičský záchranný sbor apod.). Judikaturou byl do této skupiny přiřazen také Veřejný ochránce práv. Za zvláštní zmínku ve vztahu ke státním orgánům stojí spor ohledně postavení prezidenta republiky a jeho pasivní legitimace v soudním řízení. Nejvyšší správní soud se uvedenou otázkou zabýval v rozsudku ze dne 11. 4. 2011, č. j. 2 Ans 8/2010 – 68, přičemž zdůraznil, že je třeba rozlišovat pravomoci prezidenta, které se realizují ve formě ústavních aktů a odpovídají postavení prezidenta jako ústavního činitele na straně jedné a jeho pravomoci coby „správního úřadu“ sui generis na straně druhé. Za ústavní akty prezidenta republiky označil Nejvyšší správní soud například zastupování státu navenek, sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv, pravomoc svolávat zasedání Poslanecké sněmovny, rozpustit Poslaneckou sněmovnu, podepisovat zákony apod. Naopak mezi správní akty prezidenta Nejvyšší správní soud zařadil realizaci pravomoci jmenovat soudce (stejně tak je možné do této skupiny nepochybně zařadit jmenování profesorů nebo generálů). Ohledně výkonu „správní agendy“ prezidenta republiky pak Nejvyšší správní soud dovodil, že žadatelé jsou oprávněni se obrátit se svými žádostmi o poskytnutí informací přímo na prezidenta samotného a v případě nesouhlasu se způsobem vyřízení žádosti lze pak podat žalobu taktéž přímo vůči prezidentovi, a to i tehdy, pokud žádost formálně vyřizovala Kancelář prezidenta republiky, resp. její vedoucí ve druhém stupni. Určitým výkladovým problémům se nevyhnula ani druhá skupina povinných subjektů (orgány územní samosprávy), v jejímž rámci byl veden spor zejména o určení působnosti, v níž jsou žádosti o informace vyřizovány (samostatná nebo přenesená) a v posouzení otázky, zda povinným subjektem jsou územní samosprávné celky (obce nebo kraje) jako takové nebo jejich orgány (zastupitelstvo, rada, úřad). Prakticky šlo o to, zda v případě, kdy je žádost o informace adresována např. zastupitelstvu obce, může takové žádosti zastupitelstvo nevyhovět s odůvodněním, že povinným subjektem je rada totožné obce apod. Částečně byl problém odstraněn novelou zákona číslo 61/2006 Sb., kterou byla definice této druhé skupiny zpřesněna tak, že povinným subjektem jsou „územní samosprávné celky a

jejich orgány“. Do výkladových nejasností pak pozitivně zasáhl Nejvyšší správní soud, a to zejména v rozsudku ze dne 7. 8. 2007, č. j. 2 As 12/2007 – 79, v němž zdůraznil, že *„jedná-li se o informaci, která spadá do působnosti obcí, bylo by přílišným formalismem – zakázaným mj. s ohledem na to, že právo na informace vyvěrá z čl. 17 Listiny základních práv a svobod – žádost odkládat, pokud by byla směřována nesprávné organizační složce či orgánu obce. O odložení by pak mohlo být rozhodnuto jen v případě, pokud by žádost byla adresována zcela jiné obci.“* Druhým významným rozhodnutím pak byl rozsudek ze dne 27. 10. 2010, č. j. 4 Ans 13/2008 – 87, ve kterém Nejvyšší správní soud formuloval a odůvodnil závěr, podle kterého *„v případech, kdy jsou informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, poskytovány v rámci samostatné působnosti kraje, zákon nebrání tomu, aby žádost o poskytnutí informací vyřídil a odpovídající informace poskytl krajský úřad, a to i v případě, že žádost o poskytnutí informací byla směřována vůči jinému orgánu kraje (např. radě kraje).“* Lze říci, že po uvedeném legislativním a judikatorním vývoji již nedochází u územních samosprávných celků při určení povinného subjektu ke komplikacím. Do třetí skupiny patří zejména fyzické či právnické osoby, kterým byl na základě zákona svěřen výkon veřejné moci v rámci vybraných odvětví veřejné správy. Mezi tuto skupinu povinných subjektů patří především tzv. veřejné stráže (lesní, myslivecká, rybářská a stráž přírody). Jejich informační povinnost se týká pouze rozhodovací činnosti.

Veřejné instituce

Poslední a v praxi nejsložitěji vnímanou skupinu povinných subjektů představují tzv. veřejné instituce. Poprvé byly mezi povinné subjekty zařazeny s účinností od 25. 1. 2001 novelou informačního zákona číslo 39/2001 Sb., kterou byl dosavadní výčet povinných subjektů v § 2 odst. 1 byl doplněn o *„veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky“*. Doplněk *„hospodařící s veřejnými prostředky“* byl s účinností od 23. 3. 2006 vypuštěn další novelou provedenou zákonem číslo 61/2006 Sb. (s odůvodněním, že žadatel má právo na informace vztahující se k působnosti veřejné instituce bez ohledu na to, zda hospodaří s veřejnými prostředky nebo nikoli), kterou bylo legislativní vymezení povinných subjektů v § 2 informačního zákona ustáleno do současné podoby. Podrobnější vymezení termínu *„veřejná instituce“* však již zákon neobsahoval. Vzhledem k tomu, že předmětná novela informačního zákona byla přijata v souvislosti se zákonem, který se týkal České televize a Českého rozhlasu, bylo možno dovodit, že veřejnými institucemi jsou myšleny mimo jiné právě tyto instituce. Ve zbytku ale zůstalo bližší vymezení tohoto pojmu a zejména určení subjektů, které do uvedené skupiny povinných subjektů patří, na právní teorii a především na soudech, na které se začali obracet odmítnutí žadatelé o informace. Mezi první soudní rozhodnutí

zabývající se obecněji pojmem veřejná instituce, patřil nálezn Ústavního soudu ze dne 27. 2. 2003, sp. zn. III. ÚS 686/02 (při posuzování povahy bývalého Fondu národního majetku České republiky), ve kterém Ústavní soud vysvětlil, že definiční znaky pojmu veřejná instituce hospodařící s veřejnými prostředky lze vymezit a contrario k pojmům státního orgánu, orgánu územní samosprávy a veřejnoprávní korporace s tím, že z množiny veřejnoprávních subjektů je pak nutno za takové považovat veřejný ústav, veřejný podnik, veřejné fondy a veřejné nadace. Jejich společnými znaky pak jsou podle Ústavního soudu veřejný účel, zřizování státem, kreování jejich orgánů státem, jakož i státní dohled nad jejich činností. Uvedený nálezn vytvořil základ pro další vývoj judikatury soudů, která vymezení veřejných institucí dále usměrňovala. V nálezn ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 260/06 (veřejně označovaném jako „nálezn Letiště Praha“) Ústavní soud rozvedl kritéria pro hodnocení toho, zda se jedná o veřejnou instituci ve smyslu informačního zákona a zařadil mezi ně následující: a) způsob vzniku či zániku instituce (z pohledu přítomnosti či nepřítomnosti soukromoprávního úkonu), b) hledisko osoby zřizovatele (z pohledu toho, zda je zřizovatelem instituce jako takové stát, či nikoliv; pokud ano, jedná se o znak vlastní veřejné instituce), c) subjekt vytvářející jednotlivé orgány instituce (z toho pohledu, zda dochází ke kreaci orgánů státem, či nikoliv; jestliže ano, jde o charakteristický rys pro veřejnou instituci), d) existence či neexistence státního dohledu nad činností instituce (existence státního dohledu je typická pro veřejnou instituci) a e) veřejný nebo soukromý účel instituce (veřejný účel je typickým znakem veřejné instituce). Současně Ústavní soud zdůraznil, že všechny znaky veřejné instituce nemusí být naplněny kumulativně a pro zařazení zkoumané instituce pod veřejnou či soukromou je rozhodující „převaha“ znaků, jež jsou pro instituci veřejnou či soukromou typické. Nejvyšší správní soud pak v pozdější judikatuře na základě těchto kritérií identifikoval jako veřejné instituce celou řadu subjektů, které formálně vzato představovaly subjekty soukromoprávní, avšak právě s ohledem na jejich vazbu k orgánům veřejné moci (ať už orgánům státu či územních samosprávných celků) nebo např. pro jejich veřejný účel (např. provoz veřejné dopravy, uspokojování potřeb veřejnosti v oblasti dodávek základních energií nebo třeba i provoz městského sportovního klubu) dospěl k závěru, že se jedná o instituce veřejné. Ukázkou takového testu v praxi je např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 2. 2019, čj. 2 As 157/2018 – 46, který posuzoval, zda informační povinnost podle informačního zákona přísluší resortním, oborovým, podnikových zaměstnaneckým zdravotním pojišťovnám (dále též „zaměstnanecké zdravotní pojišťovny“), tj. všem ostatním zdravotním pojišťovnám kromě Všeobecné zdravotní pojišťovny České republiky, která byla zřizena zákonem a jejíž podřazení pod režim veřejných institucí ve smyslu § 2 odst. 1 informačního zákona bylo vyřešeno již v minulosti. Některé tzv. zaměstnanecké pojišťovny se totiž bránily svému zařazení mezi veřejné instituce s poukazem na větší množství

soukromoprávních prvků ve svém fungování než u VZP a jeden takový spor se nakonec dostal až k Nejvyššímu správnímu soudu. Nejvyšší správní soud pak posoudil postavení zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven podle shora uvedených kritérií. Ke kritériu a) uvedl, že vznik, činnost a zánik těchto zdravotních pojišťoven upravuje zákon číslo 280/1992 Sb., podle něhož platí, že k provádění veřejného zdravotního pojištění je třeba povolení, o jehož udělení rozhoduje Ministerstvo zdravotnictví po vyjádření Ministerstva financí. Rozhodujícím předpokladem pro vznik zaměstnanecké pojišťovny tedy není soukromoprávní úkon závislý výhradně na vůli daného subjektu, jako by tomu bylo u obchodních společností. Nejvyšší správní soud dále konstatoval, že zaměstnanecká pojišťovna se ze zákona zrušuje, jestliže jí bylo Ministerstvem zdravotnictví odejmuto povolení k provádění všeobecného zdravotního pojištění, z čehož je naprosto patrná zcela zásadní možnost zásahu státu do její existence. Stát tedy stojí na počátku její existence, stejně tak může zapříčinit i její zánik (odejmutí povolení), protože jsou kritéria a) i b) splněna. Ke kreaci orgánů zaměstnanecké pojišťovny [kritérium c)] Nejvyšší správní soud zdůraznil, že v případě zaměstnanecké pojišťovny je výčet orgánů dán přímo zákonem, který taktéž stanovuje jejich základní charakteristiku, jako je počet členů jednotlivých orgánů, včetně způsobu jejich volby či pravidla pro rozhodování těchto orgánů s tím, že jejich struktura a postavení jsou v dalším upraveny statutem, jenž schvaluje Ministerstvo zdravotnictví. Veřejnoprávní aspekt při kreaci orgánů zaměstnanecké pojišťovny je proto podle rozsudku zjevný, neboť zaměstnanecká pojišťovna má zcela zásadně omezenou autonomii vůle v tom, jak budou její orgány vypadat. Ve vztahu ke státnímu dohledu nad činností pojišťovny [kritérium d)] Nejvyšší správní soud poukázal na zákonnou úpravu, ze které vyzdvihl povinnost zdravotních pojišťoven vždy do 60 dnů po skončení kalendářního čtvrtletí podat Ministerstvu zdravotnictví a Ministerstvu financí zprávu o svém hospodaření, oprávnění Ministerstva zdravotnictví v případě zjištěných nedostatků v činnosti pojišťovny a skutečnost, že návrh zdravotně pojistného plánu, účetní závěrku a návrh výroční zprávy za uplynulý rok schvaluje na návrh vlády Poslanecká sněmovna Parlamentu. Z uvedeného pak považoval Nejvyšší správní soud za zřejmé, že dohledová a kontrolní pravomoc státu nad zaměstnaneckými zdravotními pojišťovnamí dosahuje natolik značné intenzity, že toto Ústavním soudem vytýčené kritérium je třeba považovat za splněné. Konečně ohledně posledního kritéria, které se týkalo účelu instituce, Nejvyšší správní soud zdůraznil, že zaměstnanecká zdravotní pojišťovna nakládá s prostředky veřejného zdravotního pojištění a každý účastník systému veřejného zdravotního pojištění a příslušných právních vztahů by měl mít možnost zjistit a kontrolovat, jakým způsobem je nakládáno s finančními prostředky, které se v systému nacházejí. Kritérium e) je proto taktéž splněno. Na podkladě provedeného testu pak Nejvyšší správní soud uzavřel, že u zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven převažují

znaky veřejné instituce, protože tyto pojišťovny mají postavení veřejných institucí ve smyslu § 2 odst. 1 informačního zákona, a jsou proto povinnými subjekty.

Samostatnou kapitolu ve vývoji rozhodovací praxe představují obchodní společnosti (korporace), jejichž postavení se řídí zákonem číslo 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (dřívějším zákonem číslo 513/1991 Sb., obchodní zákoník). Spornou je pochopitelně uvedená otázka v těch případech, kdy se na činnosti obchodních společností podílí stát, popř. územní samosprávné celky. Poměrně dlouhou dobu přistupovaly soudy u těchto společností k výše uvedenému pětistupňovému testu podle nálezu Letiště Praha a postavení veřejných institucí bylo přiznáváno také obchodním korporacím, které nebyly „vlastněny“ státem či územními samosprávnými celky ze 100 %, ale postačovalo jejich efektivní ovládnutí těmito subjekty. Uvedený judikaturní trend byl však korigován Ústavním soudem v nálezu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1146/16 (veřejně prezentovaném jako „nález ČEZ“). V tomto nálezu Ústavní soud (při posuzování povahy významného výrobce elektřiny, ve kterém stát vlastnil v rozhodnou dobu akcie o hodnotě kolem 70 %) poukázal na druhou stranu mince, a totiž že vztahem informační povinnosti na soukromoprávní subjekty může být dotčena řada jejich základních práv a svobod. Za nezbytný předpoklad takového zásahu pak považoval adekvátní zákonný základ, který však v případě veřejné instituce ve vztahu k soukromoprávním subjektům dán není. Podřazení určité obchodní společnosti pod tento pojem by tak podle Ústavního soudu bylo možné jen v případě, že by tato naplňovala definiční znaky veřejné instituce a současně by veškeré právní následky spojené s tímto jejím postavením šly výlučně "k tíži" veřejné moci. Uvedenou úvahu pak zobecnil do té míry, že povahu veřejné instituce ve smyslu § 2 odst. 1 informačního zákona v žádném případě nelze přiznat obchodní společnosti, jejíž postavení se řídí zákonem o obchodních korporacích, pokud by stát, územně samosprávný celek nebo jiný povinný subjekt podle informačního zákona nebyly jejími jedinými společníky, případně pokud by všichni její společníci nesestávali z těchto subjektů. Uvedený nálezh vyvolal poměrně rozsáhlou veřejnou diskusi, která byla i poměrně značně medializovaná. Jiný senát Ústavního soudu poté, kdy při předběžném projednání ústavní stížnosti v řízení pod sp. zn. II. ÚS 618/18 dospěl k názoru, který se odchyloval od právního názoru Ústavního soudu vyjádřeného v nálezu ČEZ, přerušil řízení a podal výše naznačeným způsobem návrh plénu Ústavního soudu na přijetí sjednocujícího stanoviska, jehož navrhovaná právní věta zněla: *„Veřejnou institucí z hlediska základního práva na přístup k informacím je taková právnická osoba, v níž má stát nebo jiná veřejnoprávní korporace většinovou majetkovou účast.“* Pro tento návrh stanoviska však při hlasování pléna Ústavního soudu nevyslovila hlas potřebná většina soudců, protože stanovisko nebylo přijato. Druhý senát Ústavního soudu následně dokončil řízení o ústavní stížnosti, přičemž konstatoval přesvědčení o obsahovém rozporu v rámci

judikatury Ústavního soudu s tím, že nezbylo než s judikaturou pracovat „emancipovaně“ a zvážit, který právní názor převažuje a který bude v dalším řízení sledovat. V současné době judikatura správních soudů směřuje k výkladu, podle kterého k určení toho, zda lze obchodní společnost podřadit pod pojem „veřejná instituce“ podle § 2 odst. 1 informačního zákona, musí být (kumulativně) splněna jak kritéria uvedená v nálezu ČEZ (zejména pokud jde o podmínku 100 % „vlastnictví“ státu, případně veřejnoprávní korporace), tak kritéria veřejné instituce, jak byla definována v nálezu Letiště Praha. Zda se jedná o výklad konečný, ukáže až čas, protože od výše popsaného vývoje judikatury dosud neuplynula natolik dlouhá doba, aby bylo možné uzavřít, zda se vývoj již ustálil.

Závěr

Cílem příspěvku bylo především poukázat na roli soudů při výkladu některých sporných ustanovení informačního zákona, která může být i v kontinentálním právním systému značná. Stejně tak bylo záměrem poukázat na to, jaké problémy v praxi může způsobit ne příliš zdařilá zákonná úprava, kdy ani po téměř 20 letech není v některých případech dosud postaveno zcela najisto, které subjekty mají informační povinnost a které nikoliv. Vzhledem k tomu, že se jedná o výkon jednoho z ústavně garantovaných základních politických práv, není takový stav jistě žádoucí, nehledě na to, že určení povinného subjektu je pouze na začátku celé problematiky, neboť mnohem složitější spory lze očekávat ohledně rozsahu informací, které je povinný subjekt povinen žadateli poskytnout, zejména v těch případech, kdy dochází ke střetu s jinými chráněnými zájmy (např. obchodním tajemstvím nebo ochranou osobních údajů). Zbývá jen doufat, že se na úrovni nejvyšších soudních instancí podaří alespoň tuto část procesu poskytování informací sjednotit a v budoucnu již nebudou pochybnosti o tom, zda subjekt, na který se obrátí žadatelé s žádostí o informace, je povinným subjektem v režimu informačního zákona, či nikoliv.

Soupis literatury a pramenů

FUREK, A., ROTHANZL, L. Zákon o svobodném přístupu k informacím a související předpisy. Komentář. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2012, 1032 s.

HENDRYCH, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 9. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, 599 s.

Judikatura Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu dostupná na stránkách
www.usoud.cz a www.nssoud.cz

PRÁVO NA SPRAVEDLIVÉ SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

The right on fair judicial decision

Mgr. et Mgr. Jan Siostrzonek

Abstrakt

Příspěvek si klade otázku, zda existuje právo na spravedlivé rozhodnutí soudu. Existuje mnoho pramenů a soudních rozhodnutí, které se věnují problematice spravedlivého procesu. Samotné spravedlivé soudní rozhodnutí jakoby stálo mimo zájem. Nejdříve jsou definovány pro práci zásadní pojmy, tj. právo a spravedlnost. Poté se skrz spravedlivý proces přenášíme ke spravedlivému rozhodnutí.

Abstract

The article questions if people have the right on fair judicial decision. There are many studies, books, articles, judicial decisions wvhich contain the topic of fair trail. But fair judicial decision seems to be overlooked. First, law and justice are defined as basic terms for this article. And then through fair trail we are heading to the fair judicial decision.

Klíčová slova

Právo, morálka, spravedlnost, náboženství, spravedlivý proces, spravedlivé rozhodnutí

Key words

Law (right), moral, justice, religion, fair trial, fair decision

Úvod

Předkládaný příspěvek je více než čímkoliv jiným prostou úvahou nad vztahem práva a spravedlnosti, ke které jsem byl přiveden jednoduchou otázkou. Lze v soudním řízení (se zaměřením na civilní proces) dosáhnout vydání rozhodnutí, které by bylo možno vnímat jako spravedlivé?

Jednoduchá otázka svou (jazykovou) formulací, nikoliv významem. Každý advokát zastupující svého klienta se musel setkat s rozhodnutím, se kterým nebyl schopen se vnitřně ztotožnit. Advokát má v tomto směru jednodušší pozici, neboť zastupování klienta v soudním řízení je prací, která končí vynesením pravomocného soudního rozhodnutí, případně rozhodnutí o některém mimořádném opravném prostředku či o podané ústavní stížnosti. Pro klienta je však

situace složitější. Účastník do řízení vstupuje s pocitem či přesvědčením, že mu byla způsobena křivda a od soudu čeká nápravu. Soud však rozhodnul v rozporu s představou účastníka o tom, jak by měly být vztahy mezi účastníky sporu vyřešeny. Účastník hájící svá práva a oprávněné zájmy pak nutně považuje takové rozhodnutí soudu za neférové či za nespravedlivé.

Oprávněně se proto lze ptát, zda je možné v soudním řízení civilním dosáhnout vydání rozhodnutí, které bude věcně spravedlivé. Aniž bych předbíhal událostem, tvrdím, že odpověď na tuto otázku není tak prostá, jak jednoduše zní vlastní dotaz. A i když v odborné literatuře či soudní praxi nalezneme poměrně velký počet autorů, kteří přichází s jednoznačnou odpovědí, pořád v nás může zůstat jistý pocit pochybnosti, který nás neustále nutí přemýšlet nad výše položeným dotazem.

Nelze uvažovat o spravedlivém rozhodnutí soudu, aniž bych nejdříve alespoň stručně popsal pojmy právo, spravedlnost a spravedlivé soudní řízení. Ve všech třech případech se jedná o pojmy (právní instituty), se kterými běžně pracujeme a které zcela běžně používáme v práci, v rozhovorech, čteme o nich, slyšíme je používat jiné lidi kolem sebe, v televizi apod. Běžné užití těchto pojmů různými skupinami lidí však ještě neznamená, že všichni tito lidé chápou právo a spravedlnost či spravedlivé soudní řízení když ne stejně, tak alespoň podobně. Naopak velmi často lze nabýt dojmu, že dochází k jakémusi zmatení pojmů. A i z tohoto zmatení pojmů pak můžou vznikat problémy v komunikaci (vznikají zmatky v tom, o čem lidé vlastně komunikují).

Z druhé strany lze nadnést, zda vůbec definic toho kterého pojmu potřebujeme, když všichni tak nějak tušíme, co je právo, v čem spočívá spravedlnost a co je náplní spravedlivého procesu. Trefně k tomu poznamenává Hart: *„Definice, jak slovo samo naznačuje, je především otázkou stanovování mezi nebo rozlišování mezi dvěma druhy věcí, které jazyk označuje různými slovy. Potřebu stanovit meze pociťují často lidé, kteří jsou při každodenním používání příslušného slova silní v kramflících, ale nejsou schopni uvést nebo vysvětlit rozdíly, jež jak sami cítí, jednu věc od druhé odlišují. V podobných neshodách se tu a tam ocitáme všichni. Jsou to neshody člověka, který prohlašuje: „Poznám slona, když ho vidím, ale neumím ho definovat.“ Stejný problém vyjádřil známými slovy i svatý Augustin, když se zamýšlel nad pojmem času: „Co jest vlastně čas? Vím to, když se mne naň nikdo netáže; mám-li to však někomu vysvětlit, nevím.“* (Hart, 2010, s. 29).

I ty nejjednodušší věci je často velmi těžké definovat, popsat či vysvětlit. Jak velké problémy potom musí vyvolávat snahy o definování tak složitých sociologických či právních konceptů, kterými jsou právo, spravedlnost a v nepolepší řadě též spravedlivý proces. Jedním slovem, velké.

Právo

„Od časů římské jurisprudence vzniklo nesčetné množství definic, snažících se postihnout podstatu práva a jeho funkce ve společnosti.“ (Maršálek, 2008, s. 18)

Není úkolem této krátké úvahy popisovat zde všechny pokusy o definice práva a vysvětlovat, co mají společného, v čem se liší apod. Přeskočím v čase celé více než dva tisíce let těchto snah a více či méně zdařilých pokusů a stručně uvedu současný pohled na právo tak, jak je běžně a v převažující míře přijímán.

„Pojem „právo“ je spojován s více významy, je to tzv. polysém.“ (Macháč, Škop, 2011, s. 11.)

V nejširším možném smyslu lze právo chápat jako celou oblast právního života. Toto pojetí zahrnuje nejen právní normy, ale i právní vztahy, činnost právních institucí, právní vědomí adresátů právních norem, jejich právní motivaci, právní jednání apod. Obvykle se však v právní nauce právem rozumí právo v užším smyslu, u něhož se pak rozlišují dva základní významy pojmu „právo“.

Právo v objektivním smyslu nebo objektivní právo (v angličtině označováno pojmem „law“) je popisováno jako souhrn právních norem. Nejčastěji se jím rozumí platné právo (pozitivní právo), které představuje právní řád státu. Objektivní právo je souborem právních norem, tj. souborem pravidel chování, garantovaných státem.

Právo v subjektivním smyslu nebo subjektivní právo (v angličtině označováno pojmem „right“) lze popsat jako míru možného chování oprávněného subjektu. Subjektivní právo označuje to, co adresát právní normy může učinit (tedy to, jak může jednat), a to proto, že mu to objektivní právo dovoluje. Subjektivní právo je možností jednat, přičemž adresát právní normy této možnosti využít může a nemusí.

Právo (v objektivním smyslu) je institucionalizovaný společenský normativní systém, jehož základem jsou pravidla a který interaguje s dalšími společenskými subsystemy (náboženství, morálka, politika, ekonomie apod.). Za klíčové vlastnosti práva jakožto systému jsou považovány jeho relativní autonomie (ve vztahu k jiným společenským systémům) a zejména způsobilost aplikovat vlastní pohled na veškeré společenské vztahy. Tento pohled práva se zaměřuje primárně na otázku, zda je určité chování nebo stav v souladu nebo v rozporu s objektivním právem.

Relativní autonomie práva sebou nese schopnost komunikace s okolím – tedy dalšími společenskými subsystemy (jakými jsou například ekonomie, náboženství, politika nebo morálka). V tomto směru je podstatná míra otevřenosti nebo naopak uzavřenosti právního systému vůči okolí (tedy míra vzájemného ovlivňování práva a např. morálky, náboženství, politiky apod.) Právní systém nemůže být naprosto otevřený k okolí, protože poté by se hranice mezi právem a jeho okolím vytratila. Ukazuje se však, že ani úplná uzavřenost systému práva

není udržitelná. Právo podléhá historickým změnám a jako pozitivní právo je jevem podmíněným časovými a místními okolnostmi.(Ondřejek, 2020, s. 209)

Právo je proto systémem pravidel chování, který má vlastní způsob řešení (regulace) společenských vztahů, který je poměrně nezávislý na ostatních normativních systémech (morálka, náboženství) či jiných sociálních systémech (politika, ekonomie). Nelze však zcela vyloučit vzájemné ovlivňování všech těchto systémů, naopak v průběhu času k němu docházelo a docházet bude i nadále. Právo nemůže regulovat společenské vztahy bez ohledu na aktuální společenský vývoj ve vědě, v politice, hospodářství.

K této dynamice práva v čase Maršálek dodává: „*Obecně je možno říci, že se právo vyvíjí spolu se společností, je historicky a kulturně podmíněno.*“ (Maršálek, 2008, s 19)

Právo však nikdy nebylo a není ani dnes jediným normativním systémem.

Struktura společnosti, složitost sociálních vztahů se v čase měnily, stejně tak se začaly diferencovat potřeby a zájmy členů společnosti, prohlubovala se dělba práce. Vývoj směřoval od nižších forem společenského života k formám vyšším. (Giddens, 1999, s. 32)

Panuje však shoda v tom, že bez ohledu na dobu platilo a platí, že lidská společnost, k tomu aby řádně fungovala, neobejde se bez celé řady regulačních mechanismů. Účelem těchto regulačních mechanismů je zajišťovat sociální interakci, řešit neshody plynoucí z rozdílných potřeb a zájmů jednotlivců, vnášet do vztahů ve společnosti řád. Jen tak lze zabránit rozkladu společnosti. Tyto regulativy určují pevná pravidla chování, lidské spolupráce, předcházejí konfliktům a dávají lidskému jednání ustálené formy.

Mezi nejvýznamnější regulační mechanismy patří normativní systémy, které lze definovat jako soubory norem. Normativních systémů je celá řada, přičemž se liší především tím, jaký úkol ve společnosti plní, okruhem společenských vztahů, které regulují a druhem sankcí, které používají. V současné době existují tři hlavní normativní systémy: právo, náboženství a morálka.

V souvislosti s morálkou upozorňuji na to, že spravedlnost bývá pojímána jako součást morálky. Zdůrazňuji tuto skutečnost, neboť níže ještě budu stručně zabývat vztahem práva a morálky, což souvisí s v úvodu položeným dotazem.

Lze tedy již jen konstatovat, že právo v soudobé moderní společnosti vystupuje na jedné straně jako svrchovaný, objektivně platný a podle svých vnitřních zákonitostí se vyvíjející formalizovaný systém norem, opřených o státní donucení.(Přibáň, 1996, s. 15) Zároveň ale právo působí jako významný sociální činitel: zajišťuje totiž vytýčením mezí individuální svobody pokud možno bezkonfliktní chod společnosti a procesů v ní probíhajících.(Gerloch, 1998, s. 182-183)Při tom právo interaguje s dalšími společenskými systémy zachovávající si ale svou svébytnost.

Spravedlnost

Definovat spravedlnost není možné, přičemž pro toto konstatování je hned několik důvodů. I spravedlnost, stejně jako výše právo, je pojmem mnohovýznamovým (polysém). Rozlišuje se spravedlnost ve smyslu právním, etickém, sociálním aj. Různé chápání pojmu spravedlnost pak samozřejmě vede k odlišným představám o uspořádání společnosti a vztahů ve společnosti.

Za nejstarší koncepci spravedlnosti bývá považována koncepce v Aristotelově Etice Nikomachově. Za základ spravedlnosti považuje Aristoteles rovnost, přičemž ji chápe dvojnásobným způsobem, jednak jako rovnovážnost, tedy respektování pokojného stavu, kdy ten, kdo poruší pokojný stav ve vztahu k druhému, má povinnost jej obnovit, jednak jako rovnost rozdělování, kdy vyžaduje, aby se všem rozdělovalo podle stejného měřítko.

Podle Večeři se „*spravedlnost tedy týká rozdělování (resp. přerozdělování, prikazování) určitých hodnot ve společenských vztazích, ať už jde o hodnoty pozitivní nebo negativní, ať už jsou to materiální předměty, dávky, odměny, výhody, tituly, funkce, práva, čest apod. Není rozhodující, zda jde o rozdělování teprve budoucí, aktuální, nebo o stav rozdělení, které proběhlo v minulosti.*“ (Večeřa, 1997, s. 16)

V moderní právní nauce je velmi často odkazováno na pojetí spravedlnosti v díle H.L.A. Harta. Hart uvádí, že „*spravedlnost je tradičně považována za něco, co udržuje nebo obnovuje rovnováhu či úměrnost, a její hlavní pravidlo se často vyjadřuje větou „Posuzuj podobné případy podobně“, ačkoli zde je třeba doplnit „Posuzuj odlišné případy odlišně“.*“ (Hart, 2010, 160-161)

I Hart však uznává, že tato definice spravedlnosti není dostatečná a je třeba ji doplnit. Tvrdí, že „*musíme vědět, kdy mají být případy pro naše konkrétní účely posuzovány jako podobné a jaké rozdíly jsou relevantní. Bez tohoto dalšího doplnění nemůžeme kriticky označovat zákona ani jiná společenská opatření jako nespravedlivé. Zákon není nespravedlivý, jestliže zakazuje vraždu a posuzuje vrahy s rezavými vlasy stejně jako ostatní. Byl by nespravedlivý, kdyby je posuzoval odlišně nebo by odmítal odlišně posuzovat osoby duševně zdravé a nemocné.*“ (Hart, 2010, 160-161)

Podle Harta má struktura spravedlnosti dvě části, skládá se jednak ze stálého rysu („posuzuj stejné případy stejně“), a z nestálého rysu, který použijeme tehdy, chceme-li určit, kdy jsou případy podobné a kdy odlišné. Spravedlivé aplikování zákona na různé případy znamená jeho aplikování bez předpokladů, rozmarů či zájmů. Pokud jde o kritiku zákona z hlediska jeho spravedlnosti nebo nespravedlnosti, je zřejmé, že sám zákon nemůže rozpoznat všechny podobnosti a rozdíly mezi jednotlivci, a tak zajistit spravedlnost. Ohledně této problematiky pochopitelně existují a lze předpokládat, že budou existovat neshody v určování toho, které vlastnosti mají být považovány za relevantní. V drtivé většině civilizovaných zemí existuje

konsenzus v tom, že jak v trestním, tak v občanském právu by bylo nespravedlivé, kdyby se při rozdělování výhod a zátěží přihlíželo k charakteristickým vlastnostem, k nimž lze řadit barvu pleti nebo náboženskou víru. (Hart, 2010, 160-161)

Koncepty spravedlnosti často usilují o nastolení určité rovnosti, kdy subjekty jsou si v určitém kritériu rovny. Právo (legální spravedlnost) se snaží existující nerovnost vyrovnat zejména formální právní rovností, požadavkem rovného postavení v zákoně, paradoxně i za cenu určité právní nerovnosti. (Večeřa, 1997, s. 21)

Výše jsem zmiňoval existenci velkých normativních systémů, práva, náboženství a morálky, přičemž jsem současně konstatoval, že spravedlnost je brána za součást morálky. Krátce se zmíním o vztahu těchto systémů, zejména práva morálky.

Nelze určit přesný okamžik vzniku normativních systémů. Předpokládá se, že dohromady tyto systémy tvořily jakýsi prařád, ze kterého se postupně oddělily. Ani toto odloučení však právo a morálka nebyly zcela odloučeny, ba právě naopak. V počátcích lidského společenského vývoje bylo patrné prolínání a mísení těchto systémů, nelze nezmínit např. židovskou tradici, ve které Boží přikázání obsažená v Desateru byla zároveň nejvyššími právními normami. Úzké sepětí normativních systémů začalo být nepatrně narušováno v období renesance a reformace. V podstatě k úplnému oddělení práva a morálky došlo v období vrcholného absolutismu. Výlučným normotvůrcem se stal, původ norem tedy nevycházel z nějakého přirozeného zdroje (od přirozené podstaty lidí, od Boha apod.). Byl zpochybňován dříve jednotný vztah práva a morálky, naopak byly vyzdvihovány rozdíly mezi právem a mravností (legalita proti mravnosti stály proti sobě).

Odluku práva a morálky dokonal právní pozitivismus „se svou snahou postavit mezi právo a mravnost z větší části neprostupnou zeď.“ (Maršálek, 2008, s. 24)

Podobný osud čekal i vztah práva k náboženství. Absolutistický stát nejdříve přitáhl náboženství (církve) pod svůj vliv. Vztah práva a náboženství byl následně poznamenán silně posupující sekularizací. Následně došlo k tomu, že víra přestala být organizovanou záležitostí a přešla výhradně do privátní sféry jednotlivce. Zmíněné procesy nakonec vedly k odluce státu od církve (např. vznik moderní turecké republiky pro první světové válce).

Současný stav vztahu práva a morálky a náboženství vystihuje Fukuyama, podle kterého moderní liberální demokracie nestraní v zájmu politického smíru žádnému z různých mravních požadavků, které prosazují náboženství a tradiční kultura. Církev je zde oddělena od státu a uplatňuje se pluralita názorů na nejdůležitější mravní a etické otázky o konečných cílech nebo povaze dobra. Hlavní ctností je snášenlivost. Shodu mravních zásad nahrazuje průhledný právní a institucionální rámec, který zajišťuje politický řád. Takový politický systém nepotřebuje, aby

lidé byli nějak zvlášť ctností – stačí, aby byli rozumní a dodržovali zákony. (Fukuyama, 2006, s. 22-23)

Byť Fukuyama daný vztah posuzoval spíše z pohledu politologického, ekonomického a sociologického, nikoliv přísně právního, odpovídá jeho pojetí vztahu práva a morálky názorům právních pozitivistů, kteří v té či oné míře se shodovali na tom, že právo a morálka (jejíž součástí spravedlnost je) jsou odlišné systémy a nemají nic společného.

Výroku Fukuyamy přizvukuje v čistě právní rovině Derida, podle kterého „*zákony nejsou spravedlivé jakožto zákony. Neposloucháme je proto, že jsou spravedlivé, nýbrž proto, že mají autoritu.*“ (Derida, 2002, s. 17)

Takové úplné oddělení práva od náboženství nebo práva od morálky (spravedlnosti) je však třeba odmítnout.

Maršálek uvádí, že „*spravedlnost a právní jistota patří k nejdůležitějším hodnotám v právu. Právo, aby bylo právem, musí vždy garantovat alespoň minimum spravedlnosti a právní jistoty. V opačném případě je možno mluvit jen o souboru norem, ale nikoli o právu.*“ (Maršálek, 2008, s. 24)

Nespravedlivý, nebo slovy P. Holländera řečeno, zákon, jehož rozpor se spravedlností dosáhl nesnesitelnou mírou, prostě není zákon (tzv. neprávo). Tedy jestliže je formálně platný zákon v extrémním rozporu se spravedlností, pak se ve skutečnosti nejedná o platný zákon, a proto má soudce právní povinnost neaplikovat tento zákon - nezákon. (Holländer, 2006, s.19)

Je zřejmé, že vztah práva a morálky se pohyboval mezi extrémy spočívajícími v úplném popírání vztahu práva a morálky, v tvrzení, že tyto dva systémy nemají nic společného, až po naopak jejich úplné ztotožnění.

Žádný z těchto extrémů není ani správný ani zdravý.

Morální (spravedlnostní) rozměr zcela jistě nemůže mít každá právní norma, resp. jistě existují normy, které ve vztahu k morálce jsou obsahově indiferentní (Knapp to demonstruje příkladem normy příkazující jezdit vpravo). (Knapp, 1995, s. 85)

Na druhou stranu nelze upřít spravedlnostní rozměr např. procesním pravidlům (zásada rovnosti účastníků řízení), pravidlům trestání (zákaz uvěznění bez odsuzujícího rozhodnutí) apod.

Spravedlivý proces

Pokud hovoříme o uplatňování práva, velmi často zároveň budeme usilovat o výkon spravedlnosti. Postrádá smysl takové soudní rozhodování, které by nesledovalo ideu spravedlnosti. (Přidal, 2010, s. 731)

Hovoříme proto o spravedlivém soudním procesu a spravedlivém soudním rozhodnutí.

Právo na spravedlivý proces má dvě složky. První je právo na přístup k soudu, tj. právo obrátit se na soud k vymožení či ochraně svého subjektivního práva. Druhou je právo na určitou kvalitu procesu, která je zabezpečena řadou institucionálních a procesních záruk. (Repík, 1999, s. 35) Právo na spravedlivý proces je samostatné subjektivní veřejné právo vůči státu na poskytnutí právní ochrany v takovém procesu, který maximálně garantuje spravedlivý výsledek. Spravedlivé soudní řízení je vedeno za podmínek, které neznevýhodňují výrazným způsobem žádného účastníka, tj. spravedlivý proces je mimo jiné ovládán zásadou rovnosti zbraní. Právo na spravedlivý proces pokrývá celé řízení (včetně případného výkonu rozhodnutí). (Přidal, 2010, s. 736)

„Právo na spravedlivý proces je právo strukturované, zahrnující více samostatných subjektivních základních práv, formulovaných jak konkrétně (např. veřejnost a rychlost řízení či nezávislý a nestranný soud), tak i obecně (zejména právo na spravedlivé projednání věci). Právo na spravedlivé projednání věci je přitom pojmem neurčitým, otevřeným a přesně neohrazeným. Jeho obsah zahrnuje nejen všechny ostatní záruky v Listině výslovně uvedené, ale také ty, které v ní uvedeny výslovně nejsou, ale byly vyvozeny judikaturou. Ve vztahu (nejen) k dokazování tak byly definovány principy, které jsou nedílnou součástí pojetí spravedlivého procesu. Jedná se zejména o principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.“ (ÚS sp.zn. Pl. ÚS 54/05)

Po obsahové stránce je právo na spravedlivý proces souborem základních práv a principů, zejména práva na přístup k soudu, práva na veřejný proces, principu rovnosti, kontradiktornosti, principu ústnosti a přimosti, principu nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců, zákonného soudce a soudu, poučovací povinnosti soudu a principu rozhodování bez zbytečných průtahů a dalších principů či práv. (Přidal, 2010, s. 736)

Právo na spravedlivý proces je již běžně akceptováno jako (základní) lidské právo.

Lze konstatovat, že právo na spravedlivé soudní řízení je často definováno jak teorií práva, tak i v rámci soudní praxe, vnitrostátní i mezinárodní. Jednotlivá soudní rozhodnutí především vrcholných soudních instancí postupně „naplňovala“ široký a poněkud neurčitý právní pojem spravedlivého procesu jednotlivými a konkrétními právy a principy. V současné době tak máme jistou představu o tom, co vše lze podřadit pod pojem spravedlivého procesu.

V konkrétním případě pak lze již jen v zásadě zkoumat, zda postupem soudu bylo či nebylo zasaženo do shora definovaného práva na spravedlivý proces. Pokud v průběhu soudního řízení došlo k takovému zásahu, pak to může vést i ke zrušení soudního rozhodnutí, které by bylo vyneseno na konci takového řízení.

Většina snah o vymezení pojmu spravedlivého soudního rozhodnutí se soustřeďuje na procesní stránku definice. Můžu-li se dopustit určitého stupně zjednodušení, pak spravedlivé rozhodnutí

je takové, které je výsledkem spravedlivého soudního řízení. „Nelze se zpravidla dobrat věcně spravedlivého rozhodnutí, pokud dojde k hrubému porušení práva na spravedlivý proces. Naopak dosažení věcně nespravedlivého rozsudku po jinak férovém řízení odporuje základnímu účelu občanského soudního řízení.“ (Přidal, 2010, s. 736)

Soudce Ústavního soudu JUDr. David Uhlíř v článku „Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek“ uvádí mimo jiné, že „teorii spravedlivého procesu jsou věnovány stovky knih, avšak o tom, jak se pozná spravedlivý výsledek, jsem příliš mnoho nenašel. Setkal jsem se s myšlenkou, že spravedlivý rozsudek je takový, kdy člověk, který stojí vně soudního řízení a představil by si, že stojí na místě žalobce a žalovaného, musí zvenku objektivně uznat, že by se musel smířit s výsledkem řízení na jedné či druhé straně.“ (Uhlíř, 2019)

Pokud se však vrátíme k výše nastíněnému vztahu práva a morálky (spravedlnosti), zjistíme, že právo sleduje (mělo by sledovat) ideu spravedlnosti. Spravedlnost, vedle právní jistoty, patří k nejdůležitějším hodnotám v právu.

Zcela jistě tím Maršálek neměl na mysli to, že idea spravedlnosti je ztotožněna s dodržáním pravidel spravedlivého řízení.

„Úkolem soudu není pouze správná aplikace hmotněprávních norem, ale snaha o nalezení spravedlivého řešení věci. Ideální spravedlivé rozhodnutí soudu bude spravedlivé věcně a zároveň přijaté po řádném spravedlivém procesu.“ (Přidal, 2010, s. 731)

Zdá se však, že výše uvedený názor O. Přidala stojí osamocně. Jedná se o jeden z mála definičních pokusů, který pojem spravedlivého rozhodnutí dává do souvislosti se „spravedlivým řešením věci“. Drtivá většina definic spravedlivé rozhodnutí jej pojímá čistě jen jako výsledek spravedlivého řízení (procesu).

Navíc se zdá, že odlišení pojmů práva na spravedlivý proces a spravedlivé rozhodnutí není samoúčelné respektive je dán důvod pro odlišení obou pojmů.

David Uhlíř v již citovaném článku jasně konstatuje, že „právo na spravedlivý proces bohužel není právem spravedlivý výsledek, není právem na objektivně správné hodnocení důkazů, na nalezení pravdy, není právem na určitý výklad zákonů. Když se zamýšlíme nad tím, proč tomu tak je, zjistíme, že takový slib je nemožný a nesplnitelný. Spravedlivý proces lze slíbit a v 99 % případů lze splnit, spravedlivý výsledek však už nikoliv.“ (Uhlíř, 2019)

Objektivitu při posouzení výsledku řízení, o které hovoří D. Uhlíř (viz výše) zkrátka nelze dosáhnout v každém řízení a u každého vztahu. Typickým příkladem jsou spory rodičů o nezletilé děti.

Je možné, jak uvádí D. Uhlíř, že příčinou nespravedlivého rozhodnutí bude nespravedlivý zákon. Existují i takové vztahy, u nichž nelze dosáhnout z podstaty věci dosáhnout spravedlivého rozhodnutí (opět uvádí příklad s rodinně právními spory).

O nemožnosti dosáhnout (věcně) spravedlivého rozhodnutí hovoří v jiném článku další soudkyně Ústavního soudu, paní JUDr. Kateřina Šimáčková. „*Není v silách soudců a soudkyň nastolit stoprocentní spravedlnost, ale lze od nich požadovat férové zacházení, které musíme poskytnout každému. I když opravdové spravedlnosti vždy dosáhnout nemůžete ... soudní rozhodnutí nikdy nemůže být v konečném důsledku nespravedlivé.*“ (Šimáčková, 2018)

Tím se myslí, že věcně spravedlivého rozhodnutí dosáhnout nelze v každém případě, ale je-li soudní rozhodnutí výsledkem spravedlivého procesu, pak jistě musí být chápáno jako spravedlivé.

Ústavní soud k tomu dodává: „*Právo na spravedlivý proces neznamená, že je jednotlivci zaručováno přímo a bezprostředně právo na rozhodnutí odpovídající jeho názoru, ale je mu zajišťováno právo na spravedlivé soudní řízení, v němž se uplatňují všechny zásady spravedlivého soudního rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy.*“ (ÚS sp.zn. IV ÚS 687/06)

Lze s ohledem na vše výše popsané odpovědět na v úvodu položený dotaz, zda lze dosáhnout vydání spravedlivého rozhodnutí?

Lze se ztotožnit se závěrem ústavního soudu v tom směru, že žádný účastník nemá právo na to, aby soud rozhodnul ve věci podle jeho představ a aby soud případ skutkově hodnotil a právně posoudil podle toho, jakým způsobem argumentuje ta či která strana. Účastníci nemají nárok na to, aby soud rozhodnul podle názoru účastníka.

Na co však účastníci právo mají, je to, aby soud ve věci vyvinul maximální úsilí o dosažení spravedlivého rozhodnutí, ovšem nikoliv pouze ve smyslu spravedlivého rozhodnutí coby výsledku spravedlivého procesu.

Účastníci mají právo na to, aby jejich věc byla rozhodnuta spravedlivě věcně. Víme, že právo a morálka (spravedlnost) nejsou jedno a totéž, že se jedná o odlišné systémy. Zároveň však víme, že právo usiluje o ideu spravedlnosti a že spravedlnost je základní hodnotou práva.

Za těchto podmínek nelze odstoupit od věcně spravedlivého rozhodování.

Je-li zákon (norma) v příkrém rozporu se spravedlností, nejedná se o zákon (jde o nezákón), přičemž soud není povinen takový zákon aplikovat.

David Uhlíř tvrdí, že lze na 99 % slíbit spravedlivý proces, přičemž výsledkem takového procesu bude jistě procesně spravedlivé rozhodnutí. Slíbit už ale nemůže věcně spravedlivé rozhodnutí.

Velmi bude záležet na tom, v čem bude spočívat zdroj oné možné věcné nespravedlnosti a zda soud tento zdroj odhalí. Je-li jím zákon, lze připustit úvahu o neaplikaci takového zákona. Ve všech ostatních případech, tj. bude-li nespravedlnost spočívat v jiných okolnostech než je nespravedlivý zákon, je na soudu (soudci), aby tento zdroj odhalil a poté rozhodnul v souladu s ideou spravedlnosti tak, aby zůstala zachována spravedlnost jako základní hodnota práva.

Soupis literatury a pramenů

Bibliografické citace monografických publikací

DERIDA, Jacques. *Síla Zákona*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. 87 s. ISBN 80-7298-049-1.

FUKUYAMA, Francis. *Velký rozvrat. Lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu*. Praha: Academia, 2006. 376 s. ISBN 80-200-1438-1.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HART, Herbert, Lionel, Adolphus. *Pojem práva*. Praha: PROSTOR, 2010, s.316. ISBN 978-80-7260-239-1.

HOLLÄNDER, Pavel. *Filozofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 303 s. ISBN 80-8689-896-2.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995. 248 s. ISBN 80-7179-028-1.

MACHÁČ, Petr, ŠKOP, Martin. *Základy právní nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 196 s. ISBN 978-80-7357-709-4.

MARŠÁLEK, Pavel. *Právo a společnost*. Praha: Auditorium, 2008. 258 s. ISBN 978-80-903786-8-1.

MARŠÁLEK, Pavel. *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018. 304 s. ISBN 978-80-87284-66-7.

ONDŘEJEK, Pavel. *Koncepce práva jako systému*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 272. ISBN 978-80-7598-568-2.

PŘIBÁŇ, Jiří. *Sociologie práva*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1996. 198 s. ISBN 80-85850-18-4.

REPÍK, Bohumil. *Ľudské práva v súdnom konaní*. Bratislava: MANZ, 1999. 256 s.

VEČEŘA, Miloš. *Spravedlnost v právu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. 182 s. ISBN 8021016442.

Bibliografické citace článků v seriálových publikacích

PŘÍDAL, Ondřej. Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení. *Právní rozhledy*. Praha: C.H.Beck. ISSN 1210-6410. 2010, č. 20, s. 731.

Bibliografické citace příspěvků ve sbornících

GERLOCH, Aleš. Záměrnost a spontánnost v působení práva. In *Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348-1998. Jubilejní sborník*. Praha: Právnická fakulta UK 1348-1998, 1998. ISBN 80-85889-15-3. s. 181-187.

Bibliografické citace elektronických dokumentů

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Soudce musí být člověk, který pracuje od rána do večera – jak na případech, tak sám na sobě*. [online]. [cit. 19.4.2020]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/rohovor-katerina-simackova-zadna-spolecnost-neni-tak-uspesna-aby-mohla-mrhat-kvalitami-casti-svych-prislusniku>

UHLÍŘ, David. *Právo na spravedlivý proces, právo na spravedlivý rozsudek*. [online]. [cit. 19.4.2020]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/pravo-na-spravedlivy-proces-pravo-na-spravedlivy-rozsudek>

Judikatura

nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 54/05

nález Ústavního soudu sp.zn. IV ÚS 687/06

ZÁVISLOST VÍCE SMLUV V SOUDNÍ PRAXI

Dependence of multiple contracts in judicial practice

JUDr. Pavla Petříková

Abstrakt

Článek je věnován praktické aplikaci § 1727 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění. Dle tohoto zákonného ustanovení každá z několika smluv uzavřených při témže jednání nebo zahrnutých do téže listiny se posuzuje samostatně. Plyne-li z povahy několika smluv nebo z jejich účelu známého stranám při uzavření smlouvy, že jsou na sobě závislé, je vznik každé z nich podmínkou vzniku ostatních smluv. Zánik závazku z některé z nich bez uspokojení věřitele zrušuje ostatní závislé smlouvy, a to s obdobnými právními účinky. Autorka vychází ze skutkového a právního rozboru konkrétního soudního sporu mezi bankou a klientem, který rozhodovala.

Abstract

The article is devoted to the practical application of Section 1727 of Act No. 89/2012 Coll., The Civil Code, as amended. Pursuant to this statutory provision, each of several contracts concluded at the same meeting or included in the same instrument is considered separately. If, by virtue of the nature of several contracts or from their purpose known to the parties at the time of conclusion of the contract, they are dependent on each other, the formation of each of them is a condition for the creation of the other contracts. The extinguishment of any of them without the satisfaction of the creditor cancels other dependent contracts, with similar legal effects. The author bases the article on the factual and legal analysis of a particular legal dispute between the bank and the client, taken from her own legal praxis.

Klíčová slova

Smlouva o investičním úvěru, rámcová treasury smlouva, úrokový swap, úroky z prodlení, úroková sazba, fixní úroková sazba, pohyblivá úroková sazba, zajištění závazku, zástavní právo, zánik závazku, podnikání na kapitálovém trhu

Keywords

Investment loan contract, general treasury contract, interest rate swap, interest on late payments, interest rate, fixed interest rate, floating interest rate, securing liabilities, pledge, extinction of liability, business on the capital market

V projednávané věci se žalobce po žalovaném domáhal zaplacení částky 606 242,88 Kč se smluvními úroky z prodlení. Žalobu odůvodnil tím, že žalovaný uzavřel v dubnu 2014 s žalobcem Smlouvu o investičním úvěru, na základě které se žalobce zavázal poskytnout žalovanému úvěr ve výši 10 000 000 Kč. Zároveň žalovaný uzavřel s žalobcem také Rámcovou treasury smlouvu. Dva dny po uzavření úvěrové smlouvy byla mezi žalobcem a žalovaným na základě rámcové smlouvy uzavřena transakce - úrokový swap (interest rate swap, dále jen „IRS“). Obsahem tohoto závazku byla povinnost žalovaného platit žalobci fixní sazbu ve výši 2,09 % ročně, a to až do 25. 3. 2024. Žalovaný po dohodě s žalobcem úvěr předčasně splatil v únoru 2016. Po splacení úvěru žalovaný přestal hradit své povinnosti z rámcové smlouvy. Žalobce v květnu 2016 dopisem vyzval žalovaného k úhradě dlužných částek 14 363,46 Kč a 11 630,77 Kč a poskytl mu k tomu sedmidenní lhůtu. Žalovaný dlužnou částku ve lhůtě neuhradil, čímž porušil své povinnosti vyplývající z rámcové smlouvy. Žalobce proto rámcovou smlouvu ke dni 25. 5. 2016 vypověděl a následně vyzval žalovaného k zaplacení tzv. vypořádací částky. Výše vypořádací částky je odvozena z tržní ceny úrokového swapu, která je vypočtena jako diskontovaná (současná) hodnota očekávaných plateb vyplývajících z transakce. Diskontní faktory jsou odvozeny od úrokových sazeb kotovaných v den přecenění na mezibankovním trhu pro daný produkt v Kč a ke dni ukončení rámcové smlouvy činí 567 460,19 Kč. Žalovaný zároveň neuhradil tři platby vyplývající z IRS, konkrétně částku 14 363,46 Kč se splatností dne 29. 3. 2016, částku 11 630,77 Kč se splatností dne 25. 4. 2016 a částku 12 788,46 Kč se splatností dne 25. 5. 2016. Celková dlužná částka tak činí 606 242,88 Kč. Výše úroků z prodlení se řídí článkem 3.3 Produktových podmínek. V tomto článku je stanovena výše úroků z prodlení jako součet úrokové sazby p. a., za níž je smluvní strana, která měla částku v prodlení obdržet, schopna obstarat si u třetí osoby náhradní zdroje v odpovídajícím objemu na domácím peněžním trhu v příslušné měně a s dobou splatnosti jeden týden a úrokové přírážky ve výši 5 %. V případě, že je výše takto vypočteného úroku mezi stranami sporná, má se za to, že si smluvní strana obstarala náhradní zdroje za příslušnou sazbu PRIBOR. Vzhledem k tomu, že výše jednodenní sazby PRIBOR činí 0,13 % (jednodenní sazba PRIBOR je nejnižší ze všech sazeb PRIBOR) a je neměnná od počátku roku 2016 dosud, požaduje žalobce zaplacení smluvního úroku z prodlení ve výši 5,13 % ročně. Žalobce zaslal žalovanému dne 23. 8. 2016 předžalobní výzvu, v níž žalovaného vyzval k úhradě dlužné částky do 1. 9. 2016, k úhradě však nedošlo.

Žalovaný navrhoval zamítnutí žaloby v celém rozsahu, žalovaný nárok neuznal ani z části. Žalovaný učinil nesporným, že v dubnu 2014 uzavřel s žalobcem smlouvu o investičním úvěru specifikovanou v žalobě, na základě které poskytl žalobce žalovanému úvěr ve výši 10 000 000 Kč. Dále žalovaný s žalobcem při tomtéž jednání a téhož dne uzavřel rámcovou treasury smlouvu specifikovanou v žalobě, na jejím základě o dva dny později v rámci téhož jednání uzavřel obchod zvaný interest rate swap (IRS). Na základě výše uvedených smluv poskytl žalobce žalovanému finanční prostředky na koupi 42 bytových jednotek, z jejichž pronájmu měl žalovaný splácet poskytnutý úvěr. Žalovaný sjednané splátky úvěru řádně dodržoval, vůči žalobci neměl žádný dluh. Z tohoto důvodu žalovaného překvapilo, že mu zaměstnanec žalobce na schůzce v polovině července 2015 sdělil požadavek žalobce na dodatečné zajištění úvěru částkou 1 500 000 Kč složenou v hotovosti na účet vedený u žalobce. Tuto žádost žalobce nijak neodůvodnil. Vzhledem k tomu, že se žalovaný nedopustil žádného porušení úvěrových podmínek, úvěr byl zajištěn jak zástavou váznoucí na financovaných bytových jednotkách v hodnotě 12 000 000 Kč, tak dále složenou hotovostí na vázaném účtu žalovaného vedeného u žalobce, se kterou žalovaný nemohl volně nakládat, zástavou pohledávek a zástavou obchodních podílů, dále zůstatek úvěru byl již v době tohoto požadavku cca 9 000 000 Kč, odmítl žalovaný na požadavek žalobce přistoupit. Ačkoli se žalovaný domáhal, aby mu banka svůj požadavek na dodatečné zajištění úvěru blíže písemně zdůvodnila, žalovanému se nedostalo bližšího zdůvodnění ani v ústní formě. Žalobce žalovanému pouze následně sdělil, že byl převeden do správy rizikových úvěrů (tzv. work-out). V září 2015 poté v sídle žalobce proběhla schůzka, na které žalobce vyzval žalovaného k tomu, aby za situace, kdy odmítá přistoupit na dodatečné zajištění úvěru, úvěr předčasně splatil. S ohledem na vyhrocené vztahy mezi účastníky řízení žalovaný souhlasil s tím, že úvěr předčasně splatí poté, kdy si dojedná refinancování u jiné banky, avšak předčasné splacení jednoznačně podmínil tím, že žalobci v této souvislosti nebude hradit žádné sankce. Ostatně byl to žalobce, kdo bez jakéhokoli důvodu požadoval předčasné splacení úvěru a bylo by tak zcela nelogické, aby sankce s tím spojené hradil žalovaný. Žalovaný neměl žádný důvod úvěr předčasně splácet. Naopak tento proces je jak administrativně, tak finančně zatěžující. Během schůzky v září 2015 bylo probráno i ukončení obchodu IRS. Dva přítomní pracovníci žalobce vůbec nevěděli, jak technicky IRS ukončit tak, aby žalovaný nehradil žádné sankce s tím spojené, nicméně deklarovali, že tento problém vyřeší a během jednoho týdne dají žalovanému vědět, jakým způsobem bude IRS ukončeno tak, aby žalovaný nenesl žádné náklady s jeho ukončením související. Žalovaný vždy chápal IRS jako součást skupiny smluv navázaných na smlouvu o investičním úvěru. Žalobce, který vyvolal předčasné splacení úvěru, tak nyní dle názoru žalovaného postupuje zcela v rozporu s dobrými mravy, pokud požaduje sankce související

s ukončením IRS. Poté, kdy si žalovaný zajistil refinancování úvěru u jiné banky, zůstatek úvěru žalobci předčasně splatil v únoru roku 2016. Pokud pak žalobce žalovaného po předčasném splacení úvěru k jeho překvapení vyzval, aby hradil platby vyplývající z transakce IRS, žalovaný žalobci sdělil, že předčasným splacením úvěru v souladu s požadavkem žalobcem považuje za ukončenou i transakci IRS. Dle názoru žalovaného smlouvu o investičním úvěru, rámcovou treasury smlouvu a na ni navazující transakci IRS je třeba posuzovat jako uzavřené během jednoho jednání a jako smlouvy závislé. Při interpretaci výše uvedených smluv je nutno vycházet z ustanovení § 1727 občanského zákoníku. Z konstantní judikatury přitom vyplývá, že smlouvy jsou závislé v případě, že vznik jedné z nich, pokud by nevznikla i druhá smlouva, nemá hospodářský smysl a současně zánik jedné ze smluv bez plnění musí vyvolat zánik i další smlouvy nebo smluv, protože jejich izolované splnění by nemělo rovněž hospodářský význam. V daném případě uzavřel žalovaný s žalobcem smlouvu o investičním úvěru, v jejímž článku IX., odst. 2, písm. h) si žalobce vymínil, že je žalovaný do třiceti dnů od podpisu úvěrové smlouvy povinen zajistit úrokové riziko plynoucí z této úvěrové smlouvy prostřednictvím zajišťovací operace, a to v objemu odpovídajícím alespoň 100% výše úvěru. Žalobce tak sám v podstatě přiměl žalovaného, aby s ním uzavřel rámcovou treasury smlouvu. Žalobce přitom produkt IRS prezentoval jako moderní a vhodný nástroj pro zafixování úrokové míry s tím, že ve srovnání se standardní fixní úrokovou sazbou (jako například u hypoték) zde lze dosáhnout nižší úrokové sazby na čerpaný úvěr. Žalovaný rámcovou treasury smlouvu (a následně IRS) uzavřel pouze a jen proto, že to stanovil žalobce jako povinnost ve smlouvě o investičním úvěru a proto, aby si zajistil poskytnutý úvěr oproti úrokovému riziku. Rámcová treasury smlouva a následně uzavřená transakce IRS nedávají žádný smysl, pokud jsou odtrženy od poskytnutí úvěru a jeho trvání. Kdyby žalovaný rámcovou treasury smlouvu a na ni navazující transakci IRS neuzavřel, hrubě by porušil podmínky poskytnutého úvěru a vystavil by se jednak riziku jeho zesplatnění ze strany žalobce, jednak riziku sankcí z toho vyplývajících. Žalobce nabídl produkt IRS během jednání o úvěru jako moderní nástroj a alternativu k fixní úrokové sazbě, která by byla standardním postupem. Žalobce tento produkt musel žalovanému vysvětlit a není možné, aby si žalobce nebyl vědom, že žalovaný transakci IRS uzavíral pouze pro zajištění poskytovaného úvěru. Za této situace je nutno jako hlavní smlouvu vyhodnotit smlouvu o poskytnutí investičního úvěru a jako smlouvy závislé rámcovou treasury smlouvu a transakci IRS. Kromě smlouvy o úvěru, rámcové treasury smlouvy a transakce IRS uzavřel žalovaný s žalobcem během téhož jednání celou řadu dalších smluv - smlouvu o zřízení zástavního práva k obchodnímu podílu, smlouvu o zřízení zástavního práva k pohledávkám z vkladů, atd. - s tím, že i tyto smlouvy jsou logicky existenčně spjaty se smlouvou o poskytnutí úvěru. Zánik smlouvy o poskytnutí investičního úvěru byl způsoben

čistě chováním žalobce a žalovaný do dnešního dne nezná důvody, které k tomu žalobce vedly. Žalovaný za obdobných podmínek refinancoval bez problémů úvěr u jiné banky, ten do dnešního dne řádně splácí.

Soud dospěl k tomuto závěru o skutkovém stavu:

v dubnu 2014 byla mezi žalobcem jako úvěrujícím a žalovaným jako úvěrovaným uzavřena smlouva o investičním úvěru. Žalobce se touto smlouvou zavázal poskytnout žalovanému investiční úvěr do maximální celkové výše 10 000 000 Kč, žalovaný se zavázal žalobci poskytnuté peněžní prostředky vrátit a dále zaplatit žalobci úroky a další částky stanovené touto smlouvou. Úvěr byl poskytnut výhradně k financování úhrady kupní ceny konkrétních 42 bytových jednotek. V článku V. této smlouvy byly sjednány prostředky zajištění dluhů žalovaného, a to zástavní právo k obchodnímu podílu obou společníků žalovaného, zástavní právo k pohledávkám z nájmu, zástavní právo k pohledávkám z termínovaného vkladu, zástavní právo k nemovitostem, vinkulace pojištění nemovitosti a blankosměnka avalovaná. V článku VI. smlouvy byla sjednána úroková sazba jako pohyblivá, konstruovaná jako součet sazby PRIBOR pro dané úrokové období a pevné odchylky ve výši 3,40 v procentech p. a. Dále si účastníci řízení ujednali, že v případě splnění podmínky úrokového zajištění sjednané v článku IX., odst. 2, písm. h) této smlouvy bude pevná odchylka u úrokové sazby dle článku VI., odst. 1 této smlouvy pouze ve výši 1,9 % p. a. V článku VIII. této smlouvy bylo dohodnuto, že žalovaný bude žalobci úvěr splácet ve 117 pravidelných měsíčních splátkách ve výši 1/117 výše úvěru splatných vždy k 25. dni kalendářního měsíce. První splátka je splatná 25. 7. 2014, poslední splátka je splatná 25. 3. 2024. Dnem konečné splatnosti je 25. 3. 2024 v případě jistiny úvěru, resp. 31. 3. 2024 v případě úroků. V článku IX., bodě 2, písm. h) této smlouvy bylo ujednáno, že žalovaný je povinen zajistit do třiceti dnů od podpisu této smlouvy úrokové riziko plynoucí z této smlouvy prostřednictvím zajišťovací operace alespoň v objemu odpovídajícím 100 % výše úvěru. Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že žalobce žalovanému z titulu této úvěrové smlouvy fakticky poskytl úvěr v částce 10 000 000 Kč, žalovaný žalobci poskytnutý úvěr řádně splácel, řádně také platil sjednané úroky z úvěru. Žalobce nebyl ochoten nabídnout žalovanému fixní úrokovou sazbu, se kterou se oba společníci žalovaného do té doby ve své podnikatelské činnosti běžně setkávali. Žalobce žalovanému striktně nabídl z jeho pohledu moderní finanční produkt - transakci úrokový swap (interest rate swap, IRS), s tím, že cílem tohoto finančního produktu je ochránit žalovaného před růstem plovoucí části úrokové sazby. Poskytnutí úvěru z titulu předmětné smlouvy o investičním úvěru žalobce jednoznačně podmiňoval paralelním uzavřením rámcové treasury smlouvy a následné transakce - úrokového swapu. Dle článku IX., bod 2, písm. h) citované smlouvy o investičním úvěru, ve kterém bylo ujednáno, že žalovaný je povinen zajistit do 30 dnů od podpisu této smlouvy úrokové riziko

plynoucí z této smlouvy prostřednictvím zajišťovací operace alespoň v objemu odpovídajícím 100 % výše úvěru. K prvnímu problému mezi účastníky řízení došlo v té souvislosti, že žalobce podal vadný návrh na vklad do katastru nemovitostí, z tohoto důvodu došlo k prodlevě ve správním řízení u katastrálního úřadu, žalovaný nabyl vlastnické právo k předmětným bytům o několik měsíců později, než se původně předpokládalo. Ačkoli žalovaný nenabyl vlastnické právo k předmětným bytovým jednotkám, neměl tedy předpokládané příjmy z nájmu, úvěr musel začít splácet, což řešil tak, že mu finanční prostředky poskytl třetí subjekt. Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že žalovaný žalobci poskytnutý úvěr vždy řádně splácel, řádně také platil sjednané úroky i finanční závazky z transakce IRS. Přesto žalobce zhruba v polovině roku 2015 žalovaného kontaktoval prostřednictvím svého zaměstnance, který žalovanému sdělil, že dle rozboru banky žalovaný ani jeho sesterská společnost nemají dostatečný cash flow, z tohoto důvodu banka požaduje dodatečné zajištění tak, že společnost žalovaného složí na bankovní účet v hotovosti částku 1 500 000 Kč. Ačkoli se žalovaný dožadoval bližšího zdůvodnění, písemné finanční analýzy apod., ničeho takového se mu nedostalo, žalobce bez dalšího bližšího vysvětlení žalovaného převedl do správy rizikových úvěrů - work-out. Ačkoli zůstatek úvěru činil v té době cca 9 000 000 Kč, žalovaný žalobci úvěr řádně splácel, nikdy ničeho nedlužil, žalobce striktně trval na dalším zajištění předmětného závazku, což žalovaný odmítl akceptovat. Předčasné splacení úvěru navrhl žalobce, přičemž žalovaný s ohledem na chování žalobce, které považoval za zcela neadekvátní, s tímto řešením souhlasil. Zástupci žalovaného na jednání v září 2015 vyjádřili souhlas s požadavkem banky na předčasné splacení úvěru, dále bylo dohodnuto, že zástupci banky zjistí možnost ukončení IRS, za předčasné splacení úvěru nebude požadována sankce, nebude vyžadována 60denní lhůta pro oznámení záměru splatit předčasně úvěr. Následná jednání ohledně refinancování nebyla vůbec jednoduchá, za účelem předčasného splacení úvěru bylo nutno učinit celou řadu právních úkonů, přičemž v tomto směru byla nutná úzká součinnost žalobce. Pro účely poskytnutí úvěru jinou bankou bylo nutné, aby žalobce vyčíslil veškeré závazky žalovaného k datu předčasného splacení úvěru, žalobce musel dát souhlas s výmazem zástavního práva k bytům, se zánikem zástavního práva k obchodnímu podílu, se zápisem nového zástavního věřitele do katastru nemovitostí apod. Osoby jednající za žalovaného automaticky po realizaci všech těchto úkonů považovaly za vyřízenou i transakci IRS, když předčasné splacení úvěru bylo z jejich strany jednoznačně podmíněno tím, že žalovaný si splní veškeré své závazky vůči žalobci do data předčasného splacení úvěru, dále však nebude nijak majetkově sankcionován. Až poté, kdy byl úvěr k datu 26. 2. 2016 předčasně splacen, začal žalobce žalovaného vyzývat k úhradě finančních závazků z transakce IRS s odůvodněním, že transakce IRS se smlouvou o investičním úvěru nijak nespojuje a že nadále trvá závazek žalovaného platit žalobci fixní

sazbu ve výši 2,09 % ročně, a to až do 25. 3. 2024. Vzhledem k tomu, že žalovaný finanční plnění z transakce IRS odmítal žalobci poskytnout, žalobce rámcovou treasury smlouvu k datu 25. 5. 2016 vypověděl a následně vyzval žalovaného k zaplacení tzv. vypořádací částky. S ohledem na níže uvedené právní posouzení sporu nebylo již soudem prováděno dokazování ohledně výše žalované částky.

Pokud jde o právní posouzení sporu, dospěl soud k těmto závěrům:

dle ustanovení § 1727 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, v platném znění, každá z několika smluv uzavřených při téže jednání nebo zahrnutých do téže listiny se posuzuje samostatně. Plyne-li z povahy několika smluv nebo z jejich účelu známého stranám při uzavření smlouvy, že jsou na sobě závislé, je vznik každé z nich podmínkou vzniku ostatních smluv. Zánik závazku z některé z nich bez uspokojení věřitele zrušuje ostatní závislé smlouvy, a to s obdobnými právními účinky. Po zhodnocení provedených důkazů dospěl soud k jednoznačnému závěru o tom, že smlouvu o investičním úvěru na straně jedné a rámcovou treasury smlouvu a na ni navazující transakci IRS na straně druhé je nutno vyhodnotit jako smlouvy na sobě závislé. Swap je investičním nástrojem ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 písm. g) zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění. Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že žalovaný na kapitálovém trhu nepodniká a nehodlá tak činit ani v budoucnu. Žalovaný na uzavření transakce IRS přistoupil pouze z toho důvodu, že mu žalobce odmítl ve smlouvě o investičním úvěru nabídnout pro osoby jednající za žalovaného do té doby zcela běžnou fixní úrokovou sazbu. Transakci IRS žalobce ve vztahu k zástupcům žalovaného prezentoval jako moderní finanční produkt, který má v podstatě nahradit fixní úrokovou sazbu a ochránit žalovaného před růstem plovoucí části úrokové sazby. Z provedeného dokazování je jednoznačně zřejmé, že žalovaný by nikdy nebyl býval transakci IRS s žalobcem uzavřel, pokud by nebyla bývala mezi účastníky řízení uzavřena smlouva o investičním úvěru, která ostatně v článku IX., odst. 2, písm. h) stanovila žalovanému povinnost zajistit úrokové riziko vyplývající ze smlouvy. Ačkoli žalovaný žalobci úrok řádně splácel, řádně také platil sjednané úroky i finanční závazky z transakce IRS, žalobce přesto vyhodnotil žalovaného jako rizikovou společnost, a to s poukazem na nedostatečný cash flow. Nutno zdůraznit, že počáteční propad v příjmech z nájemného byl zapříčiněn tím, že žalobce podal chybný návrh na zápis do katastru nemovitostí, v důsledku toho nabyt žalovaný vlastnické právo k bytům, na úhradu jejichž kupní ceny byl úvěr poskytnut, o několik měsíců později, žalovaný tak neměl očekávané příjmy z nájemného. Vzhledem k tomu, že žalobce trval na dalším dozajištění úvěru složením částky 1 500 000 Kč na vázaný účet u žalobce, s čímž žalovaný nesouhlasil, akceptoval žalovaný návrh žalobce na předčasné splacení úvěru. Závazek žalovaného vůči žalobci vyplývající ze smlouvy o úvěru, uzavřené v souladu s ustanovením §

2395 a násl. občanského zákoníku, tak zanikl splněním ve smyslu ustanovení § 1908 odst. 1 občanského zákoníku. Mezi účastníky řízení je přitom nesporné, že žalovaný žalobci splnil veškeré své závazky vyplývající ze smlouvy o investičním úvěru, přičemž do okamžiku předčasného splacení úvěru plnil i své závazky z transakce IRS. Vzhledem k tomu, že rámcová treasury smlouva a na ni navazující transakce IRS byly posouzeny jako závislé na smlouvě o investičním úvěru ve smyslu ustanovení § 1727 občanského zákoníku, má soud za to, že zánikem závazku z titulu smlouvy o investičním úvěru splněním byl bez dalšího zrušen i závazek z rámcové treasury smlouvy a navazující transakce IRS. I kdyby předmětné smlouvy nebyly na sobě závislými ve smyslu ustanovení § 1727 občanského zákoníku, přiznání žalovaného nároku žalobci by bylo v daném případě v rozporu s dobrými mravy (§ 2 odst. 3 občanského zákoníku). Žalovaný není profesionálním zákazníkem ve smyslu ustanovení § 2a odst. 1 a 2 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění. Žalobce žalovanému v předmětné smlouvě o investičním úvěru vůbec nebyl ochoten nabídnout pro zástupce žalovaného do té doby běžnou fixní úrokovou sazbu, nýbrž trval na tom, aby paralelně se smlouvou o investičním úvěru byla uzavřena rámcová treasury smlouva a následná transakce IRS. Tuto rámcovou treasury smlouvu a následnou transakci IRS přitom žalobce prezentoval jako moderní finanční produkt, jehož cílem je v podstatě nahradit fixní úrokovou sazbu a ochránit klienta před nárůstem plovoucí části úrokové sazby. V tomto kontextu je pochopitelné, že zástupci žalovaného vnímali rámcovou treasury smlouvu a následnou transakci IRS jako (pro ně údajně výhodnější) alternativu k fixní úrokové sazbě. Tehdejší zaměstnanec žalobce v době uzavření předmětných smluv osobám jednajícím za žalovaného vůbec nevysvětlil, že v případě předčasného splacení úvěru nebude banka považovat za ukončenou i tuto transakci IRS. Tohoto úplného a vyčerpávajícího poskytnutí informací bývalý zaměstnanec žalobce v době uzavření smluv ostatně zřejmě ani nebyl schopen, neboť z provedeného dokazování zcela jednoznačně vyplynulo, že s ukončením transakce IRS si ani zhruba po roce a půl vůbec nevěděli rady ani pracovníci specializovaného oddělení žalobce work-out s odůvodněním, že se s tímto finančním produktem setkali v životě vůbec poprvé. Až následně probíhala jednání uvnitř banky, v rámci kterých bylo řešeno, jak naložit s transakcí IRS v případě předčasného splacení úvěru. Zástupci žalovaného s požadavkem banky na předčasné splacení úvěru souhlasili pouze za předpokladu, že vůči žalovanému nebudou z důvodu předčasného splacení úvěru vyvozeny žádné majetkové sankce. V tomto směru lze souhlasit s žalovaným, že ať už se jednalo o úroky z úvěru nebo o finanční plnění z transakce IRS, vždy se jednalo o peníze placené žalobci žalovaným nad rámec poskytnutého úvěru, takže konkrétní majetkový dopad byl zcela stejný, ať už finanční plnění bylo z jakéhokoli titulu. V tomto kontextu bylo na žalobci, aby ještě dříve, než žalovaný zahájil časově a technicky náročné kroky směřující

k refinancování úvěru, prokazatelně seznámil žalovaného se svým stanoviskem o tom, že dle jeho názoru finanční závazky z transakce IRS trvají i po předčasném splacení úvěru. Z provedeného dokazování bylo přitom jednoznačně zřejmé, že v tomto případě by žalovaný na předčasné splacení úvěru vůbec nepřistoupil a refinancování by u jiné banky nezajišťoval. Z těchto důvodů byla žaloba v celém rozsahu zamítnuta.

Závěr

Dle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku je ustanovení o smlouvách vzájemně závislých (podmíněných) převzato z § 275 odst. 1 až 3 dříve platného obchodního zákoníku (zákon 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Vychází se z pravidla, že není-li k tomu zvláštní příčiny, nutno posuzovat jednotlivé smlouvy samostatně, byť vznikly při téže příležitosti, anebo našly své vyjádření na téže listině. To je vnější (optický) prvek, který nemůže být důvodem pro závěr, že takto uzavřené smlouvy sdílejí společný osud. Pro takový závěr musí rozhodovat obsahové hledisko, odvozené z povahy těchto smluv (objektivní hledisko) nebo z jejich účelu, který je stranám znám (subjektivní hledisko).

Při posuzování závislosti smluv je nutno vycházet z ustanovení občanského zákoníku týkajících se výkladu pravidel právních jednání. Dle ustanovení § 555 odst. 1 a 2 občanského zákoníku právní jednání se posuzuje podle svého obsahu (odst. 1). Má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy (odst. 2). Dle navazujícího ustanovení § 556 odst. 1 co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. Dle odst. 2 při výkladu projevu vůle se přihlédne k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají.

Z citovaných ustanovení vyplývá, že vůle stran může být projevena výslovně v uzavíraných smlouvách, v předchozí smlouvě, ale i při přípravě smluv. Postačuje, pokud je vůle uzavřít závislé smlouvy druhé straně známa.

Soupis literatury a pramenů

HULMÁK, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054).

Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1335 s

OTÁZKA LIMITŮ VLÁDY PRÁVA V PŘÍPADĚ VYHLÁŠENÉHO NOUZOVÉHO STAVU

The question of limits of the rule of law in the event of a declared state of emergency

Mgr. Jiří Klega

Abstrakt

Příspěvek je úvahou nad kladenou otázkou, zda v rámci vyhlášeného nouzového státu je stát, potažmo jeho výkonná moc, oprávněn nadřadit svou vládu moci nad vládu práva. Problém je přiblížen praxi na konkrétním soudním rozhodnutí a kontextech tohoto rozhodnutí. Je kladena otázka, zda princip vlády práva je nedotknutelnou zásadou právního státu, případně má své limity a výjimky ze zásady. Autor se na problematiku dívá také z pohledu pedagoga a vztahu těchto úvah k praktické stránce výuky práva.

Abstract

The article is a reflection on the question whether the state, and therefore its executive power, is entitled to take precedence over its rule of law within the declared emergency state. The problem is approached by the practice of a specific court decision and the contexts of this decision. The question is asked whether the principle of the rule of law is an inviolable principle of the rule of law, or whether it has its limits and exceptions to the principle. The author also looks at the issue from the point of view of the teacher and the relationship of these considerations to the practical side of teaching law.

Klíčová slova

Právo, právní stát, vláda práva, moc výkonná, princip, zásada, judikát, soudní rozhodnutí, nouzový stav

Key words

Law (right), rule of law, rule of law, executive power, principle, principle, case law, court decision, state of emergency

Právní stát je takový stát, v němž je výkon státní moci omezen zákonem, vycházejí ze svrchovanosti a primátu práva. Moc výkonná pak smí činit jen to, co jí právní normy umožňují a občan naopak vše, co mu zákon nezakazuje. Stát je tedy vázán právem a právo má tedy primát. Tento princip by se mohl zdát nedokonalý či spíše nedomyšlený, když tvůrcem práva je v užším slova smyslu stát, tedy moc zákonodárná s určitou funkcí moci výkonné při tvorbě norem. Nicméně tomu tak není. V širším slova smyslu lze totiž říci, že všechny složky státní moci, tedy jakýsi pomyslný trojzubec moci, vycházejí z jediné a nejvyšší moci, a to z moci lidu, prostřednictvím svobodných a demokratických voleb, pakliže se bavíme o demokratickém právním státu. Tento fakt tedy onu zásadu svrchovanosti a primátu práva podporuje. Dalším takovým podpůrným mechanismem jsou ústavní normy, které stojí nad zákony a které jednat určují a jednak ve spojení s mocí soudní hlídají právě tyto principy právního státu a jejich dodržování.

Z historie však dobře víme, že v uvedeném trojzubci to čas od času více či méně jiskří a někdy dokonce hřmí. Jednotlivé moci, tedy moc výkonná, soudní a zákonodárná mívají tendence roztahovat se na úkor moci ostatních a tím nabourávat nastavenou rovnováhu a klid. Nejsem historik, ale předpokládám, že nejčastější snahy o usurpaci většího podílu na celkové moci můžeme vidět u moci výkonné. Již z povahy samé má tato moc určité předpoklady pro to, aby svou vládu co nejvíce osvobodila od břemen a svázanosti mocí zákonodárnou a soudní. Dílčí excesy lze přejít bez povšimnutí, nicméně pro dlouhodobou funkčnost a stabilitu právního státu i demokracie je nezbytné hlídat jakákoliv vybočení z uvedené rovnováhy mezi mocí výkonnou, zákonodárnou a soudní. A taktéž hlídat, aby vláda práva svůj primát neztratila na úkor vlády moci.

Moc výkonná je sama o sobě limitována jak normativně (zejména ústavním právem, ale také zákony), tak právě zmíněnou dělbou moci (zejména pak mocí soudní a Ústavním soudem). Nicméně takovou snahu o vybočení z těchto norem můžeme sledovat v případě nouzového stavu vyhlášeného v roce 2020 z důvodu epidemie tzv. koronaviru. Nemám na mysli přímo vyhlášení nouzového stavu, což je zákonem předpokládaná legální a legitimní situace. Hovořit chci o tendencích vlády postupovat v situaci, kdy byl vyhlášen nouzový stav, způsobem, který odporuje zákonu, a to s odůvodněním, že se tak činí v zájmu státu, konkrétně ekonomického zájmu. Právo je tedy upozaděno před ekonomickými zájmy státu, zákon před vůlí moci výkonné, vláda práva před vládou moci. Nejedná se o vyloučení jedné složky pro druhou, ani

o zásadní ohrožení právního státu. Nicméně daná situace zakládá otázku, zda právo v právním státě má své limity či slabá místa.

Pojďme si tedy tuto teorii ukázat na již předestřeném případě z období nouzového stavu v roce 2020.

S účinností od 27. 4. 2020 zrušil Městský soud v Praze čtyři opatření ministerstva zdravotnictví. Konkrétně:

- *Opatření z 26. 3. 2020 a 17. 4. 2020 týkající se maloobchodního prodeje*

(Těmito opatřeními byl zakázán maloobchodní prodej a prodej zboží a služeb v provozovnách s výjimkou potravin, hygienických přípravků, pohonných hmot, kosmetického a drogistického zboží aj. Dále byla stanovena podrobná pravidla pro provoz v některých otevřených provozovnách.)

- *Opatření z 23. března 2020 a 15. dubna 2020 omezující volný pohyb osob*

(Těmito opatřeními byl až na výjimky zakázán volný pohyb osob na území republiky a také zúženy některé dřívější zákazy jako v případě sportovišť.)

Soud rozhodně nepochybnil, že je třeba chránit životy a zdraví lidí. Důvodem zrušení těchto opatření byla dle tiskové zprávy soudu a odůvodnění rozhodnutí zejména nezákonnost opatření. „Soud shledal, že za situace, kdy je vyhlášen nouzový stav, může omezit základní práva a svobody v natolik masivní míře pouze vláda, a to svým unesením vydaným na základě krizového zákona,“ sdělil soudce Štěpán Výborný.

Možná se to může zdát jako formalita, ale právě tendence k nezákonnému postupu vládní moci a pocit, že si výkonná moc může dělat cokoli a jakkoliv bez ohledu na právo, je třeba v právním státě hlídat. Zejména pak v situacích, kdy jsou omezována základní lidská práva občanů, jak je tomu nyní. Soud přímo nekritizoval záměr určitá opatření provést. Ve zkratce ale řekl, že i vláda je podřízena zákonu a musí při svém postupu dodržovat právo. Což je základní premisa právního státu. Soud v zásadě ani nemohl rozhodnout jinak. Je totiž garantem právního státu. Z historie navíc známe nejméně jeden případ, kdy obcházení nebo ignorace práva výkonnou mocí vedly k omezení demokracie a svobod.

Co znamenalo rozhodnutí soudu v kontextu dalších kroků vlády pro občany?

Pro nepodnikajícího občana to znamená primárně tyto změny:

- *Skončil zákaz volného pohybu ve skupinách.*
- *Bylo možné vycestovat do zahraničí, byť zůstala určitá opatření (karanténa, testování). Nicméně každá hranice má dvě strany, tudíž k reálnému cestování je třeba mít otevřené hranice také z druhé strany.*
- *Otevřely se některé obchody, autoškoly, posilovny, některá fitness centra, uspíšilo to otevření zahrádek restaurací*

Pakliže někomu vznikla majetková škoda či nemajetková újma v souvislosti se zrušenými opatřeními, soudní rozhodnutí nabídlo v tomto případě možnost náhrady takové újmy dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, což před rozhodnutím soudu možné nebylo.

Rozhodnutí soudu pak přineslo těm podnikatelům, kterým vznikla škoda či nemajetková újma v důsledku výše uvedených zrušených opatření ministerstva, novou možnost, jak se domáhat náhrady majetkové škody i nemajetkové újmy vůči státu. Vedle nároku na náhrady škody dle krizového zákona, který se vláda snažila obejít právě zrušenými opatřeními, dal rozsudek nyní možnost požadovat náhradu materiální škody i nemajetkové újmy podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Šance na vymožení náhrady škody či nemajetkové újmy se tedy u těchto případů teoreticky zvýšily.

Nicméně rozhodnutí soudu bylo v danou chvíli poučením pro vládu, že obcházení a ignorace práva nebude v právním státě tolerována. Vláda je povinna dodržovat zákony stejně jako kdokoliv jiný. Je to jeden z pilířů právního státu a vlády práva, která v demokracii stojí a musí stát nad vládou politickou. V tomto konkrétním případě tedy tendence o prolomení vlády práva narazily u moci soudní, jakožto garanta právního státu.

Z pohledu výuky práva, a to zejména u studentů neprávnických oborů, mám za to, že je na místě dbát dostatečné pozornosti právě u otázek základních principů a zásad práva, právního státu a demokracie, s cílem hlubšího pochopení práva a právní vědy jako uceleného a smysluplného systému tvořícího jeden ze základních pilířů demokracie.

Soupis literatury a pramenů

Použité monografické publikace

HOLLÄNDER, Pavel. *Filozofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 303 s. ISBN 80-8689-896-2.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995. 248 s. ISBN 80-7179-028-1.

Judikatura

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 23. 4. 2020, sp. zn.: 14 A 41/2020

MIMOSOUDNÍ ROZVOD MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE – MOŽNÉ VÝHODY A NEVÝHODY A SROVNÁNÍ S FRANCOUZSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU

Out of Court divorce in the Czech Republic - possible advantages and disadvantages and
comparison with French legislation

Mgr.Radim Kalabis

Abstrakt

V České republice činila v roce 2018 rozvodovost dle informací Českého statistického úřadu cca 45%. Jedná se o tisíce rozvádějících se párů, které by v mnoha případech ocenily co nejvyšší rychlost a efektivitu rozvodu. I v případech, kdy se jedná o bezdětné manželství a manželé se dopředu na všem dohodnou a soudu tak předkládají již podepsanou dohodu o vypořádání společného jmění manželů, trvá proces rozvodu často několik měsíců. V řadě zemí Evropy je již umožněn konsensuální rozvod mimo soud, nejčastěji u notáře. I Česká republika se vydala podobným směrem a již několik let se intenzivně diskutuje možnost přijetí obdobné právní úpravy, která by rozvod manželství mohla podstatně zrychlit. Zvažovaná změna má kromě příznivců také řadu odpůrců, kteří se obávají ztráty role státu v oblasti rodinného práva a současně také znevážení institutu manželství. Ve svém článku se stručně zamýšlím nad touto problematikou a srovnávám s francouzskou právní úpravou rozvodu mimo soud.

Abstract

According to the Czech Statistical Office, the divorce rate in the Czech Republic in 2018 was approximately 45%. There are thousands of divorcing couples who in many cases would appreciate the highest possible speed and efficiency of divorce. Even in cases where there is a childless marriage and the spouses agree on everything in advance and thus submit to the court an already signed agreement on the settlement of the spouses' joint property, the divorce process often takes several months. In many European countries, out-of-court consensual divorce is already possible, most often with a notary. The Czech Republic has also gone in a similar direction, and for several years the possibility of adopting similar legislation has been intensively discussed, which could significantly speed up divorce. In addition to supporters, the change under consideration also has a number of opponents who fear the loss of the state's role

in family law and, at the same time, the denigration of the institution of marriage. In my article, I briefly reflect on this issue and compare it with the French legislation on divorce outside the court.

Klíčová slova:

Nesporný rozvod, notář, společné jmění manželů, nezletilé děti

Key words:

Uncontested divorce, notary, joint property of spouses, minor children

I. Úvod

V České republice již několik let probíhá odborná debata na téma konsensuálního rozvodu bezdětného manželství, k němuž by nebylo zapotřebí rozsudku a stát, který doposud držel nad manželstvím a rodinou de facto monopol, který má hluboké historické kořeny, by v části o své pravomoci přišel.

V regionu střední Evropy, resp. v rámci zemí tzv. Visegrádské 4 by byla zvažovaná a připravovaná právní úprava doslova revoluční. Pokud se podíváme na Slovenskou právní úpravu manželství, potom zde nenacházíme ani rozvod manželství tak, jak jej upravoval někdejší Zákon o rodině v ustanovení § 24a. Slovensko zmiňují záměrně, jelikož obě země sdílely až do rozdělení federace k 31. 12. 1992 společný právní řád a někdejší občanský zákoník – z.č. 40/1964 Sb., zákon o rodině v podobě z.č. 36/2005 Z.z. již nahradil někdejší starší, i v České republice používaný předpis, nicméně z něj v základu i nadále vychází.

V době, kdy do českého právního řádu zákonodárce zakomponoval ustanovení § 24a a umožnil tak manželům, kteří spolu nežijí déle než 6 měsíců a manželství trvalo minimálně rok, ukončit svazek tím, že se druhý z manželů připojil k návrhu na rozvod, aniž soud zjišťoval příčiny rozvratu manželství. Tento rozvod bylo možno realizovat také za situace, kdy měli manželé nezletilé děti. Právní úprava se de facto překloupila do ustanovení § 757 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník s jedinou podstatnější výjimkou, která doposud není zcela vyřešena rozhodovací praxí, resp. není posuzována jednotně. Touto výjimkou je formulace odstavce 1 ustanovení § 757, který říká, cituji: „*Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé.....*“.

Na rozdíl od ustanovení §24a zde soud má de facto zjistit, zda je tvrzení manželů o rozvratu manželství pravdivé. Soudy se s tímto ustanovením vypořádaly tak, že jsou vyslechnuti oba manželé a soud takto zjistí pravdivost tvrzení, uvedených v návrhu na rozvod. Oproti původní úpravě se jedná o drobnou změnu, která má ovšem značný význam pro připravovanou změnu – koncensuální rozvod bez účasti soudu, a to buď před správním orgánem, jak v minulosti doporučovaly také některé komentáře k novému občanskému zákoníku, např. Novotný, P., Ivičičová, J., Syrůčková, I., Vondráčková, P. *Nový občanský zákoník: Rodinné právo.*, případně u notáře, jak se zvažuje aktuálně a notářská komora k tomu vydala svého času stručné souhlasné stanovisko, o kterém se lze dočíst na stránkách Notářské komory. Článek je dostupný na této stránce: „https://www.nkcr.cz/vasi-notari/detail/239_540-rozvod-u-notare“.

Pro tuto novou právní úpravu se vyslovila celá řada odborníků z praxe, má také podporu mezi politiky, nicméně existují i hlasy, které varují jednak před devalvací manželství jakožto instituce a jednak také varují před omezením pravomocí státu v této oblasti.

Tento příspěvek bude krátkým zamyšlením nad zvažovanou právní úpravou manželského práva.

II. Historické souvislosti

S ohledem na skutečnost, že manželství jako takové a rodinné právo jako celek vždy podléhalo dohledu státu (pokud hovoříme o době od vzniku občanského zákoníku na našem území v podobě ABGB) a jednou z námitek proti rozvodu mimo soudy je také ta, že se oslabí nejen instituce manželství, ale také samotná role státu, je dobré provést stručný historický exkurz.

Sňatek, jakožto svazek muže a ženy, byl prakticky po celou dobu trvání naší současné civilizace považován za cosi mimořádného s prvky posvátnosti. Ne nadarmo se v rámci katolické církve pro sňatek používal a dodnes používá termín „svátost manželství“.

V 19. století s nástupem liberálních myšlenek a zejména pak francouzské revoluce, institut sňatku poněkud posunul směrem k civilnějšímu pojetí, kdy jeho uzavření provázelo méně obřadností a hlavně – byl zákonem definován nejen způsob vzniku manželství, ale také jeho možného zániku z vůle manželů – tedy byl povolen rozvod.

Za připomenutí stojí, že na území Habsburské monarchie se manželským právem poprvé podrobněji v civilní rovině zabýval manželský patent císaře Josefa II., který definoval manželství jako civilní smlouvu. Tento patent byl vydán v roce 1783 a na dlouho dobu – až do vydání Obecného zákoníku občanského (ABGB), sloužil v této oblasti jako

východí právní úprava, jak uvádí například Lenderová ve své publikaci *K hříchu i k modlitbě: Žena 19. století*.

Hlavní zásady manželského patentu plynule přešly po roce 1811 do civilního kodexu habsburské monarchie, resp. její neuherské části - řeč je o Všeobecném občanském zákoníku. K těmto hlavním zásadám patřilo jednak pojetí sňatku, jakožto civilní smlouvy na jedné straně za současného zachování kanonické formy na straně druhé, která se však týkala toliko občanů katolického vyznání.

ABGB tedy v otázce práva manželského vytvořilo jakýsi kompromis mezi stavem společenského vývoje, kdy do manželského práva včlenila občanský a civilní prvek, coby smlouvu, avšak ve zbytku plně setrvala na posvátnosti manželského svazku, včetně jeho nezrušitelnosti, kdy se povoloval toliko rozvod od stolu a lože, ale manželský svazek jako takový i nadále trval. Tento stav zůstal zachován po celé 19. století, prakticky by se dalo říci, že až do zániku Rakousko-Uherska v roce 1918.

Tyto skutečnosti nezmiňuji pochopitelně s poukazem na způsob uzavírání sňatku, jako spíše na jeho pojetí, coby klíčového společenského institutu, nadaného patřičnou vážností, která se projevovala nejen ve formě jeho uzavření, ale také ve formě jeho možného ukončení, byť toliko ve formě shora uvedeného. Nad manželským právem vždy bděl stát či církev, a pokud hovoříme o době po roce 1783, tedy po vydání tzv. Manželského patentu, potom hlavním počinem byl přenos jurisdikce nad manželskými spory ze soudů církevních, na soudy světské. Byl to mimo jiné důsledek pojetí manželství jakožto civilní smlouvy tak, jak bylo řečeno výše.

Pokud jsem hovořil o tom, že manželství bylo okamžikem vydání Manželského patentu dáno pod civilní jurisdikci, potom to neznamenalo, že by byl vliv církve (s výjimkou osob židovského a nekatolického vyznání) nějak podstatněji omezen. Nutno podotknout, že na osoby židovského vyznání a evangelíky původně ustanovení Manželského patentu nedopadala, jak uvádí např. L. Soukup ve své publikaci *Právně historické studie* (Nakl. Československé akademie věd, 2007). Rozvod byl koncipován jako tzv. dvoustupňový, kdy se nejprve před civilním soudem mohli manželé rozvést od stolu a lože, ale manželství z hlediska práva kanonického, jakožto nezrušitelný svazek muže a ženy, přetrvávalo i přes tento rozvod. Teprve poté, co manželé prošli řízením před církevní konzistoří, která dala souhlas s rozvodem, bylo manželství definitivně rozvedeno a manželé tak mohli uzavřít nový sňatek (Lenderová, Jiránek, Macková. *Z dějin české každodennosti*. s.179).

Podmínky pro definitivní rozvod byly zkoumány převážně z pohledu kanonického práva, kde je možností, jak platně církevně rozvést manželství, velmi málo. Dá se říci,

že kanonické právo je v této otázce dodnes velmi strnulé a neměnné a je možno říci, že dle kanonického práva se nejedná de facto o rozvod jako takový, ale o zkoumání podmínek, za kterých bylo manželství uzavřeno. Pokud tzv. církevní soud dojde k závěru, že manželství platně uzavřeno nebylo, resp. nevzniklo, potom tento výsledek prohlásí.

Kanonické právo, aniž bych zde chtěl dopodrobna rozebírat všechny aspekty tzv. rozluky manželství, vymezuje jako hlavní příčiny rozluky například případy, kdy uzavírají sňatek osoby, stížené závažnou poruchou soudnosti a tudíž nejsou schopny převzít manželské povinnosti a případy tzv. omylu, kdy církevní právo připouští kromě omylu v osobě i tzv. omylu v závažné vlastnosti druhého z manželů (např. omyl ve vnímání jednoty, nerozlučitelnosti či svátostné důstojnosti manželství). Druhá kanonické právo pracuje s pojmem manželství předstíraného (osoba simuluje buď záměr manželství uzavřít, nebo simuluje záměr dodržet cíl manželství či simuluje svůj souhlas s podstatnou vlastností manželství, jako je nerozlučitelnost či monogamie), jak uvádí ve své práci „*Manželství v současném českém i kanonickém právu*“ JUDr. I. A. Hrdina (dostupné elektronicky na <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm>).

Tento pohled na možnou rozluky manželství zastávalo církevní právo i v době 19. a počátku 20. století.

Po vzniku samostatného československého státu a novelizacích civilního práva se rozšířila také možnost rozvodu, kdy byl odstraněn dosavadní strnulý systém manželského práva zániklé monarchie. Nad vznikem a zánikem manželství si však i poté ponechával rozhodující vliv stát a státní moc, která jako jediná mohla platně manželství ukončit rozvodem po proběhlé rozvodové při před soudem.

Novelizovaný občanský zákoník, resp. část, která se týkala práva manželského a rodinného, dala nově možnost rozvést manželství všem občanům, bez rozdílu náboženského vyznání. Neodstranila sice ještě dualismus rozvodu od stolu a lože a rozluky, která následovala po rozvodu, nicméně taxativně vyjmenovala důvody pro rozvod manželství, jakož i pro rozluky a stanovila jasnou místní a věcnou příslušnost pro obecné soudy. Církevní jurisdikce ve věcech rozluky manželství byla zcela eliminována, resp. z občanského hlediska, kdy manželé mohli po rozluce uzavřít nový civilní sňatek bez jakéhokoliv dalšího omezení. Novela zákona č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o manželském právu, také podstatně rozšířila důvody, za kterých bylo možno manželství rozloučit (trvale), a to nad rámec kanonického práva, které se pro rozluky používalo u osob katolického vyznání za dob monarchie.

Shora popsaný mechanismus se udržel v platnosti až do roku 1950, kdy byla provedena tzv. právní dvouletka a rodinné právo bylo vyjmuto z civilního kodexu a bylo dáno do samostatného právního předpisu – zákona č. 265/1949 Sb., který byl přijat jako jeden z prvních v rámci tzv. právní dvouletky, a to již v roce 1949 s účinností od roku 1950 (Kadlecová, M. *Vývoj českého soukromého práva*, Eurolex Bohemia, 2004).

Zákon podstatně rozšířil možnosti rozvodu, když stanovil toliko obecný předpoklad, jakým byl trvalý rozvrat manželství, kdy současně umožnil rozvod i bez prokázání tohoto trvalého rozvratu za situace, kdy manželství již neplní svou funkci a manželé spolu nežijí. Manželství se obligatorně uzavíralo před orgánem státu a toliko soud, jakožto orgán státu, mohl manželství opět rozvést.

Zákonem č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, se završilo budování koncepce manželství v rámci socialistického zákonodárství. Rodina byla pojímána jako základní jednotka státu a manželství jakožto instituce byla definována z hlediska zájmu celé společnosti. Termín „společenský zájem“ se objevuje také v ustanovení o zániku manželství, konkrétně v § 23 zákona o rodině, který uváděl, že na upevnování manželství a rodiny a na předcházení příčinám, které by mohly vést k narušení pevnosti a trvalosti vztahů v manželství a rodině jsou povinny napomáhat státní orgány ve spolupráci se společenskými organizacemi a všemi občany. V odstavci druhém je pak konstatuje, že: *„Lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech.“* Soudy tedy byly povinny zkoumat, zda je manželství hluboce a trvale rozvráceno před tím, než konstatovaly jeho rozvod a současně byly také povinny rozsah tohoto rozvratu odůvodnit v rozsudku.

Oproti starší právní úpravě z roku 1949 je v zákoně o rodině z roku 1963 navíc možnost rozvést manželství za situace, kdy je toto hluboce a trvale rozvráceno, i když s rozvodem jeden z manželů – tedy ten, který se na jeho rozvratu nepodílel – nesouhlasí. Soud musel toliko zjistit rozvrat a konstatovat jej s řádným odůvodněním v rozsudku o rozvodu manželství.

Pokud bych měl stručně shrnout shora uvedené, potom i nadále manželství zůstává klíčovou společenskou institucí a byť již není definována jako posvátný a nezrušitelný svazek, jako v dobách nedávno minulých, tak je stále obestřena silně symbolickým významem, který je nově definován z hlediska společenského zájmu socialistické společnosti.

Po roce 1989, kdy byla přijata novela zákona o rodině, se na mechanismu rozvodu nic zásadního nezměnilo. I nadále bylo nutné konstatovat rozvrat manželství, jakožto podmínku pro rozvod.

Velká změna nastala až novelou zákona o rodině z roku 1999, a to v podobě zákona č. 360/1999 Sb., kdy byl nově zaveden tzv. nesporný rozvod dle ustanovení § 24a zákona o rodině. Podmínkou pro rozvod bylo, že manželství trvalo minimálně jeden rok, manželé spolu nežijí déle než 6 měsíců a k návrhu na rozvod se připojí druhý z manželů. Soud v takovémto případě nezkoumal příčiny rozvratu. Otázku péče o nezletilé děti museli manželé vyřešit před samotným rozvodem v samostatném řízení a k návrhu na rozvod dále přikládali dohodu o vypořádání společného jmění manželů.

Zákon o rodině a nesporný rozvod byl zrušen rekodifikací občanského práva a přijetím nového občanského zákoníku – zákona č. 89/2012 Sb., který opět obsahuje také úpravu rodinného práva, tak jako tomu bylo do roku 1950.

Možnost tzv. nesporného rozvodu však zůstala se všemi podmínkami, stanovenými v § 24a zákona o rodině zachována, a to ustanovením § 757 občanského zákoníku.

Jedinou podstatnější změnou, kterou nový zákon přinesl, je povinnost soudu se vždy dotázat manželů, zda na podaném rozvodu trvají a zda jsou tak tvrzení, uvedená v žalobním návrhu pravdivá, jak bylo řečeno v úvodu. Není tak již možné, aby se k rozvodu, byť předem smluvenému, nedostavili a řízení se tak konalo v jejich nepřítomnosti, případně v zastoupení advokátem.

Jsou soudy, které na výslechu manželů netrvají, nicméně to dle obecného mínění a výkladu procesních předpisů i předpisů občanského zákoníku odporuje smyslu zákona. V komentáři k novému občanskému zákoníku, resp. v komentáři k ustanovení § 757 OZ, který se věnuje nespornému rozvodu, se můžeme dočíst, že panuje značný nesouhlas k povinnosti soudu, projednat rozvod za přítomnosti obou účastníků tak, jak to nařizuje ustanovení § 389 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních. Autorka komentáře ke shora uvedenému ustanovení, JUDr. Zuklínová konstatuje, že je vyžadována novelizace, která by odstranila příslušné ustanovení zákona 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Stav, kdy je soud povinen vyslechnout oba účastníky řízení a vést je k odstranění příčin rozvratu, je stále odrazem toho, že institut manželství má jak pro zákonodárce, tak i pro společnost velmi zásadní roli a pozici.

Svědčí o tom i poněkud rozjitřená debata, která se v ČR vede již delší dobu ohledně možnosti sňatků osob stejného pohlaví. Pokud by manželství stále nebylo vnímáno jako

velmi významnou a vysoce formalizovanou společenskou institucí, potom by taková debata probíhala za zcela jiné atmosféry.

Ze všeho, co bylo řečeno shora, plyne, že od doby, kdy stát vstoupil do manželského práva a vnesl zde civilní (občanský prvek), zůstává manželství i nadále pevně v rukou státní moci, která může jako jediná manželství platně ukončit.

Pokud bych měl vymezit zkoumaný problém, potom jej spatřuji právě v postavení institutu manželství v rámci civilního práva a jeho vnímání laiky, jakožto výlučného svazku muže a ženy (v režimu českého práva), kde hraje zásadní roli stát, a to jak v ochraně tohoto institutu, vzniku manželství i jeho ukončení.

Zvažovaná změna manželského práva, která se týká ukončení manželství, a to tím směrem, že by manželství mohl rozvést také notář, by představovala v našich podmínkách naprosto zásadní přelom.

III. Důsledky připravované změny

Jak již bylo uvedeno výše, názory na rozvod u notáře nejsou zcela jednoznačné. Někteří právní teoretikové, ale také někteří notáři, kterých by se případná novela dotkla, již nyní vyjadřují pochybnosti o vhodnosti takové úpravy a vyjadřují současně obavy z toho, co případná změna přinese.

Pro, jsou jednoznačně lidé, kteří se chtějí rozvést, část advokátů i odborné veřejnosti. Důvody na straně této skupiny jsou jednoznačně v otázce rychlosti a odstranění formalit, které jinak vyžaduje soudní řízení.

Odpůrci této zvažované nové metody rozvodu manželství zase argumentují dalším snížením vážnosti manželství, které měl doposud pravomoc ukončit pouze soud – tedy státní instituce. Argumentuje se také tím, že zjednodušením rozvodu se přispěje k podpoře lehkovážnosti při uzavírání manželství s tím, že se jedná o svazek, který jde velmi snadno zrušit.

Samotná notářská komora se staví k možné změně víceméně vstřícně s tím, že notářský rozvod je již zakotven v právních rádech mnoha evropských zemí, jako je například Španělsko, Řecko, Portugalsko, Francie aj.

Pokud bych měl zmínit také názor odpůrců, potom musím poukázat například na článek na stránkách Unie rodinných advokátů, kde je tento záměr rozvodů u notáře kritizován a označován jako protirodinné opatření, které jde proti smyslu a účelu rodiny (dostupné zde: <http://www.uracr.cz/nazory/rozvodunotare-anocine>).

Pokud necháme stranou emoce a zaměříme se na věcnou stránku, potom možnost rozvodu u notáře ulehčí již tak přetíženým soudům a urychlí stav, kdy manželé čekají

na nařízení jednání, na kterém by se projednala rozvodová pře. V případě, že jsou na rozvodu dohodnuti, již spolu nebydlí a manželství tak zjevně neplní svůj účel, nespátřuji v možnosti rozvodu méně formalistického a méně zdlouhavého nic, co by mohlo působit jako negativní jev. Navíc, když přihlédneme k tomu, že forma notářských rozvodů se zvažuje toliko u bezdětných párů, potom zcela jistě nepůjde o zásadní průlom do manželského a rodinného života společnosti.

Na druhou stranu nebude možné učinit novelu občanského zákoníku a jednoduše včlenit novou formu rozvodu, aniž se přepracuje prakticky celá část stávající právní úpravy v podobě § 757 občanského zákoníku.

Jak již bylo řečeno, oproti staré právní úpravě v zákoně o rodině, soudy po roce 2014 i u nesporných rozvodů dokazují pravdivost tvrzení o rozvratu manželství tím, že jsou manželé dotazováni v rámci soudního projednání.

Dá se říci, že se jedná o jakýsi kompromis mezi naprostou volností a mezi prokazováním rozvratu tím, že manželé toliko prohlásí, že na rozvodu trvají a skutečnosti, uvedené v návrhu na rozvod jsou pravdivé.

Pokud budou rozvody bezdětných manželství provádět potenciálně na základě změny zákona notáři, potom je otázkou, zda i zde bude včleněna nějaká forma prokázání pravdivosti jednotlivých tvrzení o rozvratu manželství tak, aby nebyl tento institut snadno zneužitelný, případně, zda se tato skutečnost vůbec při těchto formách notářských řízení řešit nebude a notář se soustředí toliko na formální správnost úkonu – tedy v tomto případě rozvodu.

Pokud nastane druhá varianta – tedy zcela bude pominuto to, zda jsou či nejsou tvrzené skutečnosti o rozvratu manželství pravdivé, případně nebude tvrzení rozvratu vůbec zapotřebí, potom je na zvážení úprava ustanovení § 757 občanského zákoníku tak, že i zde bude odstraněna povinnost soudu zjišťovat pravdivost tvrzení manželů, resp. by se mohla tato záležitost v závislosti na typu rozvodu omezit například na formální kontrolu splnění náležitostí (existence listin, ověřených podpisů apod.) tak, jako tomu bylo de facto i v případě rozvodů dle ustanovení § 24a ZOR.

Lze předpokládat, že hlavním zdrojem inspirace pro tuzemskou úpravu by mohla být úprava francouzská, kde je rozvod u notáře upraven již od roku 2017. Francouzská notářská komora na svých internetových stránkách přináší přehled podmínek pro tento typ rozvodu (dostupné zde: <https://www.notaires.fr/fr/couple-famille/divorce/les-diff%C3%A9rentes-proc%C3%A9dures-de-divorce>).

Nutno dodat, že francouzský zákon, resp. novela Code civil, která vstoupila v platnost k 1. lednu 2017, nenaplnila obavy z jakési devalvace manželského svazku, jelikož

procedura tohoto rozvodu „sans juge“, tedy bez soudce, není o mnoho jednodušší, resp. méně formální, než klasický rozvod před soudem.

Pokud bychom se velmi stručně podívali na jeho podmínky, potom zjistíme, že manželé, kteří se chtějí rozvést touto formou, musí nejprve oslovit advokáta/advokáty, ti vypracují dohodu, ve které musí být rozdělen řádně společný majetek, musí být naplněny zákonné požadavky, manželé také musí vyřešit otázku nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, výživné dětí, výživné manželů apod.

Děti mají také právo na přezkum podmínek rozvodu soudem pro věci rodinné (obdoba našeho opatrovnického řízení) – v originále „le juge des affaires familiales“. Rozvádějící se manželé mají povinnost připojit formulář o informovanosti nezletilých dětí o jejich právech k dohodě, sepisované advokáty.

Ve zkratce se dá říci, že advokáti, kteří se spolu s manželou na dohodu o rozvodu podepisují, ručí za veškeré právní náležitosti i za vypořádání veškerého společného majetku. S ohledem na tuto odpovědnost advokátů se nejedná také o variantu rozvodu, která by byla nutně levnější, jak konstatuje M. Bauerová ve svém článku „*Le divorce amiable sans juge: un divorce qui ne tient pas ses promesses*“, Jak dále uvádí autorka citovaného článku, advokáti požadují za rozvod často nemalé sumy, vypočtené dle výše vypořádávaného majetku či složitosti případu.

Poté, co je dohoda advokáty sepsána, musí být v listinné podobě doručena stranám, resp. musí být prokázáno, kdy byla stranám doručena tak, aby se s ní mohly řádně seznámit. Zákon stanoví, že lhůta pro seznámení se s textem navrhované dohody o rozvodu musí činit nejméně 15 dnů, a to pod sankcí neplatnosti v případě jejího nedodržení.

Po uplynutí lhůty je možno dohodu podepsat, a to tak, že se obě strany sejdou se svými advokáty, kteří dohodu spolupodepisují.

Následuje notářský úkon, kdy notář formálně zkontroluje všechny součásti rozvodu (dohodu, případnou přílohu o informování dětí o jejich právech aj.) a také to, zda byly dodrženy zákonem předepsané lhůty – zejména lhůta pro seznámení se s dohodou a tuto rozvodovou dohodu následně zaregistruje s účinky ke dni vkladu do registru.

Nutno podotknout, že této formy rozvodu nelze využít tehdy, pokud mají manželé nezletilé děti a tyto si přejí být vyslechnuty soudem ve věcech rodinných, případně jeden z manželů se nachází v tzv. ochranném režimu (např. omezení způsobilosti atd. – viz čl. 50 francouzského zákona č. 2016-1547.

Při pohledu na francouzskou úpravu je tedy možno uzavřít, že za situace, kdy je dodržena ochrana slabší strany, dodržena ochrana práv nezletilých dětí a rozvod je připraven profesionály z řad advokátů a následně z hlediska splnění formálních

náležitostí verifikován notáři, není zapotřebí mít obavy o to, že by manželé přistupovali méně zodpovědně k manželskému svazku, protože jak je vidět na francouzské úpravě, na režimu vypořádání společného majetku, na případném výživném apod. se oproti rozvodu před soudem ničeho zásadního nemění.

Pokud současně zákon stanoví, v jakých podmínkách nelze tento druh rozvodu absolvovat – tedy žádost dětí o to, být vyslechnuti před soudem, či ochrana zájmů slabší strany, nejsou na místě ani obavy o zeslabení protekční role státu, který vystupuje jako garant a ochránce právem chráněných zájmů – ve Francii zejména práv nezletilých dětí. Ve zvažované úpravě v České republice se navíc ani nepočítá s tím, že by bylo možno využít tohoto rozvodu v případě, že manželé mají nezletilé děti, kdy by pro rozvody těchto párů zůstal i nadále obligatorní rozvod před soudem.

Pokud tato právní úprava, která se diskutuje již několik let v České republice nakonec projde až do podoby novely občanského zákoníku, může se jednat podobně, jako v jiných zemích, o zajímavou variantu k rozvodu před soudem. Výhodou může být větší prostor pro řešení majetkových záležitostí, které navíc budou projednávány manžely v méně formálním prostředí, než je soudní síň, což může věci prospět. Bude však hodně záležet na tom, jak bude případná novela zpracována a jak bude podrobná, aby nebylo nutno řešit problémy s její nedostatečností či nedotažeností až za pochodu v praxi. Tento model však dle mého názoru není nutný za situace, kdy máme v několika zemích Evropské unie tuto variantu rozvodu již zavedenu do praxe a je tak možno se přímo inspirovat.

Dle mého názoru by zvažovaná úprava mohla přinést jednak úlevu soudům, které vyřizují i rozvody dle ustanovení § 757 občanského zákoníku nejdříve v řádu měsíců, dále pak logicky úlevu samotným manželům, kteří by se mohli po důkladném zvážení všech okolností a vypracování dohody rozvést méně formalisticky a podstatně rychleji, než by tomu bylo v případě soudního řízení.

Soupis literatury a pramenů

NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., SYRŮČKOVÁ, I., VONDRÁČKOVÁ, P. *Nový občanský zákoník: Rodinné právo*. Grada Publishing a.s., 2014, 200 s.

LENDEROVÁ, M.: *K hříchu i k modlitbě: Žena 19. století*. Karolinum Press, 2017, 352 s.

SOUKUP, L. *Právně historické studie, sv.39*. Nakl. Československé akademie Věd, 2007, s.

LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha, Karolinum, 2009

KADLECOVÁ, M. a kol. *Vývoj českého soukromého práva*, Eurolex Bohemia, 2004

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

zákon č. 360/1999 Sb.

zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o manželském právu

Notářská komora ČR. [online]. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/vasi-notari/detail/239_540-rozvod-u-notare [citováno dne 20. 4. 2020]

Unie rodinný advokátů. [online]. Dostupné z: <http://www.uracr.cz/nazory/rozvodunotare-anocine> [citováno dne 20. 4. 2020]

HRDINA, A. I. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. [online]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [citováno dne 10. 12. 2019]

Notaires de France. [online]. Dostupné z: <https://www.notaires.fr/fr/couple-famille/divorce/les-diff%C3%A9rentes-proc%C3%A9dures-de-divorce> [cit. 20.4.2020]

BAUER, M. *Le divorce amiable sans juge: un divorce qui ne tient pas ses promesses*. Dostupné z: <https://www.village-justice.com/articles/divorce-amiable-sans-juge-divorce-qui-tient-pas-ses-promesses,31450.html> [cit. 20.4.2020]

Code civil (L. n° 2016-1547 du 18 nov. 2016, art. 50)

Jmenný rejstřík

Derida, Jacques, 56, 60
Fukuyama, Francis, 55, 56, 60
Giddens, Anthony, 53, 60
Hart, Herbert, 51, 54, 55, 60
Hendrych, T., 6, 16, 19
Hrdina, A., 81, 88
Hulmák, Milan, 21, 22
Hulmák, Milan, 21, 22, 71
Knapp, Viktor, 56, 60, 76
Laming, Richard, 19, 22
Maršálek, Pavel, 52, 53, 55, 56, 58, 60
Ondřejek, Pavel, 53, 61
Přibáň, Jiří, 53, 61
Richter, T., 39
Řeháček, O., 31,
Večeřa, Miloš, 54, 55, 61
Výborný, Štěpán, 74

Věcný rejstřík

člověk, 5, 14, 15, 21, 51, 58, 61
demokracie, 55, 73-75
finanční gramotnost, 17, 18, 20-22
informace, 7, 9, 30, 37, 40, 41-45, 48
komunikace, 5, 7, 8, 15, 51, 52
morálka, 50, 52, 53, 55, 56, 59

nouzový stav, 6, 72-74

obchodní podíl, 32, 35-38

právo/právní, 14, 18-22, 24-26, 28-31, 33, 34, 35- 60, 64, 66-76

rozhodnutí, 12, 37, 41, 42, 44, 45, 50, 56-60, 72, 74, 75

společné jmění manželů, 78

úpadek, 25, 26, 39

úrok, 17-22,28, 30, 32, 36, 62, 63, 64-70

Ústavní soud, 40, 45, 47, 59

Autoři:

Martina Schneiderová - Zuzana Šilhanová - Martin Láníček - Pavla Petříková - Jan Siostrzonek
– Jiří Klega – Radim Kalabis

SPOLEČNOST A POZNÁNÍ – PRÁVO A MANAGEMENT JAKO SOUČÁST SPOLEČENSKÝCH VĚD

Editor: Mgr. Jiří Klega

Katedra společenských věd, VŠB – TU Ostrava

Místo, rok, vydání: Ostrava, 2020, 1. Vydání

Obálka: Mgr. art. Beata Rakovská

Počet stran: 92

Vydala: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

Tisk: Fa Knowlimits XXX

Náklad: X ks

Neprodejné

Za jazykovou úpravu textů nesou zodpovědnost jednotliví autoři

ISBN 978–80–248-4436-7